

Zeitschrift für Katalanistik

Revista d'Estudis Catalans

Begründet von / Fundada per
Tilbert Dídac Stegmann

Herausgegeben von
Editada per
Christine Bierbach, Brigitte Schlieben-Lange,
Axel Schönberger, Tilbert Dídac Stegmann

Publiziert unter der Schirmherrschaft von
Publicada sota el patrocini de

Deutsch-Katalanische Gesellschaft (DKG)
Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main
(Institut für Romanische Sprachen und Literaturen)
Centre UNESCO de Catalunya
Generalitat de Catalunya
(Departament de Cultura)

Vol. 7 (1994)

Frankfurt am Main 1994
ISSN 0932-2221

<https://doi.org/10.46586/ZfK.1994.1-185>

Manuskripte, Rezensionsexemplare und Bestellungen werden an die Redaktionsanschrift (*Zeitschrift für Katalanistik*, c/o. Katalanisches Kulturbüro, Jordanstraße 10, D-60486 Frankfurt am Main) erbeten. Es können keine Vortragsmanuskripte angenommen werden, die nicht druckfertig ausgearbeitet und dokumentiert sind. Die «Hinweise zu Beiträgen für die *ZfK*» auf den letzten Seiten dieses Bandes sind zu beachten.

Els manuscrits, els exemplars de recensió i les comandes de subscripcions s'han d'enviar a la redacció (*Revista d'Estudis Catalans*, c/o. Oficina Catalana, Jordanstraße 10, D-60486 Frankfurt am Main). No es poden acceptar manuscrits de conferències que no estiguin elaborats i documentats definitivament per a la impremta. S'han de respectar les normes de redacció d'articles per a la *ZfK* que es troben en les darreres pàgines de la revista.

Zeitschrift für Katalanistik 7

ISSN 0932-2221

© Deutsch-Katalanische Gesellschaft e. V.
Frankfurt am Main 1994

Alle Rechte vorbehalten. Nachdruck, photomechanische oder anderweitige Wiedergabe und Übersetzung ist nur mit ausdrücklicher Genehmigung der Herausgeber gestattet.

Katalanischlektorat: Ricard Wilshusen

Sekretariat: Iolanda Plans i Llopart

Satz: Axel Schönberger

Druck: F.M.-Druck GmbH

Gedruckt auf säurefreiem und alterungsbeständigem Papier

Gedruckt mit freundlicher Unterstützung der Hoechst Ibèrica, S. A., Barcelona.

Impressió amb el suport de Hoechst Ibèrica, S. A., Barcelona.

Inhaltsverzeichnis / Índex

- Klaus-Jürgen Nagel (Frankfurt am Main):
Katalanistische Bewegung und Gesellschaft
1898 bis 1939 9
- Guillem Calaforra (Benaguasil):
La «unitat de la llengua catalana» com a fet
científic i com a *argumentum ex auctoritate*:
revisió crítica 37
- Brigitte Schlieben-Lange (Tübingen):
Für ein «aufgeklärtes Sprachbewußtsein»:
Eröffnung einer Debatte 57
- Peter Cocozzella (Binghamton, New York):
La «Passió» catalana del segle XIV: estudi
preliminar d'un poema inèdit 63
- Ferran Carbó (València):
Panoràmica del teatre valencià de postguerra 93
- Enrique J. Nogueras Valdivieso / Lourdes Sánchez
Rodrigo (Granada):
Els poetes com a traductors: Kavafis en català,
Kavafis en castellà 117
- Buchbesprechungen / Recensions
- Marició Janué i Miret: *La Junta Revolucionària de Barcelona de l'any 1868*, Vic: Eumo, 1992, ISBN 84-7602-485-1, 143 S. [Reiner Tosstorff, Frankfurt am Main] 131

- Klaus-Jürgen Nagel: *Arbeiterschaft und nationale Frage in Katalonien zwischen 1898 und 1923*, Saarbrücken; Fort Lauderdale: Breitenbach, 1991 (Forschungen zu Spanien; 7), ISBN 3-88156-526-4, 798 S. [Reiner Tosstorff, Frankfurt am Main] 132
- Wolfgang Seitter: *Volksbildung und Educación popular: Systembildungsprozesse und Vereinskulturen in Barcelona und Frankfurt am Main zwischen 1850 und 1920*, Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1993 (Dokumentationen zur Geschichte der Erwachsenenbildung), ISBN 3-7815-1112-X, 320 S. [Horst Hina, Freiburg im Breisgau] 136
- Josep Termes i Agustí Colomines: *Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992 (Textos i documents, 10), ISBN 84-393-1976-2, 185 S.
- Albert Balcells: *Història del nacionalisme català: dels orígens al nostre temps*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992 (Textos i documents; 11), ISBN 84-393-2139-2, 265 S.
- Afers: Fulls de recerca i pensament* 13 (1992): *Cent anys de catalanisme* (coordinació i presentació Josep Termes), ISBN 84-86574-08-0, 268 S. [Reiner Tosstorff, Frankfurt am Main] 142
- Hank Johnston: *Tales of Nationalism: Catalonia, 1939-1979*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1991, ISBN 0-8135-1705-2, 243 S. [Reiner Tosstorff, Frankfurt am Main] 146
- Robert Hughes: *Barcelona*, New York: Alfred A. Knopf, 1992, ISBN 0394-58027-3, 573 S. [Horst Hina, Freiburg im Breisgau] 148

- Diccionari d'història de Catalunya* (Director: Jesús Mestre i Campi; Assessors: Josep M. Salrach / Josep Termes), Barcelona: Edicions 62, 1992, ISBN 84-297-3521-6, 1147 S. [Reiner Tosstorff, Frankfurt am Main] 154
- Gabriele Berkenbusch (Tübingen):
Neuere unveröffentlichte Studien zur katalanischen Soziolinguistik 156
- Miszellen / Miscel·lània
- Gerhard Schönberger (Frankfurt am Main):
Katalanische Themen an den Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Wintersemester 1992/93, im Sommersemester 1993 und im Wintersemester 1993/94 163
- Zusammenfassungen / Resums 183
- Anschriften der Autoren / Adreces dels autors 187
- Hinweise zu Beiträgen für die *ZfK*
Normes de redacció d'articles per a la *ZfK* 189

Klaus-Jürgen Nagel (Frankfurt am Main)

Katalanistische Bewegung und Gesellschaft
1898 bis 1939

Katalonien ist als Gegenstand der komparativen Nationalismusforschung aus folgenden Gründen von Interesse: Es handelt sich um ein wirtschaftlich gegenüber dem Gesamtstaat vergleichsweise überentwickeltes Gebiet, dessen Nationalbewegung, obwohl organisatorisch gespalten, in einigen historischen Momenten den notwendigen Konsens herstellen konnte, um bei relativ geringer Gewaltsamkeit Erfolge auf dem Weg zur Institutionalisierung des Nationalstaats zu erzielen, die jedenfalls für westeuropäische Verhältnisse recht weit gehen. Dennoch wird dieses Beispiel häufiger zitiert — meist als «Ausnahmefall»¹ — als vergleichend untersucht. Zunächst ist natürlich an einen Vergleich der spanischen Minderheitsnationalismen untereinander zu denken. Während einige spanische Forscher diese in erster Linie als «Problem» für die Kohärenz des Gesamtstaats und seine Modernisierung betrachteten, neigten andere besonders in der Euphorie der zweiten Hälfte der 70er Jahre dazu, sie nach den Erfahrungen des Antifranquismus als progressive Volksbewegungen zu qualifizieren, ohne ihre strukturellen Differenzen zu thematisieren. Viele der besonders in den achtziger Jahren durchaus vorhandenen Initiativen zum Vergleich gehen über das Nebeneinanderstellen von Monographien noch kaum hinaus, doch hat hier besonders von katalanischer Seite jüngst eine konstruktive Selbstkritik eingesetzt.² Möglicherweise sind es

---

¹ Besonders von denjenigen, die wie Michael Hechter (*Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966*, London: Routledge & Kegan Paul, 1975) Minderheitsnationalismen als Reaktion auf «internen Kolonialismus» beschreiben.

² Als Beispiel für die genannten Initiativen: *Industrialización y nacionalismo — análisis comparativos: Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia Celebrado en Sitges, 20-22 de diciembre de 1982*, Barcelona: Universitat Autònoma, 1985;

auch die historischen Unterschiede und das gegenseitige Unverständnis der Katalanen, Basken und Galicier,³ die nicht nur ihre Kooperation miteinander, sondern selbst den Vergleich erschweren und heute noch erschweren. Auch in der außerspanischen Forschung herrschte aber lange das monographische Nebeneinanderstellen vor. Doch besonders unter dem Einfluß von Miroslav Hroch sind Arbeiten entstanden, die das Herantragen gleicher Fragestellungen an verschiedene Fälle von Minderheitsnationalismen ermöglichen.⁴ Heute wird der katalanische Fall

---

Enric Ucelay Da Cal: «Un colloque sur les nationalismes dans l'Espagne de la Restauration», in: *Le Mouvement Social* 128 (1984), 127-130; «Los nacionalismos en la España de la Restauración», in: *Estudios de Historia Social* 28-29 (1984); zur Kritik: Borja de Riquer: «Sobre el lugar de los nacionalismos-regionales en la historia contemporánea española», in: *Historia Social* 7 (1990), 105-126, in Kontroverse mit Juan Pablo Fusi Aizpurua («Revisión crítica e historia nacionalista», in: *Historia Social* 7 [1990], 127-134). Eine Übersicht zu Entwicklung und Stand der katalanischen Geschichtsschreibung: Cercle d'Estudis Històrics i Socials (Hrsg.): *La historiografia catalana*, Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990 (Quaderns del Cercle; 6); zum Stand der spanischen Nationalismusforschung vgl. Justo G. Beramendi: «La historiografía de los nacionalismos en España», in: *Historia Contemporánea* 7 (1992), 135-174; Xosé-Manoel Nuñez Seixas: *Historiographical Approaches to Nationalism in Spain*, Saarbrücken; Fort Lauderdale: Breitenbach, 1993.

³ Zum Verhältnis der spanischen Minderheitsnationen untereinander vgl. u. a. Klaus-Jürgen Nagel: «Vasquismo y catalanismo hasta 1923: el catalanismo de izquierda y Euskadi», in: José Luis de la Granja / Carmelo Garitaonandia (Hrsg.): *Gernika: 50 años después (1937-1987)*, San Sebastián: Euskal Herriko Unibertsitatea, 1988, 51-70; Enric Ucelay Da Cal: «Política de fuera, política casera: una valoración de la relación entre nacionalistas catalanes y vascos; 1923-1936», in: José Luis de la Granja / Carmelo Garitaonandia (Hrsg.): *Gernika: 50 años después (1937-1987)*, San Sebastián: Euskal Herriko Unibertsitatea, 1988, 71-100.

⁴ Vgl. Miroslav Hroch: *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller Nations*, Cambridge: University Press, 1985; ders.: *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas*, Prag: Universita Karlova, 1968. In Deutschland ist Gerhard Brunn zu nennen, der im Kontext der vergleichenden Nationalismusforschung über den katalanischen Fall gearbeitet hat. Vgl. «Die Organisationen der katalanischen Bewegung 1859-

auch zur Überprüfung von soziologischen Taxonomien eingesetzt, die den Vergleich erleichtern können. Der italienische Sozialwissenschaftler Conversi, der hierzu in jüngster Zeit einige Aufsätze veröffentlichte,⁵ unterscheidet verschiedene Interpretationsparadigmata des Phänomens der Minderheitsnationalismen, die sich auch im katalanischen Fall nachweisen lassen. Für die nationalistische Interpretation der Geschichte ist auch im katalanischen Fall weitgehend eine «primordiale» Sicht der Nation kennzeichnend, wie sie sich etwa in der kürzlichen 1000-Jahrfeier Kataloniens niederschlug. Diese Interpretation setzt sich dem Vorwurf aus, die Nation zu sakralisieren und Katalonien als ewiges Opfer Madrids darzustellen («essentialisme», «victimis-

---

1923», in: Theodor Schieder / Otto Dann (Hrsg.): *Nationale Bewegung und soziale Organisation 1, Vergleichende Studien zur nationalen Vereinsbewegung des 19. Jahrhunderts in Europa*, München; Wien: Oldenbourg, 1978 (Abhandlungen der Forschungsabteilung des Historischen Seminars der Universität Köln; 9, 1), 281-571; ders.: «Regionalismus und sozialer Wandel: das Beispiel Katalonien», in: Otto Dann (Hrsg.): *Nationalismus und sozialer Wandel*, Hamburg: Hoffmann und Campe, 1978 (Historische Perspektiven; II), 175-185; ders.: «Katalonien im Spanien des 19. Jahrhunderts», in: *Zeitschrift für Katalanistik* 3 (1990), 7-20. Vgl. außerdem Hans-Jürgen Puhle: «Nazionalismo periferico, regionalismo e regionalizzazione nell'Europa occidentale del XX secolo», in: F. Andreucci / A. Pescarolo (Hrsg.): *Gli spazi del potere*, Florenz: Istituto Ernesto Ragionieri; La Casa Usher, 1989, 199-218. Mit untereinander vergleichbaren Fragestellungen untersuchten folgende von Hans-Jürgen Puhle betreute Bielefelder Dissertationen das Baskenland und Katalonien: Ludger Mees: *Nacionalismo vasco, movimiento obrero y cuestión social (1903-1923)*, Bilbao: Sabino Arana Kultur Elkargoa, 1992; Klaus-Jürgen Nagel: *Arbeiterschaft und nationale Frage in Katalonien zwischen 1898 und 1923*, Saarbrücken; Fort Lauderdale: Breitenbach, 1991; vgl. zu dieser Thematik auch *Le Mouvement Social* 128 (1984).

⁵ Vgl. Daniele Conversi: «La sociologia anglosaxona davant el fenomen etnonacionalitari», in: *Europa de les Nacions* 1 (1988), 23-26; ders.: «Considerazioni sul caso catalano in una prospettiva comparata», in: *La Critica Sociologica* 88 (1989), 42-60; ders.: «Language or Race?: The Choice of Core Values in the Development of Catalan and Basque Nationalisms», in: *Ethnic And Racial Studies* 13/1 (1990), 50-70. Hohen Anspruch hatte 1987 ein baskischer Kongreß, der soziologische Erklärungsmuster auf den baskischen und andere spanische Fälle anwenden wollte: Alfonso Pérez-Agote (Hrsg.): *Sociología del Nacionalismo*, Bilbao: Universidad del País Vasco, 1989.

me»), also Topoi der Gegenwart in unzulässiger und im Grunde unhistorischer Weise auf die Vergangenheit zu übertragen. Gleichfalls weitverbreitet ist die vor allem von Marxisten vorgetragene Interpretation des Katalanismus als eines ideologischen Werkzeugs der Bourgeoisie, oder in der spitzfindigsten Version als Instrument, das verschiedenen Klassen in verschiedenen, in der Regel hierarchisch geordneten Phasen der Geschichte zu Diensten ist. Hier neigt man in der Regel dazu, die politischen Manifestationen der nationalistischen Ober- und Mittelschichten zu untersuchen, aber die Unterschichten historisch als anti-national oder zumindest a-national zu präsentieren. In Katalonien steht dem eine Forschungstradition gegenüber, die unter dem Begriff «catalanisme popular» den obengenannten Interpretationen stalinistische Rigidität und selektive Quellenwahrnehmung vorwirft und sich vornimmt, auch sprachlich-kulturelle und psychologische Momente zu untersuchen, da der «eigentliche» Katalanismus im Volkswiderstand der Unterschichten gesehen wird, während die Bourgeoisie in dieser Optik eher als hispanisiert erscheint. In dieser Sichtweise ist der spezifische «Anarchismus» der katalanischen Arbeiter eine Manifestation ihrer Katalanität.⁶ Mein Ziel ist im folgenden, für die Zeit zwischen der Durchsetzung des Katalanismus als organisierter Massenbewegung (einschließlich der Gründung politischer Parteien) und dem Verlust der zeitweilig errungenen nationalen Institutionen durch die Niederlage im Bürgerkrieg

⁶ Zur ersten Gruppe zählt u. a. Jordi Solé-Tura (*Catalanisme y revolución burguesa*, Madrid: Edicusa, 1970), zur zweiten gehört Josep Termes: *Federalismo, anarcosindicalismo y catalanisme*, Barcelona: Anagrama, 1976; ders.: «El catalanisme i les classes populars en la història», in: *Federalisme i estat de les autonomies*, Barcelona: Edicions 62, 1988, 93-104; ders.: «La immigració a Catalunya: política i cultura», in: Generalitat de Catalunya (Hrsg.): *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona: Departament de Cultura, 1983, 199-293; ders.: «Els ateneus populars: un intent de cultura obrera», in: *L'Avenc* 104 (1987), 8-12; ders.: *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)*, Barcelona: Edicions 62, 1987 (Història de Catalunya; 6). Die Positionen lassen sich anhand des Sammelbandes *Catalanisme: Història, política i cultura*, Barcelona: L'Avenc, 1986 einander gegenüberstellen.

- a) die strukturellen Differenzen in Wirtschaft und Gesellschaft zwischen Katalonien und Gesamtspanien herauszuarbeiten,
- b) das für Katalonien besonders charakteristische Fluktuieren zwischen parteipolitischer Ausdifferenzierung und klassenübergreifender nationalistischer Zusammenarbeit darzustellen und kurz zu analysieren,
- c) kulturelle Persistenz und kulturellen Wandel in verschiedenen Gesellschaftsschichten ins Verhältnis zu setzen, um so
- d) die angedeutete Distanz zwischen «kulturellen» und «politischen» Interpretationen des katalanischen Nationalismus zu überwinden und
- e) Einsichten über das Verhältnis von nationalen und sozialen Fragen zu gewinnen.

1 Wirtschaft

Wie Pierre Vilar⁷ ausführlich nachgewiesen hat, wurden die Grundlagen der modernen Wirtschaftsstruktur Kataloniens schon früh gelegt. Als die zur Jahrhundertwende vorherrschende katalanische Textilindustrie nach dem Verlust der letzten ökonomisch wichtigen spanischen Kolonien im Krieg gegen die USA 1898 auf den spanischen Markt zurückgeworfen wurde, konnte sie bereits auf eine hundertjährige Geschichte zurückblicken, in der sie in große Teile des Landes vorgedrungen war. Doch zeigt die starke Stellung des Textilsektors noch um 1900, daß Katalonien im Weltmaßstab seinen Platz unter den führenden Nationen verloren hatte. Der Rohstoffmangel (Katalonien

⁷ Vgl. Pierre Vilar: *La Catalogne dans l'Espagne moderne: Recherches sur les fondements économiques des structures nationales*, 3 Bde., Paris: S. E. V. P. E. N., 1962. Vgl. zur Wirtschaftsgeschichte folgende Übersichten: *La economía española en el siglo XX: una perspectiva histórica*, Barcelona: Ariel, 1987 (besonders den Beitrag von Jordi Nadal); José Luis García Delgado: «La industrialización española en el primer tercio del siglo XX», in: ders. / José Sánchez Jiménez / Manuel Tuñón de Lara: *Los comienzos del siglo XX*, Madrid: Espasa-Calpe, 1984 (Historia de España; 37), 1-171; *Catalunya, la fàbrica d'Espanya: un segle d'industrialització catalana: 1833-1936*, Barcelona: Ajuntament, 1985.

hat so gut wie keine Bodenschätze), die Unternehmensstruktur (das Vorherrschen kleiner und mittlerer Betriebe mit ungenügender Kapitalausstattung) und das Fehlen eines katalanischen Finanzsystems hatten dazu ebenso beigetragen wie die unzureichende, an die jeweilige Ernte gekoppelte Aufnahmefähigkeit des spanischen Marktes, die Unfähigkeit des Staates, in der Epoche des Kolonialimperialismus die eigenen abhängigen Gebiete zu sichern, und die archaischen Handelsstrukturen, die die katalanischen Unternehmer zwangen, einen Großteil ihres Kapitals zu binden, so daß sich ihre Investitionsfähigkeit verringerte. Während der staatliche Protektionismus sicher zu einer Verfestigung der Strukturen beitrug, ermöglichten aber das rückfließende Kolonialkapital, die Heranführung elektrischer Energie aus den Pyrenäen mit Hilfe ausländischer Investoren und die Sonderkonjunktur des Ersten Weltkriegs schließlich eine Diversifizierung der Industrie. Trotz wichtiger Konzentrationserscheinungen (Garnherstellung, Chemieindustrie, Schwermaschinenbau) und der zunehmenden Bedeutung des ausländischen Kapitals war aber selbst noch in den dreißiger Jahren besonders im Textil-, Metall- und Nahrungsmittelsektor die Zahl der Unternehmen hoch und die Zahl der Arbeiter pro Betrieb niedrig. Während Spanien zu dieser Zeit im wesentlichen ein Agrarland war, das außerdem einige mineralische Rohstoffe exportierte, war Katalonien ein Zentrum der verarbeitenden Industrie mit hohem Urbanisierungsgrad, aber mit vielfältigen Beziehungen zum Land, von dem ein Großteil der Stadtbewohner stammte (darunter die nachgeborenen «fadristerns», die vom Anerben, dem «hereu», mit der «llegítima» abgefunden worden waren). 1920 lebten 64 % der katalanischen Bevölkerung in Städten mit mehr als 20000 Einwohnern, im Rest Spaniens betrug der Vergleichswert 27 %. Im gleichen Jahr arbeiteten in Katalonien schon 38 % der aktiven Bevölkerung in der Industrie, im übrigen Spanien erst 15 %. 1918 stellte Katalonien 11 % der spanischen Bevölkerung, aber 26 % der industriellen Steuerzahler, die 42 % der Steuersumme auf-

brachten.⁸ Selbst Kataloniens Landwirtschaft war vergleichsweise modern und markt-, zum Teil sogar exportorientiert. Man hat daher für den Gesamtstaat von einer «economía dual»⁹ gesprochen. Gleichsam in Umkehrung des «internen Kolonialismus» wird aufgrund des Protektionismus, der u.a. der katalanischen Textilindustrie zugute kam, sogar gelegentlich eine «Ausbeutung» des agrarischen Spanien durch die katalanische Bourgeoisie insinuiert. Dabei ist aber u. a. darauf hinzuweisen, daß sich diese unfähig gezeigt hatte, ein eigenes Finanzsystem zu entwickeln (die Banken blieben spanisch, baskisch oder ausländisch), die wenigen Bodenschätze auszubeuten (selbst die Kalisalze wurden von der belgischen Solvay übernommen) und vor allem die Schlüsselsektoren Energieerzeugung und Nahverkehr zu kontrollieren, die so gut wie vollständig vom ausländischen Kapital beherrscht wurden.

2 Gesellschaft

Zur spanischen Sozialgeschichte des 19. und 20. Jahrhunderts liegen nun endlich brauchbare Gesamtdarstellungen vor,¹⁰ deren Lücken aber deutlich machen, wie groß die Forschungsdefizite in diesem Bereich noch sind. Die katalanische Gesellschaft war im Untersuchungszeitraum eine sehr bürgerliche. Das hat Ursachen, die zum Teil vor die Industrielle Revolution zurückreichen, wie die Schwächung des Adels in den Remensa-Kriegen oder das starke Gewicht des Handels- und Dienstleistungszentrums Barcelona, das natürlich mit der Industrialisierung und Urbanisierung weiter wuchs. Auf der anderen Seite förderten

⁸ Zahlen nach *Anuario Estadístico de España* 9 (1922-23), 272-276, und Brunn, *Organisationen*, 317 und 319. Wegen seiner fiskalischen Sonderstellung ist das Baskenland nicht berücksichtigt.

⁹ Vgl. Nicolás Sánchez-Albornoz: *España hace un siglo: una economía dual*, Madrid: Alianza, 1977 (Neuaufgabe).

¹⁰ Gemeint sind Walther L. Bernecker: *Sozialgeschichte Spaniens im 19. und 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990, und Adrian Shubert: *A Social History of Spain*, London: Unwin, 1990.

die *desamortitzacions* (die Landverkäufe der Güter der «toten Hand», durch die auch Teile der städtischen Mittelschichten zu Landbesitzern wurden), das Vorrücken der Industrie ins Landesinnere entlang der Flüsse und die Binnenwanderung sehr enge Stadt-Land-Beziehungen, wobei das Bürgertum konservative Werte (zum Beispiel die Rolle der Familie und des «hereu») mit modernen (Effektivität, Messung des Erfolgs am Markt) vereinigte. Während eine kleine Schicht reicher Fabrikanten, Grundbesitzer und Finanziers deutliche Oligarchisierungstendenzen zeigte,¹¹ sich politisch, sprachlich und gesellschaftlich an Madrid und am Adel orientierte (auch wohl geadelt wurde), befand sich unterhalb davon eine für spanische Verhältnisse einzigartig breite Schicht des mittleren und kleinen Wirtschafts- und Handelsbürgertums, die — teilweise aus dem Kleinbürgertum hochgekommen — enge Beziehungen zu den besonders in Barcelona zahlreichen Anwälten, Architekten, Ärzten und anderen freiberuflich Tätigen unterhielt, mit denen sie die Grundlage einer differenzierten, aber in vielen Vereinen und Interessengruppen organisierten «civil society» bildete, die sich nicht so stark auf Madrid orientierte. Handwerker und Kleingewerbetreibende, die noch schlecht erforschte Schicht der katalanischen «menestralia», hatten zum Teil noch bis in dieses Jahrhundert hinein Aufstiegschancen, ehe große Sektoren dann proletarisiert wurden, ein Wandel, der besonders in den dreißiger Jahren deutlich wurde. Am Rande dieses strukturierten und differenzierten Bürgertums befanden sich Beamte, Staatsbedienstete und Soldaten, da es sich in aller Regel um eingewanderte Spanier handelte, deren Integrationsbereitschaft gering war. Den Abkömmlingen der katalanischen Mittelschichten standen profitablere Wege offen als der schlechtbezahlte öffentliche Dienst. Auch die ländliche Gesellschaft war in Katalonien wesentlich von den Mittelschichten bestimmt. Ohne hier in der sicher notwendigen Weise differenzieren zu können, soll auf das Vorherrschen von Klein- und vor

¹¹ Vgl. Gary Wray McDonogh: *Good Families of Barcelona: A Social History of Power in the Industrial Era*, Princeton: University Press, 1986.

allem Mittelbesitz, die Stabilität der meisten Pachtverhältnisse und das Fehlen einer ausgegrenzten Landarbeiterschaft hingewiesen werden, wobei viele Pächter zugleich Kleingrundbesitzer und/oder Landarbeiter waren. Dabei erzwang die Nähe der Stadt eine relativ gute Entlohnung, was den Modernisierungsdruck erhöhte. Während heute selbst auf dem Lande ein großer Teil der Unterschichten aus eingewanderten Spaniern der ersten, zweiten und mittlerweile auch dritten Generation besteht, kam bis in die zwanziger Jahre hinein der größte Teil der Zuwanderer aus Katalonien oder Ländern katalanischer Sprache. Noch 1920 waren 67,5 % der Bevölkerung Barcelonas in Katalonien, weitere 10,1 % in anderen Ländern katalanischer Sprache (Pais Valencià und Balearen), aber nur 6,6 % in Aragón, 4 % in Murcia und gar nur 2,8 % in Andalusien geboren.¹² Mit den großen Infrastrukturbauten der zwanziger Jahre kamen zahlreiche Murcianer nach Barcelona und schließlich auch in die kleineren Städte, in den dreißiger Jahren dann mehr Andalusier, vor allem aus Almería. Die relativ geringe Größe der Betriebe, ihre Verteilung über verschiedene Stadtviertel, das Zusammenwohnen verschiedener Gesellschaftsschichten häufig sogar im gleichen Haus, die gemeinsame Freizeitgestaltung und — so vorhanden — kulturelle und politische Organisation sowie die lange bestehenden Aufstiegschancen trugen aber zunächst noch dazu bei, daß sich die Einwanderer schnell integrierten, während sich die Arbeiterschaft insgesamt lange Zeit relativ wenig von den unteren Mittelschichten unterschied.¹³ Dies gilt auch für die Angestellten, die sich sozial, rechtlich und kulturell längst nicht so stark von den anderen Lohnabhängigen unterschieden wie in anderen Ländern. Allerdings brachten die wirtschaftlichen Konjunkturen, Krisen und strukturellen Veränderungen im ersten Drittel dieses Jahrhunderts einige wichtige Wandlungen des gesellschaftlichen Zusammenlebens mit sich, unter anderem das Aufkommen von

¹² Quelle: *Anuari Estadístic de la Ciutat de Barcelona* (1920), 139.

¹³ Vgl. Klaus-Jürgen Nagel: «Multikulturelle Gesellschaft' und staatliche Interventionspolitik in der Stadt Barcelona zwischen den Weltausstellungen von 1888 und 1929», in: *Archiv für Sozialgeschichte* 32 (1992), 1-31.

Neureichen (besonders in der Konjunktur des Ersten Weltkriegs), die Verbreitung der modernen Mittelschichten (einige freie Berufe, wissenschaftliche und technische Intelligenz, technische und Verwaltungsangestellte), das Entstehen einer katalanischen Bürokratie, die Proletarisierung von Teilen der «menestralia», das Ende der Aufstiegschancen für Handelsangestellte, die wachsende Entfernung von Wohn- und Arbeitsort, das Aufkommen der ersten «Schlafstädte», die soziale Auseinanderdifferenzierung der Lebenszusammenhänge, das Wachstum der Arbeiterschaft, die wachsende Bedeutung der Belegschaften von Großbetrieben, die Entstehung von spanischsprachigen «Enklaven» (besonders im Baugewerbe), die Einbeziehung von immer mehr Mittelschichtfrauen in die Erwerbsarbeit,¹⁴ die zunehmende Konflikthaftigkeit auf dem Lande, die während der Krise der Exportlandwirtschaft in der Weltwirtschaftskrise zum Durchbruch kam.¹⁵ Diese Tendenzen brachten grundlegende Veränderungen im politischen System mit sich und machten mehrere Anpassungen des politischen Katalanismus nötig, der aber in verschiedener Form, wie noch zu zeigen sein wird, immer präsent blieb.

3 Politik

Ende des 19. Jahrhunderts hatte sich mit der von Brunn und Llorens i Vila erforschten *Unió Catalanista* (UC)¹⁶ bereits eine politisch-kulturelle nationalistische Bewegung etabliert, die weitgehend von traditionellen Mittelschichten (Grundbesitzern

¹⁴ Vgl. Klaus-Jürgen Nagel: «'Alguna cosa més que la renta-plats'?: zum 'Feminismus' von Katalanismus und Arbeiterbewegung zwischen 1900 und 1930», in: *Zeitschrift für Katalanistik* 3 (1990), 231-248.

¹⁵ Vgl. Albert Balcells: *El problema agrari a Catalunya, 1890-1936: la qüestió rabassaire*, Barcelona: Nova Terra, 1968.

¹⁶ Vgl. Gerhard Brunn: «Zur Sozialstruktur der frühen katalanistischen Bewegung (1882 bis 1898)», in: *Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 60 (1973), 186-203; Jordi Llorens i Vila: *La Unió Catalanista (1891-1904)*, Barcelona: Rafael Dalman, 1991; ders.: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1992.

und Angehörigen freier Berufe) beherrscht wurde. Demgegenüber war die katalanische Bourgeoisie eher in den spanischen monarchistischen Parteien zu finden, die sich in einem von örtlichen «caciques» exekutierten paktierten «turno» an der Macht abwechselten. Nach der spanischen Niederlage von 1898 aber schloß sich ein Teil dieser Bourgeoisie, enttäuscht von der Rückständigkeit des spanischen Staates und überzeugt von der Möglichkeit, wenigstens im katalanischen Rahmen eine moderne Verwaltung schaffen zu können, mit den jungen intellektuellen Kreisen der UC zur «Lliga Regionalista»¹⁷ zusammen, die 1901 in Barcelona ihre ersten Wahlerfolge erzielte. Von einer Protestbewegung mit klassenübergreifendem Anspruch in der Tradition der UC entwickelte sich die Lliga angesichts der Generalstreiks von 1901/02 und der stärker werdenden politischen Dichotomie zwischen ihr und den Republikanern immer mehr zu einer modernen, straff geführten, aber wenig programmatischen Partei des städtischen und mit Unterstützung der Kirche auch des ländlichen Bürgertums, besonders der Bourgeoisie. Ohne den klassenübergreifenden Anspruch und die modernen Methoden der Mobilisierung aufzugeben, wurden radikalkatalanistische und republikanische Mitglieder nach und nach ausgegrenzt, der größte Teil der Bourgeoisie aber den Monarchisten abspenstig gemacht. Angesichts von verfassungswidrigen Übergriffen des spanischen Militärs gegen Katalanisten gelang es dieser Partei vorübergehend, 1906/07 alle katalanistischen und regionalistischen Kräfte unter Einfluß der autonomistischen und föderalistischen Flügel der Republikaner hinter sich zu bringen (Solidaritat Catalana). Damit wurde jedoch die Arbeiterschaft ausgegrenzt. Als sich die Lliga immer stärker auf Reformen im staatlichen Rahmen konzentrierte, die die Macht der Bourgeoisie in Kollaboration mit den schwachen Reformkräften in den spanischen monarchistischen Parteien zu perpetuieren suchten (z. B. über ein ständisches Kommunalwahlgesetz), zeigte sich der fragile Charakter dieses

¹⁷ Vgl. Borja de Riquer: *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona: Edicions 62, 1977 (Cultura Catalana Contemporània; 5); Isidre Molas: *Lliga Catalana*, 2 Bde., Barcelona: Edicions 62, 1972.

Bündnisses. Nach den antimilitaristischen und antiklerikalen Auseinandersetzungen der Setmana Tràgica 1909 profilierte sich die Lliga ohne Rücksicht auf ihre Partner als Ordnungskraft, nun in Frontstellung zu autonomistischen, föderalistischen und zentralistischen Republikanern und zur Arbeiterbewegung. Sie erreichte vom spanischen Staat aber die Zusammenlegung der katalanischen Provinzverwaltungen zur «Mancomunitat» im Jahre 1914. Damit waren zwar keine neuen Kompetenzen verbunden, aber Katalonien war als Verwaltungseinheit (wieder)hergestellt. In der Folge gelang es der Lliga trotz der geringen Rechte dieser Gremien, eine eigene und vergleichsweise sehr effiziente und moderne katalanische Verwaltung aufzubauen, sich so der wichtigsten Elemente der technischen und künstlerischen Intelligenz zu versichern, der Bourgeoisie infrastrukturelle Hilfsmittel zur Verfügung zu stellen und über die Erziehungs- und Kultureinrichtungen katalanistisches Gedankengut zu verbreiten. Diese Errungenschaften gerieten aber tendenziell in ein Spannungsverhältnis zur grundlegenden, nur zeitweise zurückgestellten Zielsetzung der Bourgeoisie, den spanischen Staat zu modernisieren, während sich zugleich die Arbeiterschaft immer mehr organisierte und in der Hochkonjunktur des Ersten Weltkriegs zu einem ernstzunehmenden Machtfaktor heranwuchs. Nach 1917 kamen diese Spannungen zum Ausbruch, als die Lliga zugunsten des Bündnisses mit dem spanischen Staatsapparat und zwischen 1919 und 1923 sogar mit dem Militär im Kampf gegen die Arbeiterbewegung auf den Ausbau der Autonomie faktisch verzichtete und 1917 und 1921/22 sogar in die Regierung eintrat. Schließlich unterstützten einflußreiche Kräfte der Lliga einschließlich des Präsidenten der Mancomunitat Puig i Cadafalch 1923 den Militärputsch des Generalkapitäns von Katalonien Primo de Rivera, wurden aber von dessen antikatalanistischen Maßnahmen (besonders der Auflösung der Mancomunitat 1924/25) enttäuscht.

Ursprünglich hatte die Lliga mit nicht systemkonformen Kräften wie den Republikanern zusammengearbeitet, um das Monopol der monarchistischen Parteien in Barcelona zu brechen. Als man sich nur noch den republikanischen Lerrouxisten gegen-

übersah, die mit sozialen Dienstleistungen, wie sie in anderen Ländern vom Staat angeboten wurden, und moderner «populistischer» Massenmobilisierung, noch nicht aber mit zentralistischen Parolen bei der arbeitenden Bevölkerung großen Erfolg hatten,¹⁸ bemühte man sich, diese zu isolieren. Als Lerroux, von den 1909 freigesetzten revolutionären Kräften beeindruckt und die Sozialstruktur Gesamtspaniens stets im Auge, nach 1910 eine «Verbürgerlichung» der Partei einleitete, stand einer stillschweigenden Teilung der Macht zwischen den beiden führenden Kräften in Katalonien nichts mehr im Wege, zumal das lerrouxistische Potential im wesentlichen auf die Stadt Barcelona beschränkt geblieben war. Dagegen bekämpfte die Lliga scharf die besonders in den kleineren Städten des Hinterlandes einflußreichen, aber heillos zerstrittenen katalanistischen und/oder föderalistischen Republikaner. Diese zeitweise in Wahlen sehr erfolgreichen Kräfte sind noch unzureichend erforscht,¹⁹ es läßt sich aber festhalten, daß ihre sehr heterogene soziale Basis aus Pächtern und Kleineigentümern, exportorientierter und antiprotektionistischer Handelsbourgeoisie, Freiberuflern und Intellektuellen, Handwerkern, Kleingewerbetreibenden, Kleinhändlern, Angestellten und Facharbeitern, ihre im Vergleich mit Lliga und Lerrouxisten altmodischen Organisations- und Mobilisationsmethoden und das Fehlen von konkreten Angeboten an die Arbeiter in ihrer Programmatik ihr Scheitern begründeten. Der siegreiche Kampf der Lliga gegen diese Kräfte, der aber die

¹⁸ Vgl. Joan B. Culla i Clarà: *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona: Curial, 1986 (Documents de Cultura; 19); José Álvarez Junco: *El emperador del Paralelo: Lerroux y la demagogia populista*, Madrid: Alianza, 1990. Zur Diskussion um spanische Populismen und ihre Einordnung vgl. ders. (Hrsg.): *Populismo, caudillaje y discurso demagógico*, Madrid: Siglo XXI, 1987; «Dossier: Populismo», in: *Historia Social* 2 (1988), 37-98; Ramir Reig Armero: «Populismes», in: *Debats* 12 (1985), Juni, 6-21; Carlos Serrano: *Le tour du peuple: Crise nationale, mouvements populaires et populisme en Espagne (1890-1910)*, Madrid: Casa de Velázquez, 1987 (Bibliothèque de la Casa de Velázquez; 2); und Ucelay wie Anm. 28.

¹⁹ Vgl. Santiago Albertí: *El republicanisme català 1: La restauració monàrquica (1875-1923)*, Barcelona: Albertí Editor, 1972.

Zusammenarbeit mit ihnen in Konflikten mit der Zentralregierung nicht ausschloß (wobei die Republikaner deutlich in subalternen Position blieben), und die Erfolge der Mancomunitat ließen die Lliga als Inkarnation des Katalanismus erscheinen, ein Eindruck, den die regionalistische Propaganda natürlich zu stärken versuchte, um keinen katalanistischen Konkurrenten hochkommen zu lassen. Dies hielt die Arbeiterschaft im allgemeinen davon ab, trotz manifester Sympathien politisch für den Katalanismus Stellung zu beziehen. Zugleich band die Lliga über Koalitionen die anderen Rechtskräfte wie z. B. die Karlisten an sich, während die Linke zersplittert blieb. Seit der Solidaritat Catalana hatte man außerdem viele der auf dem Land entscheidenden «caciques» an sich gezogen bzw. neutralisiert, auch wenn diese oft Mitglieder zentralistischer Parteien blieben. Entgegen ihrer Propaganda verzichtete die Lliga zur Erreichung ihrer Wahlerfolge auch nicht auf die bekannten Manipulationen (Wahlfälschungen, Stimmenkauf). Erst als nach dem Zusammenbruch der Weltkriegskonjunktur die sozialen Auseinandersetzungen schärfer wurden, traten angesichts des Scheiterns der katalanistischen Republikaner die seit ca. 1904 in den Hintergrund gerückten radikalkatalanistischen Kräfte, die sich zwischenzeitlich einem intellektuellen und humanistischen Sozialismus geöffnet hatten, wieder stärker hervor. Sie umfaßten einerseits Intellektuelle und Freiberufler, den technokratischen oder bürokratischen Sektor, der von den sozialen Auseinandersetzungen direkt nicht betroffen, aber verschreckt war (die Lliga-Abspaltung Acció Catalana 1922),²⁰ andererseits Studenten und Handelsangestellte (Federació

²⁰ Vgl. zu den Technokraten Jordi Casassas: «Els quadres del regionalisme: l'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914», in: *Recerques* 14 (1983), 7-32; ders.: «La configuració del sector 'intelectual-professional' a la Catalunya de la Restauració», in: *Recerques* 8 (1978), 103-131; Montserrat Baras i Gómez: *Acció Catalana (1922-1936)*, Barcelona: Curial, 1984 (Biblioteca de Cultura Catalana; 53).

Democràtica Nacionalista 1919, Estat Català 1922).²¹ Besonders die oft aus dem katalanischen Hinterland stammenden Handelsangestellten sahen ihre Aufstiegschancen schwinden, und ihre mächtige Organisation, das CADCI, entwickelte sich vom kulturell-katalanistischen Zentrum zur gewerkschaftlichen Interessenvertretung, radikalisierte sich dabei aber in nationaler Hinsicht bis zum Separatismus.²² Zugleich versuchten zentralistische Monarchisten angesichts der schwierigen Lage der Regionalisten nun die Rückeroberung Kataloniens,²³ so daß die Lliga Anfang der 20er Jahre trotz aller Wahlerfolge in einer geschwächten Position war.

Auf der anderen Seite hatte die Arbeiterbewegung angesichts der wirtschaftlichen und der internationalen Entwicklung politisch an Bedeutung gewonnen. Im Lichte der späteren Ereignisse und aufgrund der Fixierung auf gewerkschaftsamtliche Quellen und Memoiren von Gewerkschaftsführern hat die Historiographie auch für die ersten 30 Jahre dieses Jahrhunderts einerseits den Einfluß des Anarchismus, andererseits den der CNT in der katalanischen Arbeiterschaft überschätzt.²⁴ Lange wurden die Berufsorganisationen von den Genossenschaften und den Bildungs- und Freizeitorganisationen quantitativ in den Schatten

²¹ Vgl. Isidre Molas: «Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)», in: *Recerques* 4 (1974), 137-53; Enric Ucelay da Cal: «Estat Català: The Strategies of Separation and Revolution of Catalan Radical Nationalism (1919-1933)», 2 Bde., New York: Columbia University, 1979.

²² Vgl. Manuel Lladonosa i Vall-Llebrera: *El Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria entre 1903 i 1923*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1988; ders. / Joaquim Ferrer: «Nacionalisme català i reformisme social en els treballadors mercantils a Barcelona entre 1903 i 1939: el C.A.D.C.I.», in: Albert Balcells (Hrsg.): *Teoría y práctica del movimiento obrero en España 1900-1936*, València: Fernando Torres, 1977, 281-335.

²³ Vgl. Josep Puy i Juanico: *Alfons Sala i Argemí, industrial i polític 1863-1945*, Terrassa: Arxiu Tobella, 1983.

²⁴ Dagegen wenden sich die Arbeiten von Pere Gabriel Sirvent: «Classe obrera i sindicats a Catalunya, 1903-1920», Diss. Barcelona 1981; Colin Michael Winston: «The Catholic Right and Social Conflict in Catalonia, 1900-1936», Madison 1982, und Nagel, *Arbeiterschaft*, s. Anm. 4.

gestellt. Auch im gewerkschaftlichen Spektrum schaffte es die 1910 gegründete CNT lange nicht einmal, die Mehrzahl der organisierten Arbeitnehmer um sich zu scharen. Selbst als das gelungen war, waren die CNT-Gewerkschaften nicht mehrheitlich anarchistisch. Das Sagen hatten meist die Berufs- oder Industrieverbände, denen «bread-and-butter issues» wichtiger waren. Entsprechend fehlen gewerkschaftsoffizielle Stellungnahmen zur katalanischen Frage weitgehend; während sich ein Teil der erklärten Anarchisten steril-abweisend verhielt, fehlte es weder bei einfachen Mitgliedern noch bei nichtanarchistischen Führern an Sympathiekundgebungen, und 1909 (vor der Setmana Tràgica), 1917 (anlässlich der Parlamentarierversammlung), ja selbst 1918/19 (in der Kampagne für ein Autonomiestatut)²⁵ kann von konkreter Zusammenarbeit zwischen Gewerkschaften und republikanischen Katalanisten gesprochen werden. Ohne Zweifel verhinderte die zentrale Stellung der Lliga Regionalista, deren Führer Cambó anlässlich des Generalstreiks von 1919/20 mit dem Gewehr der Bürgerwehr («Sometent») auf der Schulter durch die Straßen Barcelonas patrouillierte, offene Bündnisse und erschwerte selbst Kontakte. Der gewaltsamen Repression in den Jahren des «pistolerisme» 1919 bis 1923 fielen dann in erster Linie gemäßigte Gewerkschaftsführer wie Salvador Seguí zum Opfer, die die katalanische CNT langfristig in eine «Modernisierungsfrente» gegen den spanischen Staat hätten führen können.²⁶ Auf der anderen Seite spaltete sich gerade in dieser Zeit die katalanische Parteiorganisation der spanischen sozialistischen Partei wegen der nationalen Frage. Ihre Differenzen zur Parteileitung waren allerdings schon vorher notorisch, aber auch in ihrer Sozialstruktur (Bauern, Handwerker, zeitweilig einige Intellek-

²⁵ Die verschiedenen Programme zur Lösung der katalanischen Frage werden behandelt in J.A. González Casanova: *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona: Curial, 1974 (Documents de Cultura; 6).

²⁶ Zur CNT vor 1923 vgl. Gabriel, *Classe*, s. Anm. 24; Xavier Cuadrat: *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911)*, Madrid: Revista de Trabajo, 1976; Albert Balcells: *El sindicalismo en Barcelona (1916-1923)*, Barcelona: Nova Terra, 1968.

tuelle) unterschied sie sich von der aus Arbeitern bestehenden Mutterpartei, die autonomistische Lösungen allenfalls aus taktischen Gründen ins politische Kalkül zog. Der politische Einfluß der Sozialisten in Katalonien war aber unbedeutend und auf wenige Gegenden beschränkt.²⁷

Nach den nationalen und sozialen Auseinandersetzungen in der Folge des Ersten Weltkriegs erscheint die Militärdiktatur Primo de Riveras als Parenthese. Sie war jedoch ein Katalysator für wichtige Vorgänge, die den späteren Erfolg der katalanistischen Bewegung, nun unter kleinbürgerlich-liberalen und populistischen Vorzeichen, konditionierten. Die Lliga war disqualifiziert und ihr Personal zwischen Kollaboration und Exil verteilt; 1931 erschien sie als letzter Verteidiger einer (zu reformierenden) Monarchie. Dagegen hatten sich im Widerstand die Kontakte zwischen katalanistischen Republikanern (unter anderem Companys) und Separatisten (vor allem Macià) intensiviert. Während Companys zu den Mitorganisatoren der Weinpächterbewegung Unió de Rabassaires zählte, hatte Macià besonders bei den Handelsangestellten, aber auch bei den Grundbesitzern Lleidas großes Ansehen, und seine gestenreichen Aktivitäten gegen die Diktatur und sein Charisma machten den photogenen Ex-Offizier zum populären «avi». Sowohl Macià als auch Companys pflegten Kontakte zu den Gewerkschaften, besonders zur CNT, die sie in eine untergeordnete Position zu manövrieren trachteten. Mit Unterstützung von Arbeitern und Bauern gewannen sie die Wahlen von 1931/32. Später versuchten sie, mit einer gelegentlich «sozialistisch» genannten reformistischen Politik von «la casa i l'hortet» und durch Förderung der Massenbildung sich

²⁷ Vgl. Jesús M. Rodés: «Socialdemocràcia catalana i qüestió nacional (1910-1934)», in: *Recerques* 7 (1978), 125-143; ders. (Hrsg.): *Catalanisme i socialisme: el debat de 1923*, Barcelona: La Magrana, 1985 (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català; 10); Maria Dolors Capdevila / Roser Margrau: *La Justícia Social: Òrgan de la Federació Catalana del P.S.O.E. 1910/1916*, Barcelona: La Gaia Ciència, 1979.

diese Klientel zu erhalten.²⁸ Von noch größerer Bedeutung war, daß auch die schwachen spanischen Linksrepublikaner die Notwendigkeit sahen, zur Erreichung einer Republik mit den Linkskatalanisten zusammenzuarbeiten, und bereit waren, dafür in Form eines Autonomiestatuts zu bezahlen, und daß diese Haltung von den spanischen Sozialisten gestützt wurde. Das katalanische Statutprojekt erhielt 1931 in einem Referendum die Zustimmung von 99 % der Abstimmenden (ca. 75 % der Wahlberechtigten). Auch die CNT hatte indirekt zur Zustimmung aufgefordert. Schließlich wurde das Statut von den spanischen Cortes in stark verwässerter Form verabschiedet. Da die Kompetenz zur Sozialgesetzgebung fehlte, verringerten sich auch die Chancen für Maciàs Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), die CNT zu kontrollieren. Die Ausrufung des «Estat Català dins la República Federal Espanyola» durch Companys im Oktober 1934 erscheint in dieser Perspektive als der Versuch der ERC, mit Hilfe eines autoritären Populismus die organisierte Arbeiterschaft wieder hinter sich zu bringen und die Konstellation von 1931 wieder herzustellen. Obwohl ihr wirtschaftspolitische Ideen völlig fehlten, erschien die ERC der katalanischen Rechten (der nun als «Catalana» wiedergegründeten Lliga Regionalista) nach der Erfahrung von 1931/32 sowieso als Helfer der CNT und der radikalisierten Weinpächter. Die CNT betrachtete die ERC dagegen als Verräter. Sie spaltete sich faktisch in eine eher katalanisch-syndikalistische Fraktion («trentisme») und einen «offiziellen» Flügel, der stark von der spanischen Federación

²⁸ Vgl. Enric Ucelay da Cal: *La Catalunya populista: Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona: La Magrana, 1982; Maria Dolors Ivern i Salva: *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, 2 Bde., Barcelona: Abadia de Montserrat, 1988 und 1990 (Biblioteca Abat Oliba; 61/72). Zum Widerstand und zur Rolle Maciàs vgl. Enric Ucelay da Cal: «Les opcions polítiques bàsiques de l'oposició a la dictadura, 1923-1931», in: ders. / Ramon Amigó / Jordi Tous: *Evarist Fàbregas i el seu temps*, Reus: Centre de Lectura, 1990, 49-85; ders.: *Francesc Macià*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1984.

Anarquista Ibérica beeinflusst wurde.²⁹ Neue Linksparteien versuchten nun, die «Tutelage» über die CNT auszuüben. Die internationalen politischen Ereignisse und der in Katalonien eher sektorale Einfluß der Weltwirtschaftskrise förderten kommunistische Alternativen bei einigen gesellschaftlichen Gruppen, die nicht alle der Arbeiterschaft zuzurechnen sind (Agrarregionen um Lleida, ein Teil der Weinpächter, Handelsangestellte). Die aus Spannungen mit den Parteileitungen in Madrid hervorgegangenen nichtstalinistischen kommunistischen und sozialistischen Parteien, denen sich enttäuschte ERC-Mitglieder zuwandten, hatten eine stark katalanistische Färbung. Das gilt auch noch für den Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), der angesichts der revolutionären Gefahr 1936/37 die ERC als führende Partei des Kleinbürgertums ablöste. Mit dem PSUC wurde neben dem PCE eine zweite Partei aus dem spanischen Staat in die Komintern aufgenommen, ein unerhörter Fall.³⁰ Zwischen 1936 und 1939 fällt auf, welcher großer Teil auch der CNT in katalanischen Begriffen dachte, und wie man (so übrigens schon die CNT vor Primo) in Katalonien abwechselnd einen Vorposten und eine

²⁹ Vgl. Eulàlia Vega: *El Trentisme a Catalunya: divergències ideològiques en la CNT (1930-1933)*, Barcelona: Curial, 1980.

³⁰ Vgl. Ricard Alcaraz i Gonzàlez: *La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)*, Barcelona: La Magrana, 1987; Josep-Lluís Martín i Ramos: «La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)», in: *Recerques* 4 (1974), 155-190; ders.: *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*, Barcelona: Curial, 1977; L. V. Ponomariova: *La formació del Partit Socialista Unificat de Catalunya*, Barcelona: Icaria, 1977; Burnett Bolloten: *The Spanish Revolution: The Left and the Struggle for Power During the Civil War*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1979; Víctor Alba: *El marxisme a Catalunya (1919-1939)*, 4 Bde., Barcelona: Pòrtic, 1975; Miquel Caminal i Badia: *Joan Comorera*, 3 Bde., Barcelona: Empúries, 1984-1985; Pelai Pagès (Hrsg.): *Andreu Nin: Socialisme i nacionalisme (1912-1934)*, Barcelona: La Magrana, 1985 (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català; 11); ders.: *El movimiento trotskista en España (1930-1935)*, Barcelona: Península, 1977; Francesc Bonamusa: *El Bloc Obrer i Camperol: els primers anys (1930-1932)*, Barcelona: Curial, 1976; Imma Tubella (Hrsg.): *Jaume Compte i el Partit Català Proletari*, Barcelona: La Magrana, 1979; Reiner Tosstorff: *Die POUM im Spanischen Bürgerkrieg*, Frankfurt am Main: isp, 1987.

Festung der Arbeiterbewegung erblickte³¹ — hierin der Taktik der Regionalisten vergleichbar, die auch je nach Konjunktur offensiv nach Spanien hineinwirken wollten (sogar im Sinne eines «katalanischen Imperialismus»), oder sich auf ihre katalanische Basis zurückzogen. Damit ist aber nicht gesagt, daß die katalanische Arbeiterbewegung ein alternatives nationales Projekt entwickelt hätte; dies geschah nur in kleinen sozialistischen und kommunistischen Kreisen, wo man an eine «república socialista catalana» zu denken begann. Nur in dieser Minderheit der Arbeiterbewegung hatte man eigene Vorstellungen von der Lösung der katalanischen Frage, die aber doch noch oft denen der Populisten ähnelten.

Die republikanische Etappe kann als Erfolg der katalanischen Nationalbewegung gelten; in den entscheidenden Situationen der Verabschiedung des Statuts und zwischen Volksfrontwahl und Militärputsch 1936 kam es zu einem weitgehenden nationalen Konsens, der zeitweise die Institutionalisierung eines katalanischen nationalen Projekts bedeutete. In dieser Etappe war die Führerschaft der ERC allerdings nicht so unumstritten wie die der Lliga in den Jahren vor 1923.

4 Kultur

Mit Hroch gehe ich davon aus, daß in der Geschichte der Nationalbewegungen die kulturelle der politischen Bewegung vorausging.³² Doch steht außer Frage, daß die sich langsam

³¹ Vgl. Jordi Sabater: *Anarquisme i catalanisme: la CNT i el fet nacional català durant la guerra civil*, Barcelona: Edicions 62, 1986; Albert Balcells: «Afirmació nacional i lluita de classes a Catalunya (1900-1931)», in: ders. / Manuel Ardit / Núria Sales: *Història dels Països Catalans*, Barcelona: EDHASA, 1980, 405-501; ders.: «Los anarquistas y la cuestión nacional catalana hasta 1939», in: José Luis García Delgado (Hrsg.): *España, 1898-1936: estructuras y cambio*, Madrid: Universidad Complutense, 1984, 379-423; ders.: «Anarquistas y socialistas ante la autonomía catalana, 1930-1936», in: *VII Coloquio de Pau: la crisis del estado español 1898-1936*, Madrid: Edicusa, 1978, 81-108.

³² Daneben bestand allerdings in Katalonien gleichzeitig der politische Föderalismus.

entwickelnde katalanische Selbstverwaltung die «cultura catalana» erst durchsetzte. Wie auch bei anderen Nationalbewegungen vermischten sich das Pflegen und das Schaffen von Kulturgütern, «cultura catalana» und «cultura catalanista». Am Aufbau einer katalanischen «Symbologie» waren die katalanischen Künstler und Literaten jedenfalls führend beteiligt. Die ersten, die der «Renaixença» des letzten Jahrhunderts, widmeten sich — zunächst zum Teil noch in spanischer Sprache — sentimental-romantischen Sittenschilderungen und verteidigten agrarisch-mittelständische Werte. Im «Modernisme» ab den 1880er Jahren entdeckte man eine europäische Mission Kataloniens, von der die spanische Unterdrückung das Land abgehalten hätte. Viele Modernisten sangen Lobeshymnen auf den anarchistischen Rebellen und kritisierten das Bürgertum mit ätzender Schärfe. Aber sie griffen nicht den Unternehmer an, sondern den Bürger, der es nicht verstand, sich wie ein solcher zu benehmen. Einige Modernisten taten den entscheidenden Schritt an die Seite der Arbeiterbewegung, meistens als Anarchisten. Doch nachdem die antianarchistische Repression Ende des Jahrhunderts ihnen einen Schrecken eingejagt hatte, und nachdem andererseits das hochgekommene Bürgertum sein Interesse für die Kunst entdeckte und durch Aufträge die Marginalisierung der Modernisten aufzuheben begann, zogen sich die Künstler mehrheitlich aus dem politischen Aktionsfeld zurück, und «Modernisme» wurde zum Stil. Der nachfolgende «noucentisme» ersetzte ca. ab 1906 die Leitbilder der Romantik durch solche der Klassik, die Revolte durch die Pragmatik. Im Mittelpunkt standen nun nicht mehr Roman und Theater, sondern Poesie und Skulptur, sicherlich nicht gerade breitenwirksame Produkte. Während die Modernisten sich an gleichzeitigen europäischen Vorbildern orientierten, war für die Noucentisten ein auf Tradition beruhender Katalanismus Voraussetzung für die Teilnahme an der Weltkultur. Einen Staat zu schaffen, mit dem man «Staat machen» konnte, war die vordringliche Aufgabe. Der Künstler als messianischer Führer oder Priester des Modernisme hatte ausgedient und wurde durch den Kulturtechniker ersetzt, der allerdings nicht weniger elitär dachte. Die Intellektuellen lieferten dem Bürgertum nun Ideolo-

gie und bekamen angesichts der relativen Schwäche ihrer Schicht dafür nun Beteiligung an der Macht, Prestige und zum Teil sogar einen Arbeitsplatz, denn der Wechsel zum «noucentisme» ist eng mit der Kontrolle der Lliga zunächst über die Provinzregierung von Barcelona, dann auch über andere Institutionen und schließlich über die Mancomunitat verbunden. Ziel war die Erziehung des ganzen Volkes, zunächst aber die der Meinungsmacher und damit auch die relative Verbreiterung des Marktes für Kulturgüter. Die noucentistischen Intellektuellen normierten die katalanische Sprache, schufen katalanische Kulturinstitutionen und Erziehungsanstalten, besonders für die nationale Elite. Ihre planmäßige Katalanisierung war von solchem Erfolg, daß selbst die futuristischen und avantgardistischen Manifestationen, bei denen Katalonien führend war, sich in aller Regel aus noucentistischen Quellen speisten und in normiertem Katalanisch stattfanden. Im Grunde ähneln die «noucentistes» am ehesten den «organischen Intellektuellen» Gramscis. Die Sehnsucht nach einem Staat zur Konsolidierung der katalanischen Kultur wurde in der Republik von den Populisten der ERC übernommen, die mit einer Art «noucentisme de masses» die bürgerliche Kultur wirklich an das Volk herantragen wollten, um den Massen ihre «catalanitat» bewußt zu machen und sie zum «catalanisme» zu führen. Auch dazu bediente man sich der Hilfe von Intellektuellen, doch während die Lliga nur die ökonomische Partizipation von Aufsteigern gefördert hatte, umfaßte das sozialreformistische Projekt der Massenbildung nun auch die politische Mitbestimmung. Es wundert nicht, daß der «noucentisme» bei den Sozialisten viele Anhänger fand und noch heute dort bewundert wird, während der «modernisme» eher in der anarchistischen Szene weiterlebte, wo sich sogar noch modernistischer Nachwuchs fand, als der Begriff im Bürgertum nur noch für Karikaturen gut war.³³

³³ Vgl. *Catalanisme*; Patricia Gabancho: «L'exercici del poder cultural a Catalunya 1: del Modernisme al Noucentisme», in: *L'Avenç* 51 (1982), 22-29; Joan-Lluís Marfany: *Aspectes del modernisme*, Barcelona: Curial, 1975 (Biblioteca de Cultura Catalana; 11); Vicente Cacho Viu (Hrsg.): *Els modernistes i el*

In Schilderungen der «anarchistischen Arbeiterbewegung» wird oft deren kulturelle Autarkie betont. Doch für den Anarchisten gab es keine spezifische Kultur des Arbeiters, sondern nur die Kultur im Dienste des Volkes. Anarchistische Kulturäußerungen bedienten sich in der Regel der Formen, die von der herrschenden Kultur vorgegeben waren.³⁴ Die Arbeiterkultur (ich spreche jetzt nicht nur von der Arbeiterbewegungskultur, die von manchen marxistischen Forschern damit gleichgesetzt wird) dieser Zeit ist – von Einzelaspekten abgesehen – noch nicht erforscht.³⁵ Nach meinen eigenen Quellenstudien, die allerdings nur bis 1923 reichen, gab es eine klar auszumachende Arbeiterkultur dort nicht, da ja auch die Arbeiterschaft verhältnismäßig wenig abgegrenzt war. Untersucht man Sprachverhalten, Symbologie, Erziehungs- und Bildungsinstitutionen, Berufs- und Freizeitorganisationen, so kann man eher von einer föderalistischem Gedankengut entsprechenden Kultur des *Arbeitenden* sprechen, deren klassenübergreifender Charakter nationalistischen Idealen leicht offenstand. Die Arbeiter akzeptierten republikanische und

---

nacionalisme cultural (1881-1906), Barcelona: La Magrana, 1984 (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català; 3); Norbert Bilbeny: «Nacionalisme i cosmopolitisme en la teoria noucentista», in: *Recerques* 14 (1983), 131-138.

³⁴ Zur anarchistischen Kultur vgl. Lily Litvak (Hrsg.): *El cuento anarquista (1880-1911)*, Madrid: Taurus, 1982; dies.: *A Dream of Arcadia: Anti-Industrialism in Spanish Literature, 1895-1905*, Austin; London: University of Texas Press, 1975; dies.: *Musa libertaria: arte, literatura y vida cultural del anarquismo español (1880-1913)*, Barcelona: Antoni Bosch, 1981; José Álvarez Junco: *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*, Madrid: Siglo XXI, 1976. Nicht immer stimmen meine Forschungsergebnisse mit denen dieser Autoren überein (vgl. Nagel, *Arbeiterschaft*, s. Anm. 4).

³⁵ Vgl. zu einzelnen Aspekten Carlos Serrano: «Cultura popular / Cultura obrera en España alrededor de 1900», in: *Historia Social* 4 (1989), 21-31; Joan-Lluís Marfany: «'Al damunt dels nostres cants ...': Nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final del segle», in: *Recerques* 19 (1987), 85-113; Pere Solà: *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939): l'Ateneu Enciclopèdic Popular*, Barcelona: La Magrana, 1978; Klaus-Jürgen Nagel: «La cultura obrera i el fet nacional català al primer quart del segle XX», in: *Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1992, 303-306.

zum Teil katalanistische Symbole (Fahnen, Lieder, Feiertage) und verzichteten lange auf eigene. Auf dem Land und in den Städten (aber kaum in Barcelona) blieben vorindustrielle Bräuche (gelegentlich angepaßt) erhalten. Das staatliche Erziehungswesen, in mitteleuropäischen Ländern ein großer Integrator, ließ in Spanien die Arbeiter im wesentlichen außen vor. Beschränkte Integrationserfolge bei Facharbeitern hatte vor der Republik mit ihrem Durchbruch zur Massenbildung (aber dann wesentlich auf Katalanisch!) allenfalls die Berufsbildung der Escola del Treball, und die war eine noucentistische und katalanistische Initiative. Die Arbeiterfreizeit unterschied sich kaum von der anderer Unter- und Mittelschichten, wohl aber von der der Bourgeoisie. Dies gilt zum Teil für das Leseverhalten, besonders die Lektüre der katalanischen satirischen republikanischen Presse. Man besuchte dieselben Lokale, das Vergnügungsviertel des Parallel, dieselben Theaterstücke und Filme, dieselben Sportveranstaltungen. Man veranstaltete Sonntagsausflüge zu den gleichen Zielen oder beteiligte sich am organisierten «excursionisme». In den Kommentaren zum Freizeitkonsum lassen sich verblüffende Übereinstimmungen zwischen Anarchisten und Nationalisten nachweisen, wie die Ablehnung des Stierkampfs, der Lotterien, des Films. Beurteilungen vieler Theaterstücke stimmen gleichfalls überein. Oft entsprachen diese Einstellungen aber nicht der Realität der Freizeit der Unterschichten. Im Genossenschaftswesen, in den Bildungsstätten (ateneus «obrers») und bei den «Arbeiter»chören verschwammen trotz entsprechender Selbstbezeichnungen in der Realität die Klassengrenzen. Die Kultur der Arbeitenden übernahm sicher nicht alle neugeschaffenen oder wiederbelebten Elemente der katalanistischen Kultur, aber sie war keinesfalls eine abgegrenzte oder selbstgenügsame Subkultur. Wenn Organisationen wie die der Lerrouxisten eine solche aufbauten, war der Zutritt zu ihr nicht qua Klasse geregelt. Erst die CNT trennte sich dem Anspruch nach von der herrschenden Kultur und verstand sich als Träger von neuen, internationalistischen Werten, vermochte diesen Anspruch aber nicht einzulösen, zumal sie (allerdings nicht immer konsequent) auf die Organisation der Mitglieder außerhalb des Arbeitslebens verzichtete und

ein großer Teil ihrer Attraktivität gerade in ihrer ideologischen Heterogenität und der fehlenden Gleichschaltung bestand. Noch 1918 gab es Mitglieder des PSOE, die der katalanischen CNT angehörten und dort Funktionen wahrnahmen. Arbeiterkultur war in Katalonien eine Gruppenkultur im Rahmen der Gesamtkultur und innerhalb dieser mit anderen Gruppenkulturen verflochten. Natürlich gab es einzelne Züge von Gegen- und/oder Subkultur, aber in vielerlei Hinsicht handelt es sich um eine — gelegentlich zeitversetzte — Kopie der bürgerlichen Kultur. Das weitgehende Fehlen einer Gegenkultur ermöglichte auch bei den Arbeitern ein föderalistisch-anarchistisch-katalanistisches Ideologiemisch, in dem katalanistische Ideologeme von großer Bedeutung waren. Zwar wurde die politische Definition von Spanien als «Nation» bei den Arbeitern nicht aufgegeben, aber Katalonien war auch für sie ein vielfältiger, z. B. organisatorischer Bezugsrahmen. Auf den katalanischen «Volkscharakter», besonders auf den in diesem Volk laut Selbst- und Fremdbild besonders verbreiteten Fleiß und die hohe Bewertung der Arbeit wurde sehr häufig positiv Bezug genommen; und die katalanistische Kritik an Madrid als Quelle des Übels wurde durchaus geteilt.

5 Überlegungen zum «Fall» Katalonien

Es fällt auf, daß die katalanistische Bewegung im Verlauf ihrer Geschichte selten eine einheitliche Organisation hatte. Eher als von «dem» Katalanismus kann man von «Katalanismen» sprechen. Deren Organisationen sind meist annähernd sozial zuzuordnen: Der Regionalismus hatte seine Anhänger in der Bourgeoisie, bei den Wirtschaftsorganisationen, den größeren Grundbesitzern; Autonomismus und Föderalismus stützen sich auf antiprotektionistische und «antibarcelonistische» Teile des Bürgertums z. B. in Tarragona, auf die Kleinbürger, Bauern und Pächter, sowie viele Facharbeiter; separatistisch waren zeitweise Handelsangestellte, Schüler und Studenten. Natürlich handelt es sich dabei um grobe Zuordnungen, die in manchen Regionen nicht stimmen. Die geographische Verteilung und die damit

zusammenhängenden «cleavages» werden erst nach und nach erforscht. Einige soziale Schichten sind nicht klar mit einzelnen Parteien in Verbindung zu bringen bzw. wechseln im hier betrachteten Zeitraum die Fronten (Intellektuelle, Angestellte der katalanischen Institutionen, Freiberufler, auch Handelsangestellte und Studenten). Eine populistische Partei wie die ERC der Republik vereinigte zeitweise Gruppen, die sich in ihren Interessen stark unterschieden (Großgrundbesitzer in Lleida, Weinpächter im Penedès, Kleinbürger und Facharbeiter). Selbst in dieser Zeit aber standen sich mehrere Parteien gegenüber, die verschiedene Varianten von Katalanismus vertraten, und die sich vielleicht sogar noch schärfer als vorher bekämpften, da

- a) manchen das Ziel erreicht schien, was die Notwendigkeit des nationalen Konsenses aufhob;
- b) jetzt fast nur noch katalanistische Kräfte am politischen Markt waren;
- c) die sozioökonomischen Auseinandersetzungen in den Vordergrund rückten.

Die Führung der katalanistischen Kräfte allerdings hatte gewechselt: Die Lliga unter Führung der Bourgeoisie war von der eher kleinbürgerlich-liberalen, aber populistischen ERC abgelöst worden, die im Bürgerkrieg wiederum faktisch vom PSUC an Bedeutung übertroffen wurde. Stadien der politischen Entwicklung sind also festzustellen, auch wenn diese nicht so eindeutig sind, wie es die Stufenmodelle behaupten und wie es diese kurze Zusammenfassung nahelegen scheint, zumal es den jeweils anderen Katalanismus immer gleichzeitig gab, auch als potentielle Alternative. Ein «eigener» *politischer* Katalanismus der Arbeiter ist ansatzweise erst in der Republik festzustellen. Das heißt aber nicht, daß die Arbeiterschaft an der Entwicklung der Nationalbewegung nicht teilgenommen hätte, wenn dies auch zum Teil außerhalb des parteipolitischen Aktionsrahmens und auch außerhalb der Gewerkschaften geschah. Die Spaltung der nationalen Bewegung erklärt sich meiner Ansicht nach durch die gesellschaftliche Struktur Kataloniens, ein Land, in dem sich Kapitalismus und Industrialisierung vergleichsweise früh, endogen, orga-

nisch und langsam entwickelt hatten,³⁶ das aber 1898 eine ausdifferenzierte bürgerliche Gesellschaft hatte, die sich wie in mitteleuropäischen Mehrheitsnationen anhand der sozialen Scheidelinien politisch organisierte (wenn auch mit eigenen Charakteristika, die den sozioökonomischen Besonderheiten entsprachen, wie z. B. der mangelnden Abgrenzung der Arbeiterschaft). Allen diesen Kräften war aber der strukturelle Gegensatz zu «Spanien» bewußt, was in Konfliktsituationen klassenübergreifende «nationale» Fronten und Bündnisse (1906, 1917, 1918/19, 1931/32 u. a.) ermöglichte, ohne dabei auf spanische Partner völlig zu verzichten (wenn man sie eben fand). Dies erklärt, warum die Katalanisten trotz der organisatorischen Heterogenität Erfolge verzeichnen konnten. Solange die wirtschaftliche Entwicklung langsam verlief, konnten auch Einwanderer aus anderen Sprachgebieten schnell integriert werden. Dabei ist zu beachten, daß die Sprache als wesentlichstes Zugehörigkeitsmerkmal a) einen praktischen Wert als Kommunikationsmittel hatte (und nicht bloß nationales Symbol war) und b) aufgrund der Verwandtschaft der romanischen Sprachen auch noch relativ leicht zu erlernen war. Das breite Angebot katalanistischer Organisationen, das es ermöglichte, die verschiedensten politischen Ziele mit der Verteidigung der Sprache und/oder Nation zu verbinden, und die «Erwerbbarkeit» der Nationalität durch Annahme der Sprache, die die Integration erleichterte, erklären, warum ein so breiter Teil der Bevölkerung sich in nationalen Fragen mehr oder weniger solidarisch verhielt. Die Breite der Nationalbewegung hat auch damit zu tun, daß die nationalistischen Mythen und Symbole nicht zu weit hergeholt waren und nicht unbedingt ausgrenzten. Anarchisten wie Katalanisten konnten sich auf die Remença-Kriege oder auf den «segadors»-Aufstand beziehen, natürlich mit unterschiedlichen Interpretationen. So erklärt sich vielleicht auch, warum die nationalen Auseinandersetzungen in Katalonien ver-

³⁶ Damit soll auf keinen Fall behauptet werden, daß dieser Prozeß konfliktfrei abgelaufen wäre: Ein Blick auf die kriegerischen Auseinandersetzungen des 19. Jahrhunderts (besonders auf die drei Karlistenkriege) beweist das Gegenteil.

gleichsweise gewaltarm abliefen: die Ausgrenzung war schwach. Dazu kommt noch die Bedeutung einer breiten «civil society», die wenig auf den Staat angewiesen war. Ähnlich kann man möglicherweise auch die Schwäche des politischen Separatismus erklären, dessen Alternative undefiniert blieb und der nur bei starken Strukturverwerfungen in klar umgrenzbaren Ambientes auftrat. Soziale Auseinandersetzungen waren dagegen im internationalen Vergleich gelegentlich sehr gewaltintensiv, nämlich dann, wenn in konkreten Konjunkturen der Versuch gemacht wurde, den Gegner völlig zu vernichten. Wie sich in Katalonien im untersuchten Zeitraum zeigte, machten soziale Auseinandersetzungen Verhandlungserfolge des politischen Minderheitsnationalismus nicht unmöglich, da der ökonomische Strukturgegensatz auch die Existenz gemeinsamer Interessen bedeutete, die nationale Ausgrenzung gering blieb und das politische System im Bereich der Minderheit reich gegliedert war, wenn sich die notwendige nationale Aktionseinheit natürlich auch eher in Zeiten ökonomischer Prosperität herstellen ließ. Es wäre zu diskutieren, ob Nationalbewegungen wie die katalanische, die eine effiziente Verwaltung errichtete, zur Mobilisierung und Organisation der Bevölkerung und zur Säkularisierung der Werte beitrug, generell als Träger eines Modernisierungsprozesses angesehen werden können.

Guillem Calaforra (Benaguasil)

La «unitat de la llengua catalana» com a fet científic i com a *argumentum ex auctoritate*: revisió crítica

Un dels aspectes més desatesos en les ciències humanes i socials és la reflexió al voltant de la gènesi i l'ús de les teories. El discurs científic madur que sorgeix dels àmbits acadèmics més actius, amb prou feines arriba a deixar lloc, actualment, per a consideracions d'origen sociològic i epistemològic. Sembla com si aquestes disciplines fossin alienes a plantejaments i anàlisis que, tanmateix, s'han mostrat ben productius per explicar i entendre la història de les ciències naturals. Aquest fenomen, sens dubte, té uns resultats negatius per a les ciències de l'home i de la societat, ja que els estudis que s'hi produeixen acaben de vegades assemblant-se a àmbits discursius allunyats del pensament pròpiament científic, com la teologia o la creació literària. La reflexió sobre la ciència i el mètode és, ara com ara i en camps com la lingüística, necessària i urgent: no sols per reduir al seu abast objectiu l'abisme fallaç entre les ciències, sinó també per entendre *tout court qui diu què i per què* —per exemple, entre els lingüistes.

Pel que fa als estudis lingüístics, el present treball exemplificarà una de les línies d'estudi que es poden seguir en el sentit que ens interessa. Els lingüistes no solen interrogar-se sovint sobre els aspectes menys explícits de les teories que manegen, sobre els factors que en decideixen la circulació i l'acceptació, sobre la lingüística com a institució ... I també, certament, sobre com enquadrar i tipificar llurs metodologies en el conjunt del coneixement científic. Les presents pàgines són només part d'una recerca

gleichsweise gewaltarm abliefen: die Ausgrenzung war schwach. Dazu kommt noch die Bedeutung einer breiten «civil society», die wenig auf den Staat angewiesen war. Ähnlich kann man möglicherweise auch die Schwäche des politischen Separatismus erklären, dessen Alternative undefiniert blieb und der nur bei starken Strukturverwerfungen in klar umgrenzbaren Ambientes auftrat. Soziale Auseinandersetzungen waren dagegen im internationalen Vergleich gelegentlich sehr gewaltintensiv, nämlich dann, wenn in konkreten Konjunkturen der Versuch gemacht wurde, den Gegner völlig zu vernichten. Wie sich in Katalonien im untersuchten Zeitraum zeigte, machten soziale Auseinandersetzungen Verhandlungserfolge des politischen Minderheitsnationalismus nicht unmöglich, da der ökonomische Strukturgegensatz auch die Existenz gemeinsamer Interessen bedeutete, die nationale Ausgrenzung gering blieb und das politische System im Bereich der Minderheit reich gegliedert war, wenn sich die notwendige nationale Aktionseinheit natürlich auch eher in Zeiten ökonomischer Prosperität herstellen ließ. Es wäre zu diskutieren, ob Nationalbewegungen wie die katalanische, die eine effiziente Verwaltung errichtete, zur Mobilisierung und Organisation der Bevölkerung und zur Säkularisierung der Werte beitrug, generell als Träger eines Modernisierungsprozesses angesehen werden können.

Guillem Calaforra (Benaguasil)

La «unitat de la llengua catalana»
com a fet científic
i com a *argumentum ex auctoritate*:
revisió crítica

Un dels aspectes més desatesos en les ciències humanes i socials és la reflexió al voltant de la gènesi i l'ús de les teories. El discurs científic madur que sorgeix dels àmbits acadèmics més actius, amb prou feines arriba a deixar lloc, actualment, per a consideracions d'origen sociològic i epistemològic. Sembla com si aquestes disciplines fossin alienes a plantejaments i anàlisis que, tanmateix, s'han mostrat ben productius per explicar i entendre la història de les ciències naturals. Aquest fenomen, sens dubte, té uns resultats negatius per a les ciències de l'home i de la societat, ja que els estudis que s'hi produeixen acaben de vegades assemblant-se a àmbits discursius allunyats del pensament pròpiament científic, com la teologia o la creació literària. La reflexió sobre la ciència i el mètode és, ara com ara i en camps com la lingüística, necessària i urgent: no sols per reduir al seu abast objectiu l'abisme fallaç entre les ciències, sinó també per entendre *tout court qui diu què i per què* —per exemple, entre els lingüistes.

Pel que fa als estudis lingüístics, el present treball exemplificarà una de les línies d'estudi que es poden seguir en el sentit que ens interessa. Els lingüistes no solen interrogar-se sovint sobre els aspectes menys explícits de les teories que manegen, sobre els factors que en decideixen la circulació i l'acceptació, sobre la lingüística com a institució ... I també, certament, sobre com enquadrar i tipificar llurs metodologies en el conjunt del coneixement científic. Les presents pàgines són només part d'una recerca

de més llarg abast,¹ que ha estat iniciada perseguint diversos casos en la lingüística catalana d'allò que la retòrica clàssica anomenava *argumentum ex auctoritate*. Més que no pas d'una qüestió, es tracta d'una constel·lació temàtica, formada per diverses línies possibles — diversos *intelligible fields* — que mantenen una coherència interna. Un dels rastres més interessants d'aquest *politema* consisteix en l'aplicació del criteri d'autoritat al problema de la «unitat lingüística» catalanòfona. És la pista que el present treball tractarà de seguir.

1 Un tret fonamental per entendre l'argument d'autoritat com a fenomen discursiu és la seva independència respecte a la verificabilitat o a l'evidència que hom en pugui tenir. L'autoritat intel·lectual consisteix, en part, en el reconeixement atorgat per la societat a individus que es distingeixen per determinats mèrits; es tracta, per tant, de l'acceptació d'una jerarquia referida a superioritats en l'argumentació (*cf. infra*, «prioritat discursiva»), acceptació regulada socialment i sotmesa a determinats mecanismes de control. Així, qui pretèn erigir-se en autoritat ha de demostrar que mereix un *status* intel·lectual, sancionat per determinades institucions i legitimat per la superació de determinats rituals i proves. Més concretament, la concessió de les titulacions acadèmiques confereix un poder de preeminència a l'hora d'argumentar sobre camps concrets del coneixement i, d'aquesta manera, aconsegueix allunyar de la legitimitat socialment reconeguda les opinions del profà. La societat, per la seva banda, accepta aquest

¹ La base original fou un estudi que vaig emprendre per identificar les connotacions ideològiques en la historiografia lingüística catalana (CALAFORRA 1993). Diverses pistes em van portar, més tard, a l'anàlisi de la lingüística catalana com a discurs i de la comunitat científica que la produeix. Aquest treball, concretament, deu molt a diversos col·legues i amics, especialment al filòsof Miquel Aleixandre. Sense el seu auxili i el seu consell, hauria estat senzillament impossible de realitzar. La dra. Christine Bierbach en va llegir una versió prèvia, i li dec un agraïment per les seves pacients observacions.

estat de coses, que forma part de la «normalitat», per raons que veurem més endavant.²

El problema sorgeix en tres casos: 1. quan la comunitat científica fa ús intern del criteri d'autoritat, 2. quan l'empra enfront de la societat però sense consciència del valor *real* d'aquest tipus d'argument, o 3. quan fa això mateix però sense l'acceptació del conjunt social. El primer cas significa la introducció d'un element exterior al discurs pròpiament científic, ja que immobilitza la capacitat de revisió de determinats enunciats i, al mateix temps, constitueix un dels dispositius interns de control en la comunitat científica, un mecanisme que assegura el manteniment de l'ordre i el desenvolupament de la *ciència normal* emmarcada en el paradigma del moment.

Per raons de simplicitat, dirigirem la present crítica epistemològica a l'argument d'autoritat des de coordenades teòriques pròximes a les de Hans Albert. El seu anomenat *criticisme racional* o *racionalisme crític*, d'encuny post-popperia, permet de situar fàcilment els enunciats científics en l'àmbit de la fallibilitat permanent, i d'allò que Lluís V. Aracil anomena *argumentació-discussió*.

Amb aquest enfocament es posa de relleu, clarament, la inconsistència del criteri d'autoritat i la seva incompatibilitat amb el progrés de la recerca. La creació d'*auctoritates* implica la prohibició tàcita de debatre els enunciats que aquestes produeixin; això, acompanyat de la veneració que les autoritats solen suscitar, pot assimilar el funcionament de la comunitat científica al de determinats subgrups socials cohesionats per motivacions purament ideològiques o religioses. En un pla metafòric, la consolidació acrítica del criteri d'autoritat afavoreix la creació de múltiples *Ministeris de la Veritat* a l'estil d'Orwell (cosa que, de

² Diverses observacions sobre aquestes qüestions van ser fetes amb notable acuitat per BERGER / LUCKMANN 1966: 95-104; no ens hi podem, però, aturar ara.

fet, s'ha esdevingut més d'un cop).³ En conseqüència, l'anàlisi crítica dels *argumenta ex auctoritate* no sols ens ajudarà a entendre una part del funcionament intern i extern (social) de la ciència, sinó que ens posarà en guàrdia davant els perills d'una forma de pensament dogmàtic.

Ha estat insinuat anteriorment que l'argument d'autoritat té dos àmbits possibles d'aplicació. La idea es veu clara si fem la distinció entre el grup que solem anomenar *comunitat científica*, d'una banda, i la societat global on aquesta s'insereix, de l'altra. En la seva aplicació externa, el criteri d'autoritat serveix per assolir o mantenir el control efectiu sobre àmbits concrets de discurs enfront de la resta de la societat; és, en aquest sentit, una eina de *poder*. Ben diferent, en tots els sentits, és la seva aplicació interna. L'ús de l'autoritat, dintre de la comunitat científica, és un factor que tracta d'aconseguir la immunització de les disciplines respecte a la crítica interna i, al mateix temps, contribueix a la consolidació institucional del discurs científic dominant. No és estrany que el tancament epistemològic que això crea porti, fins i tot, al funcionament sectari i a la punició de la dissidència. Dit amb una gràfica metàfora, l'argument d'autoritat és una de les possibles *policies del paradigma*. No obstant, el recurs a l'autoritat pot tenir també el seu aspecte positiu, ja que sovint és un senzill i ràpid exercici d'humilitat i modèstia — especialment, quan hom es veu obligat a tractar temes i problemes que no domina suficientment. En aquest cas, en veiem clarament una possible utilitat positiva. Més greu, sens dubte, és el cas en què l'estudiós el fa servir conscientment per basar-hi un *status* o un projecte de superioritat discursiva dins la mateixa disciplina. No ens estendrem, per ara, en aquesta línia: només cal parar esment en la doble naturalesa del criteri que analitzem.

³ Tot això no té res a veure amb el respecte i la continuïtat que demana la recerca dels investigadors més madurs i prestigiosos: el reconeixement i la superació dels mestres és la millor manera d'entendre'ls i d'aprofitar-ne el magisteri. Sembla que és així com cal entendre algunes idees de Polanyi sobre el tema (POLANYI 1958: 53, per exemple). Sense perdre de vista, però, que aprendre del mestre també inclou una part de crítica, per superar-lo.

El criteri d'autoritat pot trobar també la seva realització efectiva en forma de petites — o no tan petites — tradicions teòriques i argumentatives en el si de les disciplines. Sembla que fou Francis Bacon el primer a criticar radicalment i explícita la tradició com a autoritat (cfr., per exemple, el pròleg i els §§ 44, 45, 84 i 90, plens encara d'interès, del seu *Novum Organum*, Liber I). Algunes idees de Bacon troben un ressò llunyà en l'anàlisi actual de Hans Albert, potser un dels textos més encertats sobre el significat epistemològic de la tradició (ALBERT 1971: 30-44). D'altra banda, la tradició com a autoritat no és aliena, certament, a l'anomenat «invent de tradicions», tan visible i ben estudiat en el camp historiogràfic (HOBSBAWM / RANGER 1983: 13-25, i *passim*). Però aquest és un altre aspecte de la qüestió.

2 Baixem a les concrecions de la llengua i les llengües. El cas que serveix de motiu i exemple per a aquest estudi és, concretament, un dels debats més intensos que ha desenvolupat en aquest segle la meua comunitat lingüística: la discussió sobre la dialèctica unitat / diversitat en la llengua catalana. Les veus en contra de la *unitat de la llengua* solen partir — encara que no exclusivament — de l'àmbit valencià, i es poden resumir en dos grups: els qui rebutgen la solució de continuïtat llatí-*proto-romanç* / àrab / català, i els qui assenyalen una independització progressiva del *valencià* respecte al tronc comú amb el *català*. D'altra banda, és sabut que les institucions acadèmiques (universitats, I.E.C., etc.) i la intel·lectualitat en general s'oposen a les tesis del secessionisme lingüístic. No ens ocuparem ara d'analitzar el discurs secessionista, ja que, a banda de la pobresa argumentativa que el caracteritza, ha estat estudiat per altres autors (PÉREZ MORAGÓN 1982, ARACIL 1983, BELLO 1988, MOLLÀ / VIANA 1989, etc.). És també interessant, en canvi, la posició de la *intelligentzia* i el tipus de raonaments que ha emprat en aquesta batussa; més concretament, la tàctica de l'*argumentum ex auctoritate* i la definició tautològica del concepte «llengua».

Fa una mica de vergonya, encara ara, d'haver de reiterar una idea que ja sembla tòpic: la definició de «llengua» i «dialecte» és, en molt bona part, *extralingüística*. L'homogeneïtat estructural no

és, ni molt menys, un factor suficient per retallar o unir cap *continuum* lingüístic, ja que hi influeixen factors històrics, socio-polítics, literaris, etc. Com diuen CHAMBERS / TRUDGILL 1980: 5:

[...] paradoxically enough, a 'language' is not a particularly linguistic notion at all. Linguistic features obviously come into it, but it is clear that we consider Norwegian, Swedish, Danish and German to be single languages for reasons that are as much political, geographical, historical, sociological and cultural as linguistic. [...] The term 'language', then, is from a linguistic point of view a relatively nontechnical term.

La bibliografia referent a aquest punt és més que abundosa, i hauria de fer meditar a molts col·legues que encara creuen que, des de la perspectiva dels trets estructurals, es pot decidir què és *llengua* i què és *dialecte* (o, més exactament, quines *varietats* són *supraordinades* i quines són *subordinades*).⁴

L'esment explícit del *continuum* germànic-septentrional — que Chambers i Trudgill basen en els estudis de Haugen — ens serveix, encara, per recordar el cas del neerlandès. Des del punt de vista estructural, aquesta llengua germànica no és altra cosa que una continuació dels parlars baix-alemanys o *Plattdeutsch*. La progressiva independització política, literària i econòmic-social dels Països Baixos ha anat consolidant una visió socialment difosa de l'estatut lingüístic del neerlandès, idea acceptada i sancionada per la germanística en general. Això explica, per cert, la viabilitat sense problemes de l'actual estàndard neerlandès, enfront de la desaparició gradual del *Plattdeutsch*. Malgrat la perfecta intercomprensió amb els parlants del *Platt*, i malgrat que encara al segle XVII podem trobar rastres de la consciència d'unitat lingüística

⁴ Cfr. KLOSS 1967, FISHMAN 1972, SCHLIEBEN-LANGE 1973, CHAMBERS / TRUDGILL 1980, POLANCO 1984, MOLLÀ-PALANCA 1987, MOLLÀ-VIANA 1989, KREMnitz 1990, etc. Tots ells, amb indicacions bibliogràfiques més àmplies.

amb l'alemany, KÖNIG (1978: 103) assenyalava com a motius de la consideració diferenciada del neerlandès:

1. Es bestand in den Niederlanden vom Mittelalter an ein reges geistiges Leben und eine Literatur im Landesdialekt.
2. Die Massierung bedeutender Städte auf kleinem Raum schuf eine viel dichtere soziolog. Basis als z.B. der weite nd. Raum.
3. Der Adel hat keine Affinität zum Hochdeutschen, sondern prägte vielmehr schon in früher Zeit eine eigene Kultur, die vom Süden eher kopiert wurde.
4. Der Freiheitskampf der Niederländer gegen die Spanier zeugt von früh entwickeltem Nationalbewußtsein.
5. Auch die religiöse Sonderung im Calvinismus ließ Gemeinsamkeiten mit dem kath. rhein. und prot. norddt. Raum nicht aufkommen.

La citació és llarga, però s'ho valia: cap motiu estructural, doncs; i ningú no gosarà dir que als Països Baixos o a Flandes es parla alemany — si més no, en sentit estricte. No calia, per això, que VANDEPUTTE (1983: 14) fes l'esforç autoafirmador de dir que: «Mientras que el alemán hunde sus raíces en el sur y el centro de Alemania, el neerlandés se origina a partir de los dialectos del delta de los grandes ríos. Entre el neerlandés y el alemán no sólo hay una diferencia geográfica, sino también una diferencia lingüística». No cal recórrer a la geografia física o a la *zweite Lautverschiebung* (KÖNIG 1978: 62-65) per entendre la qüestió.

Aquest llarg excurs, que tracta de recordar la diversitat de criteris per definir *llengües* i *dialectes*, serveix també per situar una mica més la qüestió tractada. La lingüística, com a ciència, ha justificat tradicionalment les seves classificacions de varietats basant-se en la descripció estructural. És precisament aquest criteri el que, en moments de situació crítica o decisió urgent, ha fonamentat l'*argumentum ex auctoritate* dirigit al públic profà. Es pot examinar ara, doncs, l'exemple que motiva l'articulació d'aquest treball: el cas de la unitat de la llengua catalana.

El conjunt d'ideologies secessionistes alludides més amunt apareix en la seva forma actual cap a mitjan dècada dels setanta,⁵ com a resposta a les possibilitats efectives de normalització lingüística i cultural al País Valencià. Davant les conseqüències de la difusió d'aquestes ideologies, i davant la virulència social amb què es presenten, els cercles representants del nacionalisme polític (de signe català) cerquen ràpidament el suport del prestigi intel·lectual; hom recorre, així, a estaments que puguin esdevenir decisoris sobre determinades matèries, relatives a assumptes importants per a la construcció nacional. El primer pas en aquest sentit es dona amb el famós manifest «La lengua de los valencianos», signat en 1975 pels membres de la *Real Academia Española de la Lengua* i l'homònima *de la Historia*. Davant la polèmica, els acadèmics expressen llur sorpresa i assenyalen que el prejudici és la font argumental dels secessionistes. També alludeixen a «consideraciones y propósitos que en nada se relacionan con la verdad de un hecho suficientemente claro para la filología y para la historia», i qualifiquen la secessió de «culturalmente aberrante». Cal assenyalar que aquest manifest fou reeditat en 1980, tot coincidint amb l'auge institucional del secessionisme valencià.

La inconsistència d'aquest recurs a la R.A.E. es veuria clarament onze anys després d'això. Efectivament, la mateixa *Academia* que abans es pronunciava de manera taxativa, en 1991 decidia refer el contingut de l'article «valenciano» del seu *Diccionario*. La polèmica que va tenir lloc durant els dies 23-25 d'octubre d'aquell any partia del fet que la R.A.E. va estar a punt de definir el valencià de la manera més ambigua possible, fent ús d'una vaguetat que possibilités interpretacions secessionistes. La ràpida reacció que això provocà en àmbits intel·lectuals no va donar lloc, però, a cap anàlisi profunda del problema: hauria estat suficient una comparació amb el manifest de 1975 / 1980, per adonar-se del perillós error que suposava el recurs a aquest tipus

⁵ Els «precedents» que se'n poden rastrejar, des del segle passat fins al segle XVI, no van tenir mai el sentit que caracteritza el secessionisme actual. Menys encara, és clar, l'ús baix-medieval de noms «regionals» per a la llengua, com «llengua valenciana», etc.: cfr. FERRANDO 1980: *passim*.

d'autoritat. No era coherent que el dictamen de la R.A.E. fos útil en 1980, però no en 1991; i, evidentment, ningú no podia acusar la *règia* corporació d'anar contra l'opinió científica, ja que la seva comesa és precisament la producció de discurs científic *oficial*. El problema del conflicte d'autoritats és, certament, el més sòlid falsador⁶ del criteri que ara estudiem: l'argument d'autoritat conté un element d'auto-negació, constituït per la possibilitat de conflicte amb ell mateix.

Tres anys després de la primera publicació d'aquell manifest, la Facultat de Filologia de la Universitat de València editava un informe de trenta-set pàgines sobre la llengua del País Valencià. Per la temàtica i els arguments, el llibret degué ser obra més o menys directa de Manuel Sanchis Guarner, i constitueix una refundició gairebé telegràfica del seu famós opuscle *La llengua dels valencians*. Plantejat per fer arribar a la societat l'opinió dels lingüistes, és un dels casos més positius d'apellació al criteri d'autoritat, ja que presenta el fet lingüístic amb to moderat i dialogant, des d'una visió sovint més *prospectiva* que no pas *prescriptiva*. Tot i la insistència en el cientisme i en el concepte estàtic d'identitat (lingüística), no s'està d'afirmar que «la normativa gramatical és matèria *sociolingüística*, en la qual els lingüistes *només*, però *també*, podem opinar» (FACULTAT DE FILOLOGIA 1978: 8; la cursiva és nostra). Fins i tot, hom arriba a plantejar la unitat lingüística com a qüestió d'*interès* per als valencians: «Sembla desaconsellable desfer la unitat que ja havia estat assolida, puix que no pot beneficiar a la comunitat» (33). No obstant, el criteri d'autoritat apareix explícit en afirmar que «en cap tractat de Filologia Romànica ni en cap Universitat del món» (29) no es considera el *valencià* com a llengua independent del *català*. La idea tàcita del text és, en el fons, presentar el criteri dels especialistes com a garantia exclusiva de legitimitat en una polèmica que fins i tot qüestiona la prioritat discursiva dels àmbits acadèmics i especialitzats.

⁶ Em permeto la llibertat de fer ús d'aquest terme a la manera de Popper; cfr. POPPER 1959: 135-155, i, a més de les pàgs. consignades en l'índex, pàg. 552; sobre la forma catalana d'aquest concepte i afins, cfr. POPPER 1959: 30.

De bell nou, un salt d'onze anys separarà una iniciativa de la seva parallela o correlativa: encara que congriat durant les sessions del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), en 1989 apareix el *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*. Convé remarcar que el *Llibre blanc* és una projecció, en més d'un sentit, de l'*Informe sobre la llengua del País Valencià*. L'objectiu del *Llibre blanc*, tot i no ser explícit, és de combatre especialment les polèmiques valencianes sobre la unitat lingüística, encara que el text té una utilitat molt més àmplia que això. S'hi troba novament el recurs a l'autoritat *no indígena*, ja visible en el manifest de la R.A.E.; en aquest cas, però, es fa més clar i intens, ja que els signants són romanistes d'altres països. El llibre conté una descripció, feta per capítols, dels factors històrics, estructurals, sociolingüístics i literaris que demostren la unitat de la llengua, per tal d'il·lustrar la unanimitat dels lingüistes estrangers sobre aquest fenomen. S'hi desenvolupa generosament, doncs, allò que en l'*Informe* és un resum realment esquemàtic. S'imposa, però, una reflexió: des de quan les llengües demostren llur «unitat» amb *llibres blancs*, sol·licitats a l'*expert estranger*?

La tenacitat dels partidaris del criteri d'autoritat no es limita als exemples esmentats fins ara. De fet, el *Llibre blanc* tenia un precedent en forma de manifest, semblant al de la R.A.E. El mateix any de la reedició d'aquest darrer manifest, els assistents *estrangers* al XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques signaven a Mallorca un document on s'oposaven «als intents de secessió idiomàtica que propugnen al País Valencià certs grups de pressió, per raons desproveïdes de base científica. El català, com qualsevol llengua, té una estructura definida i els romanistes del XVI Congrés consideren rebutjables aquests intents de fragmentació lingüística». Alguns dels signants serien, més tard, co-autors del *Llibre blanc*. Remarquem, novament, l'èmfasi posat en la unitat estructural, i en l'origen extracientífic del seccionisme.

Cal esmentar encara un altre manifest en aquesta línia, també de l'any 1980 — encara que fou emès el 30 de novembre de 1979 —: el «Comunicat de premsa del Grup Català de Sociolingüística», publicat en el n° 3 de *Treballs de sociolingüística*

catalana. A banda de les justes reivindicacions que el Grup feia des del punt de vista de la planificació lingüística, ens interessa especialment el punt 2: «Que aquesta llengua [...] és reconeguda per les acadèmies i les personalitats científiques d'arreu del món com a llengua catalana, reconeixement que fa el mateix Ministerio de Educación espanyol en la seva programació d'EGB i de BUP [...]». El fet que aquest Grup, capdavanter als Països Catalans en la recerca sociolingüística, fes ús del discurs d'autoritat, s'explica fàcilment per raó de les especials circumstàncies en què va haver de pronunciar-se sobre aquest espinós tema.

Encara seria possible d'esmentar altres apel·lacions a l'*expert estranger*, com les citacions de la *Gran Larousse* o de l'*Encyclopaedia Britannica*. No obstant, no paga la pena d'aturar-s'hi, ja que els exemples presentats fins ara són més que suficients per il·lustrar la qüestió.

El problema d'aquests textos, però, és que es dediquen a definir tautològicament la llengua catalana i la seva unitat. El raonament funciona més o menys d'aquesta manera: «Com a especialistes, constatem que el català és unitari perquè té aquesta història i aquesta estructura; com a especialistes, constatem que el català té aquesta història i aquesta estructura perquè és i ha estat unitari; com a especialistes, constatem que la unitat lingüística implica unitat estructural i històrica, i que la unitat estructural i històrica implica unitat lingüística». És cert que l'exemple sembla una mica irònic, però és així: la definició de la unitat lingüística amb criteris purament estructurals ens porta a un raonament circular. D'altra banda, queda clar que allò que unifica els diferents segments d'aquest cercle és el que he anomenat repetidament *prioritat discursiva*: si els experts — especialment els estrangers! — constaten un determinat grau d'uniformitat lingüística i en dedueixen una unitat «llengua», això es troba per damunt de qualsevol altre tipus de consideració.

Arribats en aquest punt, resulta fonamental de fer una distinció clara entre dos conceptes importants: *unitat sociolingüística* enfront d'*uniformitat lingüística [estructural]*. És molt possible que aquesta dualitat sigui un element clau que, en ser negligit per la retòrica de la unitat estructural, ha dificultat notablement

l'acceptació unitària del fet lingüístic. Això explica la manca de funcionament de l'argument d'autoritat, car significa que els especialistes no s'haurien plantejat realment el problema previ i principal. Efectivament, sense la (re)construcció d'una consciència social de comunitat lingüística, les crides constants a la uniformitat estructural seguiran sent *inútils combats*. En aquest sentit, els camps de treball més urgents són: la lluita contra els prejudicis lingüístics vigents, l'intens intercanvi comunicatiu entre les regions en pugna i la transformació de les actituds interdialectals. La solució d'aquests problemes és condició *necessària* per a l'acceptació social de l'anomenada *unitat lingüística*: es tracta, crument, de (re)construir la nostra unitat sociolingüística (ARACIL 1982: 129-130). Que això no sigui tasca (exclusiva) dels professionals de la llengua, és una qüestió a banda. I la diferenciació conceptual feta més amunt ens ajuda a entendre millor el problema.

Tots aquests casos de recurs a l'autoritat especialitzada tenen, segons es veu, una relació lògica entre ells, tant en la forma com en el contingut i en la intenció. A més del que ha estat comentat, s'hi poden veure algunes altres connexions interessants. D'una banda, es poden observar afinitats de llenguatge fonamentals; per exemple, la insistència en adjectius com *científic*, *evident*, *indubtable*, etc. El qualificatiu que més s'acosta al criteri d'autoritat, evidentment, és *científic*, ja que aprofita les connotacions esotèriques⁷ de l'especialització erudita. Aquest adjectiu comparteix amb *indubtable* i *indiscutible* la connotació de dogma, d'immunització a la crítica o a la matisació. *Evident* i *obvi*, per la seva banda, es refereixen a la percepció del fet, i assenyalen una dicotomia /*cec* vs. *vident*/, bastant expressiva per ella mateixa.

Un altre lloc comú d'aquest discurs és la crida a l'*objectivitat*. En aquest context, es tracta d'una referència indirecta a l'anàlisi estructural, en tant que criteri excloent. També és freqüent de recordar la *unanimitat* de la comunitat científica, cosa que lliga

⁷ En l'ús d'aquest mot no hi ha cap ironia ni cap trivialitat estilística: amb el sentit de «molt dificultós pel que fa a l'accés i a la comprensió», es pot trobar arreu del llibre de KUHN (1962: p. ex., 48-49).

bé amb el criteri de *cientificitat* i implica que la solució a la controvèrsia és tan *evident* com *indubtable*. Són trets que mostren com l'argument d'autoritat i el discurs que genera es caracteritzen per una notable coherència interna, tant de llenguatge com de pressuposicions connectades, una xarxa terminològica ben atapeïda de connexions — i connotacions — semàntiques.

Un dels punts més febles de l'edifici es troba, precisament, en la idea de la unanimitat, ja que la clivella d'aquesta unanimitat desfà la validesa de tot l'argument. És el cas, ja esmentat, del conflicte d'autoritats. Una sola excepció al *consensus eruditorum* redueix enormement l'operativitat lògica del criteri, a menys que vulguem admetre una flagrant anomia com l'existència de «ciències paral·leles». Alguns secessionistes espavilats, com per exemple Lliso Genovés,⁸ s'han dedicat a la recerca d'autoritats alternatives. Amb sospitosa habilitat, aquest autor se les compon per adduir una tirallonga de boiroses autoritats pre- i pro-secessionistes: Menéndez y Pelayo, el Marqués de Lozoya, Blasco Ibáñez [!], Azorín [?], Salvador de Madariaga, María Moliner, Manuel de Montoliu, G. Díaz Plaja, M. Mourelle de Lema, T. Luca de Tena, A. Ubieta, etc., i fins i tot Coseriu! [*sic!*] (LLISO 1990: 2-13, esp. 8-11). És clar que, en bona part dels casos, només es tracta de manipulacions del nostre diligent fulletonista; però què es pot dir de casos com Ubieta Arteta, Mourelle de Lema o G. Villapalos? Què dir del *romanista* Leopoldo Peñarroja?⁹ Certament, els secessionistes més desinformats tenen raons per creure-hi com a veritables «autoritats». Gregorio Salvador pretenia que el mot «català» no aparegués enlloc de l'entrada «valencià», en el Diccionari de la R.A.E.; si finalment hom hagués adoptat el seu criteri,

⁸ El secessionisme ha pres dues actituds diferents pel que fa al criteri d'autoritat: el rebuig (cfr. ADLERT 1977: 32-33; SIMÓ 1975: 83) o la recerca d'autoritats alternatives (cfr. supra; GUINOT 1988: 8-9, 18-19).

⁹ Em refereixo a l'autor d'*El mozàrab de Valencia*, sorprenent *best-seller* que pretèn demostrar l'origen *mossàrab* del *valencià*.

què hauríem fet amb la llegendària força moral de tan *magna* institució?¹⁰

La insolidesa de l'argument d'autoritat, des del punt de vista del raonament científic, es fa més visible si arribem al final de l'argumentació: si la disgregació onomàstica i de consciència lingüística s'hagués consumat realment, si les actuals autoritats haguessin estat particularistes, si l'«expert estranger» no hagués estat *unitarista*,¹¹ llavors el secessionisme hauria pogut reeixir en els seus objectius. Tot això, independentment de les característiques estructurals del *valencià*. Així de senzill. Però, com observa RADATZ (1993: 109-110), el secessionisme va perdre en 1932 la seva ocasió de construir una *Ausbausprache* en el sentit de KLOSS 1967, la qual cosa explica que avui només aconsegueixi victòries parcials.

3 Totes aquestes observacions més o menys fragmentàries contribueixen, en bona mesura, a un necessari reenfocament de la problemàtica enunciada al principi. Les afirmacions que vertebraven el present estudi seran redundants, segurament, per a més d'un col·lega: seria un bon principi. Qualsevol intent de revisar el funcionament d'aquesta àrea científica produirà necessàriament un avanç en la maduresa del discurs. D'això es tracta, efectivament.

La diferenciació clara entre els dos àmbits vitals de la ciència és fonamental per entendre, en tota la seva complexitat, l'*argumentum ex auctoritate*. Provisionalment, es pot concloure que la

¹⁰ Fins i tot hi ha qui reivindica Joan Fuster i Lluís Aracil com a precedents d'un cert pro-secessionisme lingüístic! No és cap broma: cfr. l'impresentable *Document 88* (València 1989), que basa el seu raonament en un article equivoc de Fuster, reeditat en *Punts de meditació* (València 1985: 139-142) i en un text aracilià molt crític amb el IIon Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

¹¹ Cfr. la torbació que provocà, en àmbits intel·lectuals, la delirant invenció d'un «romanista estranger», presumpte catedràtic de la Universitat de Munic, anomenat Bernhard Weiss, partidari de la *independència de la llengua valenciana*. Els detalls de la historieta, i de com fou descoberta la fallàcia, es poden trobar en BELLO 1988: 242-247.

descripció objectiva d'aquest criteri ha de ser doble: d'una banda, la seva naturalesa epistemològica l'exclou radicalment de l'àmbit discursiu habitualment anomenat *científic*, ja que és un element que neutralitza les bases del progrés científic — ço és, la investigació fonamentada en el lliure examen, el debat i la revisió crítica.¹² D'altra banda, aquest argument és un dels elements que vertebraven les relacions entre la societat i la comunitat científica. La prioritat discursiva del científic és l'àmbit de poder a partir del qual s'estableix la seva relació amb el grup social. En certa manera, la ciència com a institució basa la seva pròpia supervivència en la prioritat discursiva de l'expert, i aquesta prioritat recolza també — i entre altres elements — en el criteri d'autoritat intel·lectual.

Això es pot traduir al llenguatge més corrent, en relació amb el concepte d'unitat lingüística debatut més amunt. Per al lingüista, la diferència entre llengua i dialecte no pot ser unívoca ni menys encara trobar-se subjecta a patrons de judici absolutament *objectius*.¹³ Els mapes lingüístics, tal com els coneixem, s'han d'entendre com a abstraccions més aviat arbitràries, com a unitats d'anàlisi per a l'estudi del(s) llenguatge(s). En aquest sentit, les *llengües* (com a unitats amb perfils geogràfics i estructurals definits) tenen les característiques d'allò que s'anomena *hipòtesi de treball*. La hipòtesi {català}, per exemple, és una unitat més o menys arbitrària, amb un perfil geogràfic i estructural determinat, que serveix per referir-hi explicacions lingüístiques de tot tipus i per bastir una comunitat lingüística concreta. Manejant hipòtesis així, l'estudiós del llenguatge munta teories i explicacions diverses, però sempre conscient que treballa amb un *continuum*

¹² És a dir, que en el *struggle for life* entre teories que caracteritza la ciència, el criteri d'autoritat és un *deus ex machina* que pot oferir solució a qualsevol tipus de debat; d'aquí, precisament, la seva connotació teològica, ja que tot interrogant trobarà resposta en funció de l'*auctoritas* escollida. En realitat, és un criteri que no soluciona els interrogants i els debats de la ciència, sinó que els congela.

¹³ Tot i defensar una visió propera a aquesta en alguns punts, l'article de MARTÍ I CASTELL 1988 no arriba, en absolut, al fons del problema.

multiforme de *lectes* individuals i/o socials agrupats convencionalment sota rètols determinats. En certa manera, es pot dir que el lingüista constata, per diverses raons (històriques, estructurals, socials, etc.), l'existència de *continua* lingüístics susceptibles de rebre un tractament unitari i, en conseqüència, n'afirma convencionalment l'existència d'una unitat per al desenvolupament d'estudis posteriors. Vist així, afirmar l'existència d'unitats lingüístiques no és altra cosa que arribar a convencions determinades sobre elles. No es pot assignar, doncs, més contingut *objectiu* al terme *llengua*,¹⁴ i ja hem vist que el criteri d'autoritat no garanteix la validesa epistemològica d'aquestes convencions. Finalment, ni el criteri de l'evidència [?] ni el de la convicció subjectiva, ni el de la intel·ligibilitat mútua no poden donar resposta a aquest tipus de problema, ja que són criteris aliens al procés objectiu de la recerca. La unitat lingüística, com la mateixa llengua, és una creació social.

Tanmateix, aquest relativisme, si és que a «relativisme» arriba, no ha de fer desesperar el lingüista, ja que les anteriors explicacions es refereixen al funcionament intern de la comunitat científica. Si s'apliquessin aquestes idees al seu funcionament social, quin paper hauria desenvolupat el lingüista enmig d'esvalots i baralles que comencen qüestionant la seva prioritat discursiva? Si s'elimina el contingut decisiu — i decisor — de la definició estructural, si hom rebutja els criteris d'autoritat, evidència i convicció subjectiva, què pot argumentar el lingüista enfront del secessionisme o de qualsevol contracorrent semblant? Crec que el lingüista, *en tant que científic*, pot defensar la seva prioritat discursiva enfront dels atacs més o menys organitzats aliens a la professió; però si es veu enfrontat amb autoritats paral·leles, potser l'única manera que tindrà de defugir el conflicte d'autoritats serà l'apellació al consens majoritari de la disciplina. Aquesta idea no té res a veure amb cap forma de conservadorisme ideo-

¹⁴ Tot això és independent de si, per a aquestes convencions, hom aprofita la consciència social o històrica de pertinença a una unitat determinada o si, per contra, aquesta consciència és una creació posterior a la definició convencional.

lògic ni de solidaritat corporativa: ben al contrari, només es pot defensar l'argument d'autoritat com a garantia per a la conservació dels àmbits científics de debat i recerca. Sense un reconeixement normalitzat de prioritat discursiva, és gairebé impossible de concebre l'existència d'una independència institucionalitzada per al científic. El lingüista, doncs, pot apellar tranquil·lament a la seva solvència científica o a les autoritats intel·lectuals per asseverar que el *valencià és català* o que els neerlandesos no parlen alemany, perquè només així podrà defensar la seva prioritat en l'argumentació. El problema més greu serà doble: d'una banda, la inoperància i fragilitat d'aquest tipus d'argumentació; d'altra banda, el fet que no és així com es construeix una comunitat lingüística. Que aquesta hagi estat l'única estratègia emprada — amb una inanitat patètica —, o que amb això hom escamotegi el problema fonamental, és una qüestió ben difícil, que aquí ha estat tractada només tangencialment. Cal tenir en compte que el lingüista també és part de la societat: no només és *subjecte* que estudia, sinó també *objecte* estudiat, si s'accepta la dubtosa dicotomia tradicional. Això significa que, en la seva interacció amb el cos social, haurà de ser conscient de fins a quin punt pot mantenir la seva prioritat discursiva sense perjudici per a la comunitat lingüística que vol construir i estudiar — o sense contradicció flagrant amb un estat de coses ja consumat. Sobre aquest punt, però, no es pot dir res de definitiu.

La doble cara de l'*argument d'autoritat*, aplicat a la unitat lingüística, demana també dos tractaments diferents. Als col·legues — i no en són pocs — que encara creuen en la definició estructural de les unitats lingüístiques i en la prioritat discursiva innata del lingüista, se'ls pot proposar un criteri aproximadament relativista i crític: la *convenció* és a la base tant de les taxonomies geolingüístiques com de l'acceptació social de la prioritat discursiva. Cal acceptar, també, la distinció clara entre *unitat* [sociolingüística] i *uniformitat* [estructural o *lingüística*]. D'altra banda, el problema no és si cal o no cal emprar *argumenta ex auctoritate* enfront de la resta de la societat (ús que de vegades pot ser raonable per garantir la conservació institucional del lingüista com a «científic»): el problema real és conciliar la prioritat

discursiva amb l'esperit crític i amb la superació dels obstacles que impedeixen la vertebració lliure i racional de les comunitats lingüístiques com a productes de la (inter)acció social.

Aquestes propostes de debat no s'han de prendre com a mostra de barreja entre un relativisme sediciós i un maquiavellisme ingenu i aigualit, ni s'hi ha de veure cap espècie de *double moral* en el terreny científic. Ben al contrari, els estudiosos han d'harmonitzar l'aposta per la raó crítica rigorosa amb llur condició de científics. La proposta no passa, tampoc, de ser una convenció que es pot debatre i rebatre: però és útil.

Bibliografia

- Adlert, Miquel (1977): *En defensa de la llengua valenciana*, València: Del Cénia al Segura.
- Albert, Hans (1968): *Traktat über kritische Vernunft*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeneck) [51991] (paginació de la 1^a ed.).
- Albert, Hans (1971): *Plädoyer für kritischen Rationalismus*, München: R. Piper & Co.
- Albert, Hans (ed.) (1964): *Theorie und Realität: ausgewählte Aufsätze zur Wissenschaftslehre der Sozialwissenschaft*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeneck) [21972].
- Aracil, Lluís V. (1982): *Papers de sociolingüística*, Barcelona: La Magrana.
- Aracil, Lluís V. (1983): *Dir la realitat*, Barcelona: Països Catalans.
- Barnes, Barry et alii (1972): *Sociology of Science*, trad. esp. *Estudios sobre sociología de la ciencia*, Madrid: Alianza, 1980.
- Bello, Vicent (1988): *La pesta blava*, València: Tres i Quatre.
- Berger, Peter L. / Luckmann, Thomas (1966): *The Social Construction of Reality*, trad. esp. *La construcción social de la realidad*, Buenos Aires: Amorrortu, 1968, 101991.
- Calaforra, Guillem (1993): «Sobre connotacions i implícits en la historiografia de la llengua», dins: Hauf, Albert / Ferrando, Antoni (eds.): *Miscellània Joan Fuster VII*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 371-391.
- Chambers, J. K. / Trudgill, Peter (1980): *Dialectology*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Facultat de Filologia (1978): *Informe sobre la llengua del País Valencià*, València: Universitat.
- Ferrando, Antoni (1980): *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València: I. F. V.; Universitat.
- Fishman, Joshua A. (1972): *The Sociology of Language*, trad. esp. *Sociología del lenguaje*, Madrid: Cátedra, 31988.
- Guinot, Josep M^a (1988): «*La llengua valenciana, hui*»: estudi sintètic [sic!], València: Anales de la A. C. V.
- Hobsbawm, Eric / Ranger, Terence (1983): *The Invention of Tradition*, trad. cat. *L'invent de la tradició*, Barcelona: Eumo, 1988.
- Kloss, Heinz (1967): «'Abstand-languages' and 'Ausbau-languages'», dins: *Anthropological Linguistics* 9/7, pàgs. 29-41.
- König, Werner (1978): *dtv-Atlas zur deutschen Sprache*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 81991.
- Kremnitz, Georg (1990): *Gesellschaftliche Mehrsprachigkeit*, Wien: Braumüller.
- Kuhn, Thomas S. (1962): *The Structure of Scientific Revolutions*, trad. esp. *La estructura de las revoluciones científicas*, México; Madrid; Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 1971.
- Lliso Genovés, Francisco (1990): *El siglo de oro de la lengua valenciana*, Mislata.
- Mariner, Sebastián (1981): «La distinció llengua/dialecte en sociolingüística», dins: *Revista Española de Lingüística* 11/2, pàgs. 331-340.
- Martí i Castell, Joan (1988): «Connotacions i derivacions sociolingüístiques dels conceptes 'llengua' i 'dialecte'», dins: *Zeitschrift für Katalanistik* 1, pàgs. 36-51.
- Mollà, Toni / Palanca, Carles (1987): *Curs de sociolingüística-1*, Alzira.
- Mollà, Toni / Viana, Amadeu (1989): *Curs de sociolingüística-2*, Alzira: Bromera.
- Pérez Moragon, Francesc (1982): *L'Acadèmia de Cultura Valenciana: història d'una aberració*, València: Tres i Quatre.
- Polanco, Lluís B. (1984): «Llengua i dialecte: una aplicació dialectomètrica a la llengua catalana», dins: *Estudis en memòria del*

- professor Manuel Sanchis Guarner, I, València: Universitat, pàgs. 267-276.
- Polanyi, Michael (1958): *Personal Knowledge*, London: Routledge & Kegan Paul [1978].
- Popper, Karl R. (1959): *The Logic of Scientific Discovery*, London (1^a ed.: *Logik der Forschung*, Wien 1934), traducció catalana: *La lògica de la investigació científica*, Barcelona: Laia, 1985.
- Pueyo, Miquel (1991): *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana*, València: Universitat.
- Radatz, Hans-Ingo (1993): «'Katalanisch' oder 'Valencianisch'?»: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València», dins: *Zeitschrift für Katalanistik* 6, pàgs. 97-120.
- Schlieben-Lange, Brigitte (1973): *Soziolinguistik: eine Einführung*, Stuttgart; Berlin; Köln; Mainz: Kohlhammer (2^a 1991).
- Simó Santonja, Vicente L. (1975): *¿Valenciano o catalán?*, València.
- Tavani, Giuseppe et alii (1989): *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, Barcelona: Barcino.
- Vandeputte, Omer / Tromp, Hans / Cadiñanos, José I. (1983): *El Neerlandés*, Rekkem: «Stichting Ons Erfdeel vzw» Fundación flamenco-neerlandesa.
- Veny, Joan (1984): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona.

Brigitte Schlieben-Lange (Tübingen)

Für ein «aufgeklärtes Sprachbewußtsein»: Eröffnung einer Debatte

Dem Sprachwissenschaftler stellt sich gerade heute in vielen Situationen die Frage, ob und wie er sich zu sprachpolitischen Fragen äußern kann und soll, ja ob er nicht geradezu verpflichtet ist, sich zu Wort zu melden. Eine besonders schwierige und wichtige Frage — und genau diese thematisiert Guillem Calaforra in dem vorstehenden Beitrag — ist die nach der Einheit und Ausdehnung der Sprachgemeinschaften, wie hier im Fall der Stellung des Valencianischen zum Katalanischen. Man könnte aber auch an andere Streitfragen denken: an den Status des Galicischen, des Korsischen, des Aromunischen, an die Einheit des Spanischen, des Portugiesischen und des Französischen in der Alten und der Neuen Welt, an den Status der Kreolsprachen usw. Bereits diese kurze Liste macht deutlich, daß es sich um äußerst schwierige Probleme handelt, und auch, daß es bei ihrer Behandlung eine ganze Reihe von Gesichtspunkten gibt, die gegeneinander abgewogen werden müssen, keineswegs bloß den der strukturellen Gemeinsamkeiten (wenngleich auch dies ein sehr wichtiges Kriterium bei der Erarbeitung einer sinnvollen Sprachpolitik ist).

Da der Beitrag von Calaforra dazu geeignet ist, eine Debatte über die Zusammenarbeit von Sprachwissenschaftlern und Politikern oder auch über das Verhältnis eines Wissenschaftlers und Politikers in derselben Person (*ciència i passió*) auszulösen, möchte ich den Versuch machen, eine solche Debatte zu beginnen, indem ich versuche, verschiedene Fragestellungen klar zu unterscheiden und schließlich für ein «aufgeklärtes Sprachbewußtsein» zu votieren.

Was die Charakterisierung des *argumentum ex auctoritate* angeht, bin ich mit Calaforra völlig einig: Zunächst muß zwischen seiner Verwendung innerhalb der Wissenschaft einerseits und der durch den/die Wissenschaftler gegenüber der Gesell-

- professor Manuel Sanchis Guarner, I, València: Universitat, pàgs. 267-276.
- Polanyi, Michael (1958): *Personal Knowledge*, London: Routledge & Kegan Paul [1978].
- Popper, Karl R. (1959): *The Logic of Scientific Discovery*, London (1^a ed.: *Logik der Forschung*, Wien 1934), traducció catalana: *La lògica de la investigació científica*, Barcelona: Laia, 1985.
- Pueyo, Miquel (1991): *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana*, València: Universitat.
- Radatz, Hans-Ingo (1993): «'Katalanisch' oder 'Valencianisch?': zum sprachlichen Sezessionismus im Land València», dins: *Zeitschrift für Katalanistik* 6, pàgs. 97-120.
- Schlieben-Lange, Brigitte (1973): *Soziolinguistik: eine Einführung*, Stuttgart; Berlin; Köln; Mainz: Kohlhammer (2^a 1991).
- Simó Santonja, Vicente L. (1975): *¿Valenciano o catalán?*, València.
- Tavani, Giuseppe et alii (1989): *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, Barcelona: Barcino.
- Vandeputte, Omer / Tromp, Hans / Cadiñanos, José I. (1983): *El Neerlandés*, Rekkem: «Stichting Ons Erfdeel vzw» Fundación flamenco-neerlandesa.
- Veny, Joan (1984): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona.

Brigitte Schlieben-Lange (Tübingen)

Für ein «aufgeklärtes Sprachbewußtsein»: Eröffnung einer Debatte

Dem Sprachwissenschaftler stellt sich gerade heute in vielen Situationen die Frage, ob und wie er sich zu sprachpolitischen Fragen äußern kann und soll, ja ob er nicht geradezu verpflichtet ist, sich zu Wort zu melden. Eine besonders schwierige und wichtige Frage — und genau diese thematisiert Guillem Calaforra in dem vorstehenden Beitrag — ist die nach der Einheit und Ausdehnung der Sprachgemeinschaften, wie hier im Fall der Stellung des Valencianischen zum Katalanischen. Man könnte aber auch an andere Streitfragen denken: an den Status des Galicischen, des Korsischen, des Aromunischen, an die Einheit des Spanischen, des Portugiesischen und des Französischen in der Alten und der Neuen Welt, an den Status der Kreolsprachen usw. Bereits diese kurze Liste macht deutlich, daß es sich um äußerst schwierige Probleme handelt, und auch, daß es bei ihrer Behandlung eine ganze Reihe von Gesichtspunkten gibt, die gegeneinander abgewogen werden müssen, keineswegs bloß den der strukturellen Gemeinsamkeiten (wenngleich auch dies ein sehr wichtiges Kriterium bei der Erarbeitung einer sinnvollen Sprachpolitik ist).

Da der Beitrag von Calaforra dazu geeignet ist, eine Debatte über die Zusammenarbeit von Sprachwissenschaftlern und Politikern oder auch über das Verhältnis eines Wissenschaftlers und Politikers in derselben Person (*ciència i passió*) auszulösen, möchte ich den Versuch machen, eine solche Debatte zu beginnen, indem ich versuche, verschiedene Fragestellungen klar zu unterscheiden und schließlich für ein «aufgeklärtes Sprachbewußtsein» zu votieren.

Was die Charakterisierung des *argumentum ex auctoritate* angeht, bin ich mit Calaforra völlig einig: Zunächst muß zwischen seiner Verwendung innerhalb der Wissenschaft einerseits und der durch den/die Wissenschaftler gegenüber der Gesell-

schaft andererseits unterschieden werden. Ein als solches gemeintes *argumentum ex auctoritate* widerspricht dem dialogischen Charakter von Wissenschaft. Es weist denjenigen, der es ungebrochen verwendet, als jemanden aus, der sich innerhalb eines «Paradigmas» durch Berufung auf Autoritäten gegen Kritik von außen immunisiert. Seine Verwendung ist ein Indikator für dogmatische Ausgrenzung aus der Forschergemeinschaft. Allerdings muß man — und auch das hat Calaforra angedeutet — genau hinsehen. Häufig ist der Verweis auf Autoritäten eigentlich nur ein Verfahren der Abkürzung oder der Abstützung gerade interdisziplinärer Arbeiten. Der Autor weist auf die Traditionen, Autoren und Texte hin, in denen das benutzte Argument ausführlicher, vielleicht auch kompetenter entwickelt wird. Anders ist es, wenn die Wissenschaftler das Autoritätsargument gegenüber der Gesellschaft verwenden. Hier wird nämlich das Diskursuniversum gewechselt, und in dem neuen, dem politischen Diskursuniversum ist dem Autoritätsargument nicht mehr auf der gleichen Ebene argumentativ zu begegnen. Dies führt dann zu dem von Calaforra beschriebenen Effekt, daß neue Autoritäten gesucht und gefunden werden müssen und sich die Debatte aus dem Feld der Politik, wo sie eigentlich geführt werden müßte, in eine immer lächerlichere Autoritätssuche verlagert. Es führt aber auch dazu, daß die Subjekte der Politik, das heißt also: die Gesellschaft und ihre Vertreter, entmündigt werden. Ihnen wird durch die Verkündigung einer — auf dieser Ebene — nicht angreifbaren wissenschaftlichen Meinung jede Möglichkeit zur Bildung einer Meinung abgesprochen, die sich aber doch, nun voller Ranküne und voller Komplexe, umso virulenter bildet.

Soll der Sprachwissenschaftler also schweigen? Auf keinen Fall, so sagt auch Calaforra: Er soll sich nur der Doppelgesichtigkeit des *argumentum ex auctoritate* bewußt bleiben und auf diesem Hintergrund argumentieren. Mit dieser etwas vagen Konklusion schließt er. Genau dazu könnte man aber noch Genaueres sagen, und ich möchte hierzu einige Gedanken skizzieren.

Wer sind die Sprachwissenschaftler, die sich zu den hier zur Debatte stehenden Problemen äußern? Calaforra spricht hier nur

von denjenigen, welche die Sprachen beschreiben, strukturelle Gemeinsamkeiten innerhalb eines Kontinuums herausarbeiten. Hier muß ich ihm widersprechen. Was ist mit den Sprachhistorikern, Soziolinguisten, den Schrift- und Diskurstheoretikern, den Spezialisten für Fragen der Sprachnormierung und der Sprachpolitik? Das Spektrum der von Sprachwissenschaftlern bearbeiteten Fragen ist sehr viel größer, mithin sind auch die Argumente gerade zur Frage der Einheit eines Sprachgebiets sehr viel vielfältiger, als dies Calaforras Fokussierung auf strukturalistisch arbeitende Sprachwissenschaftler suggeriert. Und alle diese verschiedenartig arbeitenden Sprachwissenschaftler, auch diejenigen, die eine Sprache strukturell beschreiben, haben bereits eine Intuition, ein Vorverständnis über die historische Gegebenheit ihres Gegenstandes, sie «verstehen das bereits Verstandene», um es in den Worten der Hermeneutik zu sagen. Sie bilden also keine — besonders praktischen — Hypothesen über ihren Gegenstand, sondern er ist ihnen bereits historisch gegeben, was nicht heißt, daß sie nicht auch gerade diese Gegebenheit zum Gegenstand ihrer Arbeit machen könnten (etwa Natur und Status von Sprachgrenzen usw.). Am Rande sei erwähnt, daß hier auch der Perspektive derjenigen Wissenschaftler, die nicht der betroffenen Sprachgemeinschaft angehören, besondere Bedeutung zukommt, da sie anderes (zum Beispiel die Einheitlichkeit einer Sprache), manches auch besser (manches auch sehr viel schlechter) sehen und ihre Vergleichsmöglichkeiten einbringen können.

Wenn nun die Sprachwissenschaftler mit der Gesellschaft kommunizieren, über die sie arbeiten, muß für sie das oberste Gebot sein, anzuerkennen, daß die Subjekte des Sprachbewußtseins und der Sprachentwicklung die Sprachgemeinschaften sind. Das Sprachbewußtsein der Sprachgemeinschaft entwickelt sich unter Einfluß einer Vielzahl von Faktoren, die auch den Mitgliedern der Sprachgemeinschaft meist nicht durchsichtig sind.

Wenn nun einmal diese Prioritätsverhältnisse geklärt sind, sind die Sprachwissenschaftler dazu verpflichtet, ihre Forschungsergebnisse der Sprachgemeinschaft (die natürlich auch auf mehrere politische Einheiten verteilt sein kann) in geeigneter Form zugänglich zu machen: Einsichten über Einheit und

Varietät, über Geschichte, über Einstellungen zu den Sprachen, aber auch, in Zusammenarbeit mit Vertretern anderer Wissenschaften, Einsichten über den Zusammenhang von Mundialisierung, Nationenbildung, Regionalisierung, über verschiedene Nationalitäts- und Förderalismuskonzepte usw.

In all diesen Darlegungen muß die Grenze zwischen wissenschaftlichen und politischen Aussagen klar markiert sein. Es muß eindeutig sein, welches die gesicherten wissenschaftlichen Ergebnisse sind, die selbstverständlich — im Diskursuniversum Wissenschaft — bei der Vorlage besserer Argumente revidiert werden können, und wo die Schlußfolgerungen, die Ausführungen zu politischen Konsequenzen beginnen. Der Sprachwissenschaftler muß markieren, wo er als Wissenschaftler und wo er als Sprachpolitiker spricht. Das Diskursuniversum der Politik gehorcht nämlich spezifischen Diskursregeln: Es müssen Zielvorstellungen entwickelt, begründet, legitimiert und andererseits Vorschläge zur Realisierung dieser Zielvorstellungen erarbeitet werden. Sowohl für die Zielvorstellungen selbst als auch für die Umsetzung muß jeweils ein breiter Konsens gesucht werden. Es ist kein Konsens über wissenschaftlich erwiesene Sachverhalte, sondern ein Konsens über wünschenswertes Handeln in Hinblick auf die zukünftige Realisierung bestimmter Lebensbedingungen. Sprachpolitisches Handeln muß mit anderen politischen, sozialpolitischen, arbeitspolitischen, kulturpolitischen usw. Zielvorstellungen abgestimmt werden. Wissenschaft und Politik sind also verschiedene Diskursuniversen, die unterschiedlichen Regeln folgen, auf unterschiedlichen Arten von Konsens aufrufen, und der Sprachwissenschaftler, der sich zu beidem äußert, tut gut daran, den Übergang zwischen den beiden Diskursuniversen in nachvollziehbarer Weise zu markieren.

Umgekehrt jedoch sind die Gesellschaft, ihre Politiker, ihre meinungsbildenden Organe, ihre Erziehungsinstitutionen gut beraten, den Rat der Wissenschaftler einzuholen, sich umfassend bei denjenigen zu informieren, die eine bestimmte Fragestellung wissenschaftlich, d.h. methodisch geleitet, umfassend und in Kenntnis der Traditionen bearbeitet haben, also für eine bestimmte Frage «Autoritäten» sind. Gerade weil das Subjekt des

Sprachbewußtseins, die Sprachgemeinschaft, seine eigene Bedingtheit nicht durchschaut, muß sie (oder ihre Teile) sich über die ihr nicht durchschaubaren Faktoren ihrer Entwicklung und ihrer Entwicklungsmöglichkeiten «aufklären». Dabei muß die Gesellschaft (die auch Sprachgemeinschaft ist) allerdings auf ihrer Autonomie bestehen und die eingeholten Informationen zu Bedingungen ihres politischen Wollens machen, das sich aus einer Abwägung konkurrierender Zielvorstellungen und Prioritätsetzungen ergibt. Freilich wäre sie außerordentlich schlecht beraten, blind zu handeln und auf Aufklärung zu verzichten.

Peter Cocozzella (Binghamton, New York)

La «Passió» catalana del segle XIV:
estudi preliminar d'un poema inèdit

Derivada d'una abundosa varietat de fonts — evangelis canònics i apòcrifs, cerimònies litúrgiques i paralitúrgiques, obres místiques i devotes, i àdhuc elements inspirats per les arts visuals i plàstiques, per a esmentar tan sols alguns exemples generals — la passió de Jesús i els extraordinaris esdeveniments que la caracteritzen proporcionen, al llarg de l'Edat Mitjana, l'argument central de nombroses composicions de tradició oral o escrita, transmeses tant en llatí com en les literatures de les llengües vernacles europees de major prestigi.¹ Quant al gènere d'aques

---

¹ Els autors de les «passions» medievals se servien àmpliament i eclèctica de les fonts força variades que els eren assequibles. A aquestes obres hom podria aplicar el comentari següent que Grace Frank dedica a *Le livre de la Passion*, poema narratiu del segle XIV:

«*Le livre de la passion* est un centon des traditions apocryphes et des interprétations symboliques du temps. L'auteur y a peut-être ajouté lui-même quelques petits traits, mais en général il n'a écrit que pour édifier le peuple, pour le rendre familier avec l'histoire sainte et les dogmes, avec les légendes et les doctrines acceptées par les théologiens. Il a voulu enseigner par les oreilles ce que les cathédrales ont enseigné par les yeux. Son poème peut nous instruire, nous aussi, sur les croyances populaires au XIVe siècle: un peu de la pensée du moyen âge y est reflété.» (Introducció, VI).

En una altra ocasió, Frank subratlla la importància del cabal artístic com a font d'inspiració per a la composició de les susdites «passions» i del teatre religiós medieval en general:

«Whatever the ultimate sources of the mediaeval drama may have been — and the influence of the Liturgy, the Vulgate, the Apocrypha, the Latin Gospel Harmonies and various theological works including sermons, treatises, commentaries, etc. cannot be denied — it is evident that the immediate sources often lay near at hand, perhaps nearer than has been generally assumed.» («Vernacular Sources», 268).

No fa al cas intentar aquí una ressenya, encara que sumària, sobre el teatre europeu medieval, tant en llatí com en llengua vernacle. Tanmateix, cal esmentar els estudis de conjunt, encara bàsics i orientadors, de E. K. Cham-

tes obres, sovint de difícil definició, hom distingeix, generalment, entre la narrativa de caràcter netament episòdic i la representació dramàtica pròpiament dita, a més d'algunes peculiars adaptacions de la dialèctica del debat.² Tot basant-se en aquest criteri de

---

bers, Karl Young i O. B. Hardison. Els llibres de Grace Frank, Robert Edwards, Sandro Sticca, Sister John Sullivan i, especialment, Luis G. Iglesias ofereixen un estudi de fons suplementari a la matèria i a l'enfocament del meu assaig. Per a les dades pertinents, vegeu la bibliografia més avall.

² Al llarg del meu estudi queden plenament exemplificades les dues branques d'aquesta literatura relativa a la passió de Jesucrist: l'exclusivament dialogada i la mixta de diàleg i narració. Força rars són, en canvi, els exemples d'aqueix debat peculiar que versa sobre la mort del Redemptor. Si bé relacionades tan sols marginalment amb el meu camp d'investigació, s'imposen a la nostra atenció les tres mostres extremament rares d'aquest tipus de debat en la literatura catalana en prosa dels segles XIV i XV:

1. L'opuscle anònim titulat «Mascarón», que tracta d'un plet entre la Verge Maria i el «procurador» dels dimonis, el Mascarón en qüestió; va ser publicat per Bofarull dins la *Colección de documentos inéditos en el Archivo General de la Corona de Aragón* 13 (1857), 107-17.
2. Una altra petita composició que porta el títol de «La Passió de Jesucrist»; és una disquisició repleta d'erudició, de tenor jurídic i sermònic, entre diversos personatges bíblics, reunits en el mateix grup amb Juli Cèsar i el mateix Llucifer, els quals, com a reacció als laments de la Verge Maria, procuren explicar la necessitat de la mort de Jesús. (Vegeu, més avall, a la bibliografia, l'edició de Francesc X. Miquel i Rossell.)
3. Un sermó de Felip de Malla (*Sermo de Passione Jhesuchristi et de Doloribus Virginis Marie*), transcrit per J. M^a. Balcells i Xuriach a l'apèndix de la seva tesi de llicenciatura (cfr. més avall, la nostra bibliografia). Riquer que ens proporciona un curós estudi d'aquesta peça (veg. *Història* 3: 404-407); hi remarca l'estil àulic i algunes característiques distintives del llenguatge erudit, ben diferent del de Sant Vicent Ferrer, coetani de Malla. Adverteix Riquer: «Com s'esdevé en les peces oratòries del nostre escriptor, el llatí i el català apareixen barrejats, la qual cosa fa pensar que es tracta de guions de parlaments, en els quals Felip de Malla, avesat a escriure en llatí, recorria a aquesta llengua per raons de facilitat en els seus esborranys, i d'altres vegades ho feia ja directament en català» (*Història* 3: 404).

Per a les notícies fonamentals sobre aquesta matèria, vegeu Riquer, *Història* 3 (especialment pàgs. 387-425 i 493-524).

Dins l'àmbit d'aquesta literatura de la Passió, cal situar, també, una

diferenciació, que, a primera vista, podria semblar obvi i indiscutable, diversos crítics han establert un contrast categòric: d'una banda, hi ha les obres narratives, entre les quals hem d'incloure les composicions en francès, tals com, per exemple, *La Passion de Clermont-Ferrand* (segle X), *La passion des jongleurs* de final del segle XII o principis del XIII (Perry 17-18), *Le livre de la Passion* del segle XIV, a més de la *Vita Christi* en anglès-mitjà també del segle XIV; d'altra banda, trobem les peces dialogades franceses com *La Seinte Resurreccion* de final del segle XII, *La Passion du Palatinus* (segle XIV), tota la producció dels *mystères* de la tardor de l'Edat Mitjana i, per a esmentar un cas particular que incideix especialment en el present estudi, la composició provençal que Shepard ha publicat amb el títol de *La Passion provençale du manuscrit Didot*, del segle XIV.³ Tot i amb això, els estudiosos es van adonant que, en vista de la peculiar escenificació medieval, aqueix criteri de distinció entre narració i drama resulta poc eficaç per a una definició del gènere literari que ens interessa. No manquen els que — com, per exemple Luis G. Iglesias i Anne Perry, a les hipòtesis dels quals m'haig de remetre més endavant — prescindeixen per complet de les categories convencionals i addueixen raons de pes per a considerar totes les obres en qüestió, per damunt de qualsevulla distinció apriorística, com a peces

---

obra devota («La contemplació de la Passió de Nostre Senyor»), publicada per C. Salvioni, la qual, per la seva data i pel seu llenguatge, té un interès especial en relació al text que em proposo estudiar aquí per primera vegada. Es tracta del MS. 28 (segle XV) conservat a la R. Biblioteca Universitaria di Pavia. Conté una versió en català, amb molts provençalismes, unes meditacions sobre la Passió, el text original de la qual en llatí es troba en el mateix còdex de Pavia. Indica Salvioni que aqueixes meditacions, erròniament atribuïdes a Sant Bernat, apareixen també en una traducció provençal del segle XIV. En el seu estudi d'aquests textos, Salvioni arriba a la següent conclusió: «Il testo catalano-provenzale non dipende direttamente dal provenzale, ma ambedue debbon risalire, attraverso uno o più intermediari, a una più antica versione provenzale del testo latino» (140-141).

³ Per a un estudi de conjunt d'aquestes obres vegeu Frank, *Medieval French Drama*. A la secció «Fonts primàries» de la nostra bibliografia es troba una llista d'aquests textos bàsics.

essencialment teatrals.⁴

Sense endinsar-me en una dissertació que em desviaria del pla de la meva exposició, haig d'assenyalar, tanmateix, que el que aquí es diu tocant al teatre medieval europeu en general s'aplica, és clar, a la producció catalana en particular.⁵ Hem de recordar, a la vegada, que dins aquesta literatura del cicle pasqual que es caracteritza per diverses formes i llengües, el contingent en llengua catalana es destaca per diversos aspectes dignes de la nostra consideració. Les dades proporcionades pel medievalista canadenc Richard Donovan (20-29) comproven el fet que dins el domini de la parla catalana la «Passió» aparegué al teatre litúrgic notablement abans d'ésser dramatitzada a la resta de la Península Ibèrica.⁶ A Barcelona, Girona, València, Palma de Mallorca i a

⁴ Convé avançar aquí una aguda observació d'Iglesias: «Literariamente hablando, nos acercaría más a la verdad decir que el 'Teatro' aparece no cuando la poesía narrativa se quiebra en diálogo, que éste, decimos, es sólo aparente, sino en el momento en que el ejecutante único del poema narrativo — llámese juglar, recitador, trovero o lo que se quiera — se desdobra y multiplica en dos o más personajes que toman alternadamente la palabra. Las representaciones, pues, no son, según esto, más que poemas narrativos desconcentrados.» (279-280).

⁵ La història del teatre català antic ja disposa d'una abundant bibliografia. Aquí he de limitar-me a les referències imprescindibles. Per a una orientació bàsica, veg. Riquer 3: 493-524. Són seminals en aquest camp els estudis de Josep Romeu Figueras, entre els quals em cal assenyalar, com a punt de partida per a la meva anàlisi, els seus articles sobre la llegenda de Judas Iscariot i sobre el teatre assumpcionista. Força útil és la ressenya que ens proporciona Josep Massot i Muntaner de la important aportació de Romeu Figueras: cfr. *Estudis Romànics* 7 (1959-1960), 180-181. De primordial importància és l'estudi del mateix Massot i Muntaner, titulat «Notes sobre la supervivència del teatre català antic». Tampoc no pot faltar aquí almenys un esment de la «mise au point» de Ferran Huerta Viñas; cfr. la seva introducció al *Teatre bíblic*.

⁶ Recolzant-se en la vetusta tradició ininterrompuda, manifestada per la dramaturgia catalana, Romeu Figueras avança la hipòtesi d'un tipus de «Passió» medieval distintiu de Catalunya: «Finalment, la Passion catalane [...] n'a pas de rapports directs avec les mystères français, mais elle représente un type dramatique particulier du sud et très probablement d'origine catalane. Renforce cette probabilité le fait qu'en Catalogne, bien plus que dans la littérature occitane, la Passion du Seigneur a été traitée avec originalité et

d'altres centres culturals prominents, les peces teatrals relatives a la «Passió», representades en llengua vernacla al llarg de l'edat mitjana, marquen l'arrencada d'una tradició que va perdurar a través del període de l'anomenada decadència fins als nostres dies en els «misteris» celebrats durant la temporada pasqual en comunitats com Cervera, Esparreguera, Olesa.⁷

En vista de la persistència d'aquest teatre pasqual en català, l'escassetat dels textos que ens en queden, especialment del període primerenc (des dels orígens fins a les darreries del segle XV), no podria ésser més sorprenent. L'únic text conegut i estudiat d'aquest període és un fragment de final del segle XIII, que, com ha demostrat Josep Romeu Figueras, pertany a la versió original catalana de la «Passió» provençal, continguda a l'esmentat manuscrit Didot (Romeu Figueras 73, Shepard VII-XLIII). El fragment es troba dins un manuscrit (que identifico amb la sigla *Pl*), procedent de Palma de Mallorca, publicat per primera vegada per Josep Maria Quadrado i reproduït a l'apèndix del vol. 6 de

ampleur par divers mystères, depuis le XIVe siècle, ou peut-être même plus tôt, jusqu'au XVIIIe; mystères qui, dans des remaniements et des adaptations de textes antérieurs, particulièrement du XVIIe et du XVIIIe siècles, ont été joués avec continuité dans la plupart des villes et villages catalans jusqu'à notre époque. Nous conservons huit Passions dramatiques, auxquelles il faut ajouter de nombreuses versions variantes, réductions et développements de la septième d'entre elles. En relation avec ces Passions et versions, il faut signaler quelques courts ouvrages dramatiques traitant de la résurrection de Lazare, la conversion de la Samaritaine, celle de Madeleine, la descente de la croix, la Résurrection et encore d'autres sujets. Tous ces ouvrages constituent une production vraiment abondante et sont la preuve d'une longue tradition.» (75-76).

⁷ A propòsit del misteri de Cervera vegeu l'edició i l'estudi d'Agustí Duran i Sanpere i Eulàlia Duran. La popularitat de la «passió» al domini del català durant l'edat mitjana ha estat remarcada pel Dr. Riquer que, a la llum de l'evidència adduïda per Massot i Muntaner, arriba a la conclusió següent: «Les «passions» de Crist devien ésser freqüents al segle XIV, car sabem que l'any 1355, a la plaça del mercat de Pollença, hom feia, davant tot el poble, «representació i memòria de la passió de nostre senyor Jesucrist», i al llarg del XV — segle pertanyent al qual no és conservat cap text — són abundoses les referències a representacions a Lleida (1453, 1456 i 1482), a Tarragona (1472 i 1479), a Sòller (1487), etc.» (3: 507).

les *Obres completes* de Manuel Milà i Fontanals.⁸ A més a més, no deixa de sorprendre'ns el fet que dues obres, d'extraordinària importància dins aquest context històric-cultural, hagin romàs fins ara pràcticament desconegudes i oblidades. Una d'aquestes obres va ser descoberta, fa uns noranta anys, per mossèn Joan Segura en un còdex conservat en una església parroquial de la comarca de la Segarra i, després de lamentables peripècies que ocasionaren la pèrdua del manuscrit, va ser publicada, gràcies a la transcripció del mateix mossèn Segura, a *Estudis Universitaris Catalans* per Emili Moliné i Brasés amb el títol de «Passió, mort, resurrecció y aparicions de N. S. Jesucrist».⁹ L'altra composició a

⁸ Per a una curiosa descripció de *Pl*, veg. Romeu Figueras, «La légende de Judas», 69-70.

⁹ Sobre aquest text fonamental tenim les dades recollides pel mateix mossèn Segura en una nota a peu de pàgina, firmada «E. M. y B.», és a dir Emili Moliné y Brasés, que acompanya la publicació del valuós document. (Cfr. *Estudis Universitaris Catalans* 3 (1909), 65, nota 1. Cito tot seguit els detalls sobresortints:

«Dech a l'amabilitat de Mossèn Joan Segura, lo simpàtic filòlech y historiador catalá, la copia d'aquest poema inèdit del segle XIV, d'autor desconegut. [...] Vegis com un cas exemplar lo succehit ab aquest poema. Mossèn Segura fa setze anys lo descobrí en l'arxiu d'una petita parroquia de la Segarra; lo manuscrit se trobava estivat en un feix de documents privats, malmès dels corchs y l'humitat, mancat dels primers y darrers fulls, il·legible en molts indrets. La primera intenció fou salvar lo text trayentne un fidel trasllat, qu'es lo que ara reproduhim curosament; la segona deixar ben guardades les fulles originals. Si'ls qui volen perpetuar les reliquies d'un sant les estojan en un reliquiari y depositen aquest en lo sagrat temple, Mossèn Segura, amant y respectuós fins a la veneració de les nostres reliquies literaries, feu un acte cosemblant, ab lo que deixava a l'adoració perpetua dels devots una nova joia del nostre segle d'or. Lo manuscrit quedava lliure dels enemichs qu'amenagaven destruirlo, desde'ls naturals com lo temps, los corchs y l'humitat, fins als humans, principalment l'ignorancia y la cobdicia. Mes tant piadosos comptes han quedat fallits y'l llibre inestimable ha desaparegut, contra totes les previsions de Mossèn Segura, a qui, de totes maneres, les devem agrahir. Regraciemli principalment l'haver tret aquesta copia salvadora.» Els nous informes subministrats pel Dr. Pere Bohigas — cfr. «El repertori de manuscrits catalans de la Institució Patxot», *Estudis Universitaris Catalans* 16 (1931): 294 ens permeten d'apropar-nos considerablement a la identificació d'aquest còdex. Amb tota probabilitat es tracta del

la qual em refereixo és la que, com a objecte principal del present estudi, voldria analitzar aquí per primera vegada. Es troba enclosa dins el MS. Espagnol 472 de la Bibliothèque Nationale de París, còdex del qual Morel-Fatio ens proporciona la descripció següent al seu *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, sota el número 637:

Récit de la passion, en vers catalans octosyllabiques, incomplet au début. Le text commence au fol. 1, par ces vers: »Que si noy prenem qualche consell [...]» A en juder d'après les vestiges de l'ancienne pagination, il manquerait à ce manuscrit six feuillets au commencement. Des nombreux espaces laissés vides dans ce volume par le scribe, sept seulement ont été remplis par des dessins à la plume assez grossièrement exécutés. Au fol. 2, la Cène; fol. 4v, la servante et saint Pierre; fol. 5v, Jésus-Christ devant Pilate; fol 6, Jésus-Christ battu de verges; fol. 6v, lavement des mains de Pilate; fol. 7v, Jésus-Christ crucifié, Notre-Dame et saint Jean au pie de la croix; fol. 12, les trois Maries et l'ange sur le monument. Ce manuscrit a appartenu à la bibliothèque Colombeh à Séville; voir Francisque-Michel,

manuscrit ara conservat a la Biblioteca Universitària de Barcelona amb el número 1.029 (*olim* 21-4-53), descrit per Francisco Miquel Rosell al seu *Inventario* (3: 74). Basant-se en les dades de P. Bohigas, Miquel Rosell assevera que el còdex procedeix de Les Piles, poblet de l'esmentada comarca. Així ho indica el fet que, d'acord amb la descripció de Miquel Rosell, «[c]omo tapas protectoras del manuscrito ha sido utilizado un fragmento de pergamino, de la época, que contiene parte del testamento de *Guilielmus de Monte Superbo, habitator de Cespilis* (Les Piles), apenas legible por lo agujerado y maltratado, en que lega parte de su caudal a la iglesia de este villorrio, a fin de adquirir una custodia, así como hace varios legados a Santa María de Montserrat y a su homónima de Bellpuig (74). De particular interès és la nota següent relativa a la descripció física del còdex i la datació del mateix: «Papel de algodón. Segunda mitad s. XIV. 43 ff. útiles. N.r.f. 195 X 155 mms. Dos columnas, desde el f. 20. *Enc.*: Pergamino. (74)». Quant a la condició actual del manuscrit l'illustre bibliògraf afegeix la següent observació: «*Cons.*: Está en muy mal estado a causa de su agusanamiento y, sobre todo, por la humedad que lo hace ilegible en gran parte, y cuya letra, en varias páginas, han acabado de apagar los reactivos, a que ha sido sometido deficientemente, con el fin de reavivarla. Tiene varios ff. sueltos y la encuadernación está muy estropeada.» (74).

Archives des missions scientifiques et littéraires, t. VI, p. 275, et H. HARRISSE, *Grandeur et décadence de la Colombine*, Paris, 1885, p. 42. Papier, 23 feuillets, 296 millimètres, sur 205, XVe siècle. Classement de 1860, no. 472. Acquis en 1885. (353).

Per tal de facilitar les referències en el curs de la meua anàlisi, crec oportú d'assignar al manuscrit de París i a la transcripció de Segura, respectivament, les sigles *Ps* i *S*.¹⁰

Deixant de banda matisacions de detall que, pel moment, no farien al cas, cal observar, per endavant, que, a despit de les diferències considerables, que tindrà ocasió d'assenyalar més endavant, tant el text de *S* com el de *Ps* exhibeixen un llenguatge molt paregut i coincideixen en la mètrica (l'ús dels versos ariats de mida variable). Partint d'aquestes similituds i afinitats és possible de situar ambdues composicions en la mateixa època: el segle XIV. El llenguatge de *Pl* i altres dades d'evidència interna analitzades per Romeu Figueras suggereixen una data encara més remota.¹¹ Cal recordar, una vegada més, que, per raó de la compenetració ja assenyalada entre narrativa i drama en obres

¹⁰ Massó Torrents esmenta aquestes «passions» respectivament amb les sigles *X*⁶ i *X*⁷ i els afegeix les indicacions següents:

«*X*⁶. Paris Biblioteca Nacional, ms. esp. 472 (Prové de la Colombine). Lletra dels segles XIVè-XVè, sobre 23 folis, mancant-ne 10 al principi, de paper, de 296-206 mm. Grans espais blancs destinats a posar-hi figures de la Passió de la qual només n'hi ha set dibuixades. — (f. 1 actual, tot continuant). [Quar si no y prenem quelque conseil] Són ara 668 versos (l).» (43).

«*X*⁶. — Freixanet (perdut); publicat per E. Moliné d'una còpia de mossèn Joan Segura (sense altres detalls). Passió i mort de Jesucrist, de lletra del segle XIVè, mancat de començament i d'acabament, del qual s'han preservat 2658 versos (l).» (43)

Massó Torrents descriu aquests textos amb més detalls a les pàgs. 377-380 (per a *X*⁶) y 380-383 (per a *X*⁷).

¹¹ Com indicis de l'antigor de *Pl*, Romeu Figueras pren en consideració, a més de les dades lingüístiques, l'afinitat amb «les plus anciens mystères en langue vulgaire» i la incorporació de motius d'ascendència antiga, com el de la llegenda de Judes i el plant de la Verge, pertanyents als segles XII i XIII («La légende de Judas», 75).

d'aquest tipus, les quals, a més, manifesten un ús abundós del diàleg i del parlament dramàtic i són eminentment adaptables a l'escenografia medieval, les «Passions» contingudes en *S* i *Ps*, a despit del seu perfil distintiu de narració, se situen plenament en l'àmbit teatral. De totes maneres, aqueixes dues obres queden fins als nostres dies com a testimonis únics i febaents en llengua catalana del gènere del misteri, que, segons les clarícies de William P. Shepard, consisteix

[...] à l'origine en l'union de deux petits drames distincts, une Passion proprement dite finissant par la mort de Jésus, et une Résurrection du Sauveur. L'union de ces deux éléments paraît pour la première fois, selon M. Chambers, dans la Passion latine-allemande de Benedikt-beuern. (XXXVI-XXXVII).

La història del teatre català del segle XIV ha de tenir en compte, doncs, no sols una mostra fragmentària (*Pl*), sinó també l'aportació copiosa de dues peces (*S* i *Ps*) d'estructura gairebé íntegra i d'envergadura força ambiciosa.

Per dir la veritat, l'aportació de *S* queda bastant limitada pel seu precari estat de preservació. Les nombroses llacunes, els sectors de difícil lectura o il·legibles del tot, la transcripció defectuosa, fan el text de *S* infructuós per a un estudi rigorós. Ben diferent és el cas de *Ps*. El seu text no presenta cap dificultat de lectura i, encara que li manca una secció al començament, no té llacunes internes, a excepció d'algun tros molt breu i de conseqüència mínima (cfr. vv. 25, 27).

El text de *Ps* constitueix una de les mostres més curtes, si no la més curta, entre les passions, narratives o bé dialogades, ja alludides. Els seus 666 versos que ens queden enclouen els nuclis principals del gran cicle pasqual: la «Passió» pròpiament dita, la davallada a l'Infern, la Resurrecció, l'Ascensió, Pentecosta, l'adveniment de l'Anticrist, el Judici Final. Ara bé, en els nuclis esmentats s'agrupen els mateixos episodis per als quals *S* dedica un total de 2458 versos. El relat dels mateixos esdeveniments té, aleshores, en *S* un total de versos més de tres vegades superior al que té en *Ps*. Àdhuc un fugaç acarament entre el text de *Ps* i el de

S posa en relleu per al primer una dimensió bastant reduïda que queda comprovada, en proporció variable en cada cas, en una comparació amb altres composicions afins (com, per exemple, les que hem esmentat al principi del nostre assaig).¹²

A un nivell d'indagació més pregona, una lectura atenta ens revela que en *Ps* aqueixa dimensió relativament petita es tradueix en una intensificació ben evident del dinamisme dramàtic; en una exposició directa, i a un ritme molt vivaç, dels fets essencials; en la presentació de trossos de diàleg evocats en punts estratègics amb un mínim d'intervenció de part del narrador; en la introducció abrupta, als moments crítics, de la veu de personatges prominents i, a vegades, formidables. A *Ps* no hi ha passatges lírics. No hi ha, per exemple, cap menció de la Verge Maria i, per consegüent, hi manca totalment, l'ambient de patetisme que es desprèn, comunament, de les expressions d'angoixa de l'affligida mare de Jesús.¹³ En lloc d'empatjar l'acció amb una càrrega lírica i

¹² En acarar, per a més exemples il·lustratius, el text de *Ps* amb a) *La passion des jongleurs* (3894 versos), b) *Le livre de la Passion* (2508 versos), c) *La Passion du Palatinus* (1996 versos), d) *La Passion provençale du manuscrit Didot* (2370 versos) surten les proporcions respectives de a) 17 %, b) 27 %, c) 33 %, d) 28 %. La *Vita Christi* en anglès medieval, el més llarg entre els relats de la nostra llista, enclou un total de 5451 versos pertanyents estrictament a la matèria del misteri pasqual. Aquest misteri, doncs, queda integrat per les subdivisions següents: Passió (vv. 5389-7052), Resurrecció (vv. 7053-8108), Lletanies (8109-8664), Ascensió (8669-9532), Pentecosta (9533-10840). Evidentment, *Ps* representa el 12 % de l'extensió de l'esmentat sector de la *Vita Christi*.

¹³ A la literatura catalana antiga trobem uns exemplars memorables del «placatus Mariae». En una de les seves esplèndides edicions, Aramon i Serra en registra sis: dos del segle XIII («Anau ab gran gaug la Verge Maria» i «Hoyu, senyors qui amau Déu lo Pare»), un del XIV («De grieu dolor cruzel ab mortal pena») i tres del XV («Vuy gran maytí auzí votz d'una trompa», «Estant prostat axí com adorava» i «Ab plor tan gran que nostres pits abeura») (cfr. «Augats, seyós qui credets Déu lo Payre» 17-18). D'aquestes composicions, la primera i l'última en la llista pertanyen a autors de renom, és a dir, respectivament, a Ramon Llull i a Joan Roís de Corella. El plany «Vuy gran maytí [...]» ha de ser atribuït a un cert Lleonard de Vallseca, autor del qual coneixem tan sols el nom desxifrat per Aramon. Aquest últim poema i els altres que són anònims han estat magistralment editats i estudiats

patètica, l'autor o el compilador del poema dramàtic opta, pel que sembla, per intensificar gradualment l'ímpetu que sobrepuja els límits imposats per l'entramat narratiu i emmotilla la trama en la facció d'un espectacle grandiosos. En resum, el que albirem en *Ps* és una recerca d'essencialitat que assoleix l'eficàcia de la concisió sense caure en l'aridesa de l'esquematisme. En *Ps*, doncs, se'ns presenta, a primera vista, una narració que, sota una anàlisi detinguda, manifesta en molts episodis que la constitueixen i, encara més, en l'orquestració global de tots ells, un potencial indubtable per a l'escenificació.

Analitzem, ara, en detall la trama del text contingut en *Ps*. Per raó de la falta, que ja hem notat, d'alguns versos al principi del manuscrit, comencem «in medias res», és a dir al bell mig del consell a casa de Caifàs (escena I, vv. 1-32). Judes hi assisteix, ben disposat a ordinar el nefast complot:

— Tots siats apreylats,
e sell *que* vourets *que* jo besaré
vosaltres lo prenets e jo fugiré.— (vv. 28-30)¹⁴

De cop i volta, en un canvi radical d'ambient, la nostra atenció queda enfocada en l'últim sopar (escena II, vv. 33-88), àpat de natura vertaderament sublim, tot i que no exempt d'obscurs averanys: la perspectiva de la traïció de Pere i la malvestat de Judes. Se'ns presenta, tot seguit, l'escena tercera (vv. 89-96) com en un llampec de malson que llança un raig de llum ominosa sobre la conjuració final de Judes:

— Venits, — dix Judes, — e liurar-vos-é
Jesucrist, profeta de Natzaré.

per Aramon en els tres articles seus que enclouem a la bibliografia. Quant al plant de Llull que porta el títol complet de «De la Passió de Jesucrist e lo desconhort que hac Nostra Dona de son Fill», vegeu l'estudi de Joseph S. Pons.

¹⁴ Les citacions pertanyents a *Ps* incloses al llarg d'aquest estudi provenen de l'edició que estic preparant d'aquest text. Indico en cursiva les lletres de les abreviatures desenvolupades.

Sempre *que* jo l'auré besat,
vosaltres l'ajats pres e ligat.— (vv. 93-96).

Situades, successivament, primer, a l'Hort de Getsemaní — identificat simplement com «l'ort» (vv. 97-110) — segon, a una casa particular (vv. 11-34) i, tercer, al palau de Ponç Pilat (vv. 135-178), les escenes IV, V, VI procedeixen ràpidament, sobreixents d'acció transcendental: el bes de Judes i la detenció de Jesús amb la flagellació d'aquest davant la multitud hostil. Es desenvolupen aquests passatges amb una successió de detalls vivaços presentats amb eficaç mestria. L'actuació furtiva de Judes troba la seva manifestació apropiada en la seva destresa extraordinària en infligir l'estocada amb promptitud sorneguera:

Judes entrà per l'ort corrent,
qui ab si manava molta gent.
Sopte *que* per l'ort entrà,
Nostre Senyor Jesucrist besà.
Can Jesucrist hac besat
dafora hac .i. salt dat. (vv. 101-106).

Després d'una punxant conversa amb la dona escorniflaire

— Tu es d'equella compaya. —
— No son, — dix ell, — si Déus me vaya,
e no sé, fembra, que t dius sertament,
assò t dic vertaderament. — (vv. 115-118).

i el macip impertinent, la intensa i, en efecte, inefable angúnia de Pere està retratada amb una admirable economia retòrica:

Ab aytant lo gayl cantà,
e sent Pere's remembrà
d'assò *que* Jesús dit li avia,
que .iii. vegades lo negaria;
y ysqué defora plorar
e amargosament suspirar. (129-134).

Heus aquí un altre exemple eloqüent de la intuïció per part de l'autor del text de *Ps* en la tensió dramàtica: el to mateix de les

declaracions de Pilat, personatge tan obsequiós de si mateix, dramatitza subtilment els seus intents frustrats de palliar l'índole ambigua de les seves tèbies conviccions:

Respós Pilat: — No deu morir
aquest hom ne pena sofrir!
E per so *que* jo sia scusat
un seyló d'aygua'm sia portat
cor les mans me'n vull levar
e d'est peccat denejar.
E dic-vos devant tota la gent
que en esta mort no son content. — (vv. 161-168).

En aquest punt entrem en una secció (escena VII, vv. 179-204) que marca un viratge visible des d'una progressió linear a una visió simultània de proporcions panoràmiques. Valent-se de recursos que, traduïts en termes visuals, ens recorden l'escorç de Mantegna o les projeccions de Masaccio, l'autor o el compilador de *Ps*, en un estil anàleg al d'aquells pintors del Renaixement italià, infon en les seves figures un esperit de majestat tràgica i majestuositat èpica, tot comprimint i amalgamant esdeveniments clau — el recorregut cap al Calvari, la Crucifixió, la intervenció de Longí, la mort de Jesús — fins a integrar-los en un espectacle de considerable grandària. Ara (escena VIII, vv. 205-228), ve un episodi de rigor en molts de «misteris» medievals: l'estrall de l'Infern que afegeix a les dimensions èpiques una repercussió còsmica i sobrenatural. Senyal d'estremat turment, un soroll eixordador s'eleva des del bàtratre enmig de les hosts de Satanàs:

Els demonis foren-ne mareveyats.
Molt gran brugit ells feeren,
e tot l'infern scomogueren. (vv. 207-210).

Mentrestant el Crist triomfant allibera els sants patriarques de les urpes de l'àngel rebel:

Tots los sants qui aquí staven
lo Fill de Déu ells esperaven
que'ls tragués d'equelles cadenes,

on ells soferien greus penes,
cor en grans tenebres seyen
e la fas de Déu no veyen. (vv. 223-228).

Una transició abrupta basta per a recordar-nos que encara no ha arribat la saó de l'Apocalipsi. Tornem al món de tots els dies. Josep d'Arimatea (el manuscrit ens dóna solament el primer nom), amb «gran plant e [...] desconort» (v. 230), convenç Pilat que li deixi sepultar el Senyor (escena IX, vv. 229-238). Imbuït per l'esperit de la pietat de Josep, aquest novè episodi del poema ens condueix a tres escenes, pintades amb molta animació a tall de vinyetes, que en el seu conjunt eminentment apropiat a l'escenificació, poden ésser interpretades com un vertader tríptic en moviment. De primer (escena X, vv. 239-260), presenciem un ardat d'homes roïns en les seves deliberacions de vigilar el sepulcre de Crist, tot sospitant que

los seus dexebles lo pendrien,
e puy a les gents ells dirien
que ressucitat és verament,
«cor veus buyt lo moniment.» (vv. 251-254).

En segon lloc (escena XI, vv. 261-272), ens és permès de contemplar com la mera presència del Crist ressuscitat redueix aquests monstres de perfídia a l'atordiment i a la pèrdua completa dels sentits. En el tercer component de l'esmentat tríptic (escena XII, vv. 273-298), veiem els mateixos rufians conspirant amb Pilat en relegar el miracle al silenci per tal de no incórrer en l'oprobri o, encara pitjor, en les aïrades represàlies dels apòstols. Mitjançant una curiosa i, indubtablement, experta manipulació d'un gir irònic, el narrador, enfocant l'escena central del tríptic, no presenta d'una manera directa el punt del clímax, és a dir el moment de la Resurrecció. En canvi, fa que la intensitat dramàtica d'aquell moment es despregui de les mofes i fanfarronades dels guardies i dels altres malandrins:

Dementre que'l moniment guardaven,
aquestes paraules recordaven:
«No sabets gran encantament?

Ressucitat és del moniment
ó los seus dexebles l'an emblat,
e puy diran que és ressucitat!» (265-270).

Després d'aquestes maquinacions, confabulacions i intrigues, ilustrades d'una manera quelcom enginyosa, els següents sis episodis, amb la possible excepció del que té lloc al camí d'Emaús, poden ser imaginats fàcilment, mentre desfilen, en successió, davant la nostra vista, com les «roques» o els «castells» típics de la processó del Corpus, equivalents als *pasos* castellans. Heus aquí una breu ressenya d'aquestes escenes.

— XIII (vv. 299-324): Les tres Maries, ja prop del sepulcre, «ab lur engüent», s'enfronten amb l'àngel «vestit de blanch vestiment / e de clardat luent» (vv. 309-310), qui les assabenta del feliç esdeveniment i les exhorta a trametre aquelles noves als apòstols.

— XIV (vv. 325-330): Les tres Maries acompleixen la petició de l'àngel.

— XV (vv. 331-372): Disfressat de pelegrí, Jesús surt a l'encontre de dos dels apòstols — el manuscrit no en dóna els noms — al camí d'Emaús — el text es refereix a la topografia mitjançant les senzilles expressions de «en la via» i «per lo camí». Al capvespre, Jesús puja «tro .i. castell ab ells» (v. 348) i accedeix a sopar amb ells. Al cap i a la fi, els dos apòstols reconeixen el Mestre gràcies a la manera peculiar amb què aquest parteix el pa:

Jesucrist demantinent conagueren,
can veeren lo pa trencat
que ab coltell semblava lescat [...] (vv. 360-362).

— XVI (vv. 373-426): Jesús s'apareix al grup dels apòstols, amagats «en .i. casa» i atemorits, es dirigeix a l'incrèdul Tomàs i el repta amablement.

— XVII (vv. 427-454): En una de les seves intervencions directes, en realitat força rares, el narrador alludeix al tracte de Jesús amb els apòstols durant els quaranta dies després de la seva resurrecció; exhorta els lectors o els que l'escolten a que tinguin

fe en la Trinitat i, sense escatimar referències visuals, emprèn una descripció de l'Ascensió:

Can los dexebles foren justats,
e Nostre Senyor los hac tots senyats,
davant tots al cel pujà
e una nuu a ell se baxà. (vv. 441-444).

— XVIII (vv. 455-476): El narrador prossegueix amb una altra descripció visual, la de la Pentecosta — el descens de l'Esperit en forma de llengües de foc, el do de les llengües — descripció que va seguida d'algunes referències a la missió dels apòstols; a la seva persecució i al martiri com a guardó final.

Aquí el narrador canvia el ritme i l'indole del seu relat. Tenim la impressió que, en endavant, ell no té interès, simplement, en edificar el seu auditori amb exemples memorables, sinó, més aviat, en enlluernar-lo amb visions esfereïdores que porten a la imaginació l'Apocalipsi. Girant-se directament al públic, el narrador anuncia gallardament:

Vuymés, si volets hojr,
vos vull de la fi del segle dir [...] (477-478).

Immediatament després, pronostica el regnat de l'Anticrist (cfr. escena XIX, vv. 477-510), atribuïnt a aquest tremebund personatge mític les característiques principals de l'engany, nigromància i satanisme, que, segons una llarga tradició, l'identifiquen com a precursor de l'apocalíptic «fi del segle». L'allusió al curiós incident de la vençó i mort d'Elies i Enoc en mans del mateix Anticrist

Ab Elias e Enoch se combetrà
e ell ab doses los ociurà. (vv. 497-498)

condueix a la profecia del desenllaç horripilant que s'avé a una vida plena de falsetat, com la de l'Anticrist. Eventualment, aquest trammarà una aparatosa escenificació d'allò que esdevindrà una mena de paròdia de l'Ascensió:

a Mont Olivet se'n hirà
e a les gents convertides dirà
que al cel vol nuztar
e que en terra no pot pus aturar. (vv. 501-504).

El seu atreviment, tanmateix, provocarà una retribució justiciera que es manifesta com a paròdia de la Pentecosta:

del cel deveylerà foch ardent
qui cremerà ell e la sua gent [...] (507-510).

L'escena XX (vv. 511-620), la més llarga i complexa de totes, s'estén, com convé al gran final que resulta ésser, en una calidoscòpica exhibició de personatges i accions. La visió dels esdeveniments últims — és a dir, el panorama del Judici Final que porta tot el poema a una conclusió veritablement escatològica — comprèn els següents detalls essencials:

1. (vv. 511-522) — La seqüela de l'adveniment de l'Anticrist: tot el món serà arrasat en flames;
2. (vv. 523-534) — La reacció a la veu i, presumim, a l'aparició de Crist: tota la humanitat esperarà consternada;
3. (vv. 535-550) — El sermó de Jesús als Benaventurats: a molts se'ls assegurarà el premi escaient als treballs d'amor i de compassió;
4. (vv. 551-560) — Un passatge de transició bastant curt: una declaració compendiosa a propòsit de l'inevitable «dolsor» dels «bons» i «amargor» dels «mals» com també a propòsit de l'extinció de tots els éssers vivents;
5. (vv. 561-584) — Un preàmbul que enclou
  - a) una descripció de l'aixecament dels morts, desvetllats per la crida dels quatre àngels: 'Morts, venits al judici!' (v. 564);
  - b) una digressió que tracta de les característiques del cos glorificat després de la resurrecció;
  - c) l'assemblea del gènere humà «en .i. logar», més tard descrit com «.i. vayl»;
  - d) un anunci de la segona vinguda de Crist.

6. (vv. 586-650) — El Judici Final pròpiament dit: a despit de refrenar allò que sembla una inclinació natural al catàleg èpic, el narrador permet a la seva imaginació d'expandir-se en la contemplació del Paradís i la visió de l'Infern, el primer resplendent en la multitud dels àngels i sants que s'adeliten en la glòria de Crist, l'altre sobreixent de turments horrorosos i pullulant amb dimonis i condemnats, habitants sempiterns de l'abisme de l'Altre Món.

Després d'algunes pies amonestacions, exhortacions i sollicitacions de precis per a la seva pròpia salvació, el narrador conclou definitivament la seva versió de la «passió»:

Lo libre és acabat:
Déus ne sia bene't e loat;
e per so *que* Déus vos perdó
e us aport a confessió,
de'ts tuyt «Ave Maria»
e per la mia ànima dita sia.
Finito libro, sit laus et gloria *Christo*.

El resum de *Ps* recalca les característiques distintives d'aquest text a les quals ja hem alludit: la seva estructura dramàtico-narrativa ben travada, la seva concisió i la intensitat de la seva cohesió interna. El text de *S*, al contrari, està replet de matèria llegendària que, a més del seu indubtable interès per proporcionar-nos una rara documentació en català antic del folklore relatiu a la Passió, dóna peu, al cap i a la fi, a interpolacions i digressions que desvien el fil de la narració i dilueixen la intensitat de l'acció dramàtica. No hi ha, per tant, cap indicatiu d'un parentiu estret entre les composicions recollides a *Ps* i *S*.

Per tal d'apreciar les divergències pregones que separen les dues composicions, cal tenir en compte les copioses digressions de *S*, absents en *Ps*. A més a més, és revelador, sempre amb un propòsit de comparació, un enfocament especial sobre almenys alguns passatges representatius de *S* que s'han preservat relativament íntegres i que escauen a un acarament amb els de *Ps* que relaten els mateixos episodis.

Comparem, per exemple, l'incident de l'abjuració de sant Pere, relatat en *Ps*, vv. 111-134 i *S*, vv. 62-90:

Ps, vv. 111-134

Can los dexebles veeren Jesucrist ligat,
cascun d'ells fugí de cada part,
e sent *Pere* amagà's en .i. casa,
e dix-li una fembra mala:

— Tu es d'*aquella compaya*. —

115

— No son, — dix ell, — si Déus me vaya,
e no sé, fembra, que t dius sertament,
assò t dic vertaderament. —

Cant sent *Pere* assò hac parlat,

Fol. 4v

un macip fo dins entrat,

120

e dis-li palesament

devant trestota la gent:

— Jo viu *aquest* ab Jesucrist en l'ort. —

— D'assò, — dix sent *Pere*, —

de'ts gran tort. —

Puys dix-li: — En altre logar

125/Fol. 5

jo viu *aquest* ab Crist anar. —

Sent *Pere* jurà ab gran vertut

que hanc no'l avia conegut.

Ab aytant lo gayl cantà,

e sent *Pere*'s remembrà

130

d'assò *que* Jesús dit li avia,

que .iiii. vegades lo negaria;

e ysqué dafora plorar

e amargosament suspirar.

S, vv. 62-90

Ab tant Pilat davant la gent

dix a Jeshús cortesament:

— Es tu aquel rey dels Juheus? —

El li respós e dix: — Hoch, eus! —

65

E cant sen *Pere* foch tras

e de gran pahor el s'eluyats

envés la pena del palau,

e nomenava gran esclau

en tro, la serventa va cridar:

70

— Entrat vos layns calfar

qui ab Jeshús érets en l'ort. —

Mas el ach pahor de mort
 e dix: — Fembra no u sé qui sés;
 açò jur heu sus en ma fes. — 75
 Puys a caps d'una gran peça
 exí tost de mig de la presa
 una fembra qui l dix: — Heu, heu,
 e vos parets-me galileu!
 E lo negà e dix, per *Crist*, 80
 que nuyl temps no l'avía vist.
 Loss .iij. veus lo negà
 sí com Jeshús prophetizà
 que ans qu'el gal ousís cantar
 [...] vendria renegar. 85
 E can sent *Pere* lo gal ausí
 gardet *Yesús* e tot s'esfrei,
 e ploret greument,
 e conech que ach errat,
 de son senyor que ach negat.¹⁵ 90

Naturalment, les fonts tant del relat de *Ps* com del de *S* són les mateixes, és a dir: Mateu 26.69-75, Marc 14.66-72, Lluc 22.54-62, Joan 18.15-8, 25-27. Tot seguit, hom nota en *Ps* una major vivacitat en l'ús del diàleg. D'altra banda, les diferències palmàries entre *Ps* i *S* quant a la disposició i articulació dels detalls dialògics i narratius ens fan palès que els textos pertanyen a dues tradicions distintes.

Una conclusió pareguda pot ésser derivada de la comparació entre els vv. 135-178 de *Ps* i 91-149, 164-181 de *S*, els quals tracten

¹⁵ He procurat editar el text de *S* segons els criteris establerts a Els Nostres Clàssics. A continuació inclou les notes aclaratòries imprescindibles i registro les meves esmenes als passatges més problemàtics.

64. *rey dels*: *S* «reyu del».

67. *el s'eluyats*: *S* «esse luyats»; interpreto «ell s'ha alunyat».

70. *layns calfar*, «layns escalfar» per fonètica sintàctica.

77. *presa*, variant arcaica de «pressa», «conjunt de gent que acudeix ràpidament a un lloc o que es mou desordenadament» (DCVB).

82. *Les .iij. veus*: *S* «Loss .iij. veus».

87. *s'esfrei*, 's'esferei': exemple únic d'aquesta forma verbal documentat a la literatura medieval. Cfr. «esfereir» a DCVB i DECLLC.

de l'encontre entre *Jesús* i *Pilat*. Cal reproduir els textos en qüestió.

Ps, vv. 135-178

Can fo die declarat, 135/Fol.5v
 los *jueus*, plens d'iniquitat,
 Jesucrist ligat amenaren
 e devant *Pilat* l'acusaren,
 qui era del poble governador
 per manament del emperador, 140
 e tots digueren a una veu:
 «Aquest hom sia posat en creu,
 cor ell se fa rey e gran senyor
 e diu *que* no donem crant al emperador.»
 — Jaquits-l'anar, — so dix *Pilat*, — 145
 que hanc no feu negun peccat. —
 Los *jueus* digueren: — No pot scapar,
que a fer avé de crucificár,
 si no tots nosaltres te pandrem
 e ab l'emperador t'ecusarem. — 150
 Pus viu *Pilat que* no podia scapar
 Jesucrist ne de mort deliurar,
 a .i. pilar lo feu ligar
 e regeament batre e asotar. 155
 Aquella nit axí despanaren
 e grans correjades *que* li deren.
 L'endamà matí l'amanaren,
 a *Pilat* e l'acusaren,
 e cridaven regeament,
 e esquinsaven lur vestiment. 160
 Respós *Pilat*: — No deu morir
 aquest hom ne pena sofrir!
 E per so *que* jo sia scusat
 un seylo d'agua m sia portat
 cor les mans me'n vull levar 165/Fol.6v
 e d'est peccat denejar.
 E dic-vos devant tota la gent
que en esta mort no son content. —
 Can lo poble so hoyí,
 molt fortment ell s'escruxí,
 e ab grans crits li resposeren,
 e aquestes paraules digueren:
 «La sanch qui serà scampada 170

e d'equest profeta gitada
sobre nos totstemps serà
e cascun fill de nòs part n'ourà.»
Pilat, qui hoyí lo poble cridar,
menà Jesucrist fer en creu pigar.

S, vv. 91-181

Pilat Jeshús féu anar
en lo peyró per demanar
d'on era, ni de quinyes yents
es tu nats? — Dí'm miy veritats,
es tu rey verament? — 95
E Jeshús respós: — Tu dius veritats
que io so rey anomenat. —
E cant açò ach dit lo fiyl de Déus
crydaren fort tots los yueus:
— Tolle-tolle crucifica'l,
ffals home par e desleyal. —
Respon Pilat: — Daré a mort
vostro rey qui és a gran tort;
ach jo liurat, segons que par. —
E los iueus van fort cridar 105
e van dién que no's pot far
car — No avem rey sinó Sesar,
e tots quels que's façen reys
deuen morir segons les leys. —
Pilat à Jesús apelat 110
Si'l és rey per veritat.
E quan Ieshús lo'y ach comtat
e sabé d'el la veritat,
dix als iueus bé alt e fort
que no trobave que a mort 115
Jeshús degés liurar per res
car no avie mal comés.
Cayfàs e los bisbes tots
e'ls escrivans tots cridaren
e que aquels sants que morís,
e que la sang sobre els y mis y farís.
Puys Pilat dix als iueus [...] 120
Respós [...] — [...] y diges a cascuns
en ço que't volen acusar. —
Ladonchs Jeshús no respós alí. 125
E Pilat dix: — No saps que yo

poder ay: en ma presó
te pusch tenir e desliurar,
e tu a mi no vols parlar? —
Jeshús respós tot homilment 130
a Pilat que tant malament
era mogut com no'l parlà.
Respós e dix que d'elà
en l'altre segle verament
el regnara pus clarament. 135
Aprés d'açò vengren cridans
los falsos iueus e tremolans
a Ponç Pilat e demostrà
queve çel i terra e el regnat
en tro sus en la Galilea 140
à mesa en gran folonea.
E Pilat ausí aquel mot
e dix Jeshús de tot en tot
si en Galilea era nat,
e dix-li que och; en çel regnat. 145
Aprés açò Pilat remés
al rey Erodés laay misatge:
tramés Ieshús Crist, salvador meu,
lo cal mataren los yueus.
Erodés, cant veu Ieshucrist 150
alegrés cant l'age vist
e pres-li noves a demanar
e com era lo seu afar,
car lonc de temps l'an desigat
més que altre hom que anch fos nat. 155
E Jeshús començé a calar
e anch per res no volch parlar.
E puys per escarn féu-li vestir
una porpra per escarnir
e tramés-lo a Ponç Pilat 160
e tornà puys en amistats
car enamichs eren estats
la un del altre s'ajutàs.
Pilat, cant viu que malaments
ses comouien çeles gents 165
contra Jeshús, dix-los cridan:
— Volets que ich lex Barabam
ho Jeshucrist vostre senyor? —
Tantots responen li traydors:
Jeshús volem sie'ns liurats 170

e Barabam sia lexats. —
 Ara Pilat los à liurat
 Jeshús a lur volentat.
 A. i. pilar lo van ligar
 e batre-li bacalar. 175
 Aprés d'axò, sus al peyró
 on tota la alyama fo,
 Pilat dix que l'arbre al
 que laç estava per cabal
 fos aportat d'aycel logar 180
 hon Jeshús poguesen penyar.¹⁶

També en aquest cas, com no podria ser d'altra manera, les fonts són les mateixes: cfr. Mateu 27.1-2, 11-31; Marc 15.1-20; Lluc 23.1-7, 13-25; Joan 18.28-40, 19.1-16. Així i tot, una vegada més el tractament d'aqueixes fonts és ben diferent en els dos textos. *S* aprofita tots els passatges evangèlics pertinents per tal de presentar una descripció tripartida que enclou no sols els dos processos a casa de Pilat, sinó també el de casa d'Herodes, descrit solament per sant Lluc (cfr. 23.8-12). *Ps*, en canvi, sempre mirant cap a l'economia de l'escenificació, elimina per complet qualsevol referència als esdeveniments ocorreguts al palau d'Herodes i pràcticament amalgama en una sola les dues escenes que tenen lloc al palau del procurador romà.

¹⁶ Notes a *S*, vv. 91-181:

94. *de*: *S* «que».

96. *veritats*: *S* «vritats».

101. *fals*: *S* «lfals».

122-123. *Puys* [...] *diges*: la vacil·lació sobtada i incongruent en les formes verbals de segona i tercera persona evidencia llacunes textuales que indico amb els punts suspensius entre claudàtors.

133. *d'elà*: llegiu «d'allà».

139-140. *queve* [...] *Galilea*: passatge obscur que el mateix transcriptor de *S* reconeix afegint un punt interrogatiu després de la primera paraula del v. 139.

175. *bacalar*: paraula obscura; el transcriptor de *S* li va afegir un punt interrogatiu.

178. *al*: llegiu «alt».

Ja que seria prolix seguir amb una anàlisi d'aquests contrastos per tal d'illustrar divergències ja tantes vegades assenyalades entre *Ps* i *S*, crec oportú de limitar-me a continuació a una llista d'altres passatges-clau, els quals proporcionaran a l'estudiós interessat més exemples apropiats. Començo amb el passatge 3, puix que el primer i el segon ja han estat analitzats:

3. *Ps*, s vv. 239-260 / *S* vv. 455-478: maquinacions dels jueus per vigilar el sepulcre
4. *Ps*, vv. 299-324 / *S*, vv. 493-525: les tres Maries
5. *Ps*, vv. 325-330 / *S*, vv. 526-548: les tres Maries amb l'encàrrec rebut de l'àngel
6. *Ps*, 331-72 / *S*, 589-625: el camí d'Emaús
7. *Ps*, 473-526 / *S*, 725-763: la incredulitat de Tomàs
8. *Ps*, 427-454 / *S*, 764-882: el període després de la Resurrecció; l'Ascensió.

En concloure la present anàlisi, avançaríem, a manera d'hipòtesi, els punts següents:

1. Tant *Ps* com *S* integren els ingredients essencials, episòdics i dialògics, del «misteri» pasqual. Aquest gènere literari, enclou, com és prou conegut, no sols la passió pròpiament dita, sinó també els altres episodis — com la Resurrecció, l'Ascensió, el Judici Final — que illustren la projecció de la passió de Crist, des de l'àmbit temporal a l'eternal, en el pla universal providencial de la salvació de la humanitat.
2. Tant *Ps* com *S* confirmen la popularitat, ja testimoniada en d'altres documents, del misteri de la «Passió» en terres catalanes al llarg del segle XIV.
3. Gràcies a la seva expressió concisa i estructura compacta, el text de *Ps* pot considerar-se escaient a una veritable representació dramàtica. En emetre aquest judici m'atinc a l'argumentació adduïda en estudis com el d'Anne Perry en la introducció a la seva edició de *La Passion des jungleurs* (especialment pàgs. 75-92). En la seva ressenya de l'animada controvèrsia entre els estudiosos més distingits del teatre medieval euro-

peu, tals com Grace Frank, François Schumacher, Jörg O. Fichter, Willem Noomen, Marius Sepet, M. Rey-Flaud, entre d'altres, Perry conclou que els dramturgs medievals no se sentien limitats exclusivament a l'actuació d'autors que fessin el paper de mantes *dramatis personae* mitjançant la dinàmica del diàleg. D'altres modalitats de representació assequibles a aquests dramaturgs, eren, certament, nombroses. Per a la dramatització de les composicions els autors o compiladors tenien l'opció de servir-se d'un sol *écriteur* que es fes càrrec de tots els papers presents en l'obra teatral o bé podia comptar amb la participació d'un *meneur de jeu* (*trujumán* o *torsimany*, per a emprar un terme hispànic) que, segons les exigències de les circumstàncies, treballés en col·laboració amb un mim o actors regulars. En l'absència d'aquests individus de carn i ossos, quedava l'opció de fer ús d'estàtues o llenços pintats, movibles a la manera de les auques catalanes o les *aleluyas* castellanes.

4. A la llum d'aquestes consideracions, la importància de *Ps* com document històric s'imposa a la nostra atenció. Hi pot haver controvèrsia sobre si es tracta d'una obra completament dramàtica o d'una composició para-dramàtica, sobre si és un misteri ja completament desenvolupat o una manifestació embrionària del gènere que, potser, s'hauria de denominar «proto-misteri». En tot cas, hem de considerar la significança d'aquest manuscrit que preserva la mostra més antiga, pràcticament íntegra, de la història edificant i meravellosa de la passió, mort i resurrecció del que el cristians consideren Home-Déu.

Referències bibliogràfiques

A Fonts primàries

- A Stanzaic Life of Christ, Compiled from Higden's Polychronicon and the Legenda Aurea, Edited from MS. Harley 3909*, ed. Frances A. Foster, London 1926, Oxford: Early English Text Society, 1971.

- «Augats, seyós qui credets Dèu lo Payre' (assaig d'edició crítica)», ed. Ramon Aramon i Serra, dins *Hispanic Studies in Honour of I. González Llubera*, ed. Frank Pierce, Oxford: The Dolphin Book Co., 1959, 11-40.
- «De gran dolor cruzel ab mortal pena», ed. Ramon Aramon i Serra, dins *Homenaje a Johannes Vincke para el 11 de mayo de 1962*, vol. 1, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1962, 265-278, 2 vols, 1962-1963.
- «Dos planys de la Verge del segle XV» [«Vuy gran maytí auzí votz d'una trompa» i «Estant prostat axí com adorava»], ed. Ramon Aramon i Serra, dins *Joseph Vives zum Goldenen Priesterjubiläum. 20 Oktober 1963*, Münster: Aschendorff, 1963, 259-276.
- La passió de Cervera: misteri del segle XVI*, ed. Agustí Duran i Sanpere i Eulàlia Duran, Barcelona: Curial, 1984 (Biblioteca Torres Amat; 1).
- La passion des jongleurs: texte établi d'après la Bible des sept estaz du monde de Geufroi de Paris*, ed. Anne Joubert Amari Perry, Paris: Beauchesne, 1981.
- La Passion du Palatinus: mystère du XIV siècle*, ed. Grace Frank, Paris: Honoré Champion, 1922 (Les Classiques Français du Moyen Age; 30).
- La Passion provençale du manuscrit Didot, mystère du XIVe siècle*, ed. William P. Shepard, Paris: Honoré Champion, 1928.
- «Passion» di Clermont-Ferrand, dins: *Cultura e lingua francese delle origini nella «Passion» di Clermont-Ferrand*, ed. D'Arco Silvio Avalle, Milano: Riccardo Ricciardi, 1962, 93-138.
- Le livre de la Passion: poème narratif du XIVe siècle*, ed. Grace Frank, Paris: Honoré Champion, 1930 (Les Classiques Français du Moyen Âge; 64).
- Miquel i Rossell, Francesc X. (ed.): «La Passió de Jesucrist», dins: *Estudis Universitaris Catalans* 21 (1936), 311-330.
- «Passió, mort, resurrecció y aparicions de N. S. Jesucrist», dins: *Estudis Universitaris Catalans* 3 (1909), 65-74, 155-159, 160-164, 344-351, 459-463, 542-546; 4 (1910), 99-109, 499-508.

Salvioni, C.: «La contemplatio de la Passio de Nostre Senhor: testo catalano-provenzale», dins: *Studi di Filologia Romanza* 7 (1899), 132-68.

Teatre bíblic: Antic Testament, ed. Ferran Huerta Viñas, Barcelona: Editorial Barcino, 1976 (Els Nostres Clàssics; 109-110).

B Estudis

Balcells Xuriach, J. M^a. «Felipe de Malla y el 'Pecador remut': contribución al estudio de sus fuentes», tesi de llicenciatura, núm. 237, Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, Seminari de Literatures Romàniques, 1964.

Bertoni, Giulio: «Nuove correzioni al testo della 'Contemplatio de la Passio de Nostre Senhor'», dins: *Archivum Romanicum* 1 (1917), 234-236.

Bofarull y Mascaró, Próspero (ed.): «Mascarón», dins: *Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV)*, Barcelona: Imprenta del Archivo, 1857, 107-17; vol. 13 de *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, 41 vols., 1847-1910.

Chambers, E. K.: *The Medieval Stage*, 2 vols., Oxford: The Clarendon Press, 1903.

Donovan, Richard: *The Liturgical Drama in Medieval Spain*, Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies, 1958.

Duran i Sanpere, Agustí / Duran, Eulàlia: «Introducció», dins: *La passió de Cervera: misteri del segle XVI*, ed. Agustí Duran i Sanpere / Eulàlia Duran, Barcelona: Curial, 1984 (Biblioteca Torres Amat; 1), 7-37.

Edwards, Robert: *The Montecassino Passion and the Poetics of Medieval Drama*, Berkeley: University of California Press, 1977.

Frank, Grace: «Introducció», dins: *Le livre de la Passion: poème narratif du XIVe siècle*, ed. Grace Frank, Paris: Honoré Champion, 1930 (Les Classiques Français du Moyen Age; 64).

Frank, Grace: «The Development of the Passion Play», dins: *Publications of the Modern Language Association of America* 35 (1920), 464-483.

Frank, Grace: *The Medieval French Drama*, Oxford: Clarendon Press, 1954.

Frank, Grace: «Vernacular Sources and an Old French Passion Play», dins: *Modern Language Notes* 35 (1920), 257-269.

Hardison, O. B.: *Christian Rite and Christian Drama in the Middle Ages: Essay in the Origin and Early History of Modern Drama*, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1965.

Huerta Viñas, Ferran: «Introducció», dins: *Teatre bíblic: Antic Testament*, ed. Ferran Huerta Viñas, Barcelona: Editorial Barcino, 1976 (Els Nostres Clàssics; 109-110), 5-25.

Iglesias, Luis G.: «Las primeras representaciones castellanas de la Pasión de Cristo», Tesi doctoral inèdita, Tulane University 1977.

Massot i Muntaner, Josep: «Notes sobre la supervivència del teatre català antic», dins: *Estudis Romànics* 11 (1962), 49-101.

Pons, Joseph S.: «Raymond Lulle et le Plant de Notre Dame Sainte Marie», dins: *Estudis Universitaris Catalans* 22 (1936), 109-113.

Quadrado, J. M.: «Un misterio catalán del siglo XIV», dins: *Obras completas*, per Manuel Milá y Fontanals, ed. Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 6, Barcelona: Librería de Alvaro Verdaguer, 1895, 315-323, 8 vols. 1888-1896.

Riquer, Martí de: *Història de la literatura catalana*, 3 vols., Esplugues del Llobregat: Editorial Ariel, 1964.

Romeu Figueras, Josep: «El teatre assumpcionista de tècnica medieval als països catalans», dins: *Miscel·lània Aramon i Serra: Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, Vol. 4., Barcelona 1984, 239-278.

Romeu Figueras, Josep: «La légende de Judas Iscariot dans le théâtre catalan et provençal: essai de classification des passions dramatiques catalanes», dins: *Actes et mémoires du Ier Congrès International de Langue et Littérature du Midi de la France*, Avignon: Palais du Roure, 1957, 68-106.

Roy, Emile: *Le mystère de la Passion en France du XIV au XVI siècle*, 2 vols., Paris: Champion, 1903.

- Shepard, William P.: «Introducció», dins: *La Passion Provençale du manuscrit Didot, mystère du XIVe siècle*, ed. William P. Shepard, Paris: Honoré Champion, 1928, VII-XLIII.
- Sticca, Sandro: *The Latin Passion Play: Its Origins and Development*, New York: State University of New York Press, 1970.
- Sullivan, Sister John: *A Study of the Themes of the Sacred Passion in the Medieval Cycle Plays*, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1943.
- Young, Karl: *The Drama of the Medieval Church*, 2 vols., Oxford: The Clarendon Press, 1933.

C Referències bàsiques

- DCVB: Alcover, Antoni M^a / Moll, Francesc de B.: *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1968-1969.
- DECLLC: Corominas, Joan / Gulsoy, Joseph / Cahner, Max: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1983-1992.
- Massó Torrents, Jaume: *Repertori de l'antiga literatura catalana: la poesia, vol. I*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1932.
- Miquel Rosell, Francisco: *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, vol 3, Madrid: Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1961.
- Morel-Fatio, Alfred Paul Victor: *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, Paris: Imprimerie Nationale, 1882.

Ferran Carbó (València)

Panoràmica del teatre valencià de postguerra

1 Introducció

La guerra havia acabat l'1 d'abril de 1939. Qualsevol crònica de la cultura catalana durant els primers anys del nou règim comporta de manera obligada l'esment de la persecució de la llengua i la censura pel que fa a la producció literària, i, per tant, la resistència i la clandestinitat com a condicionaments essencials fins a la creació d'una mínima infraestructura, la qual s'aconseguí a partir d'uns esforços que havien de tenir com a acció prioritària, almenys inicialment, la recuperació lingüística abans que no l'elaboració d'unes propostes estètiques determinades (FERRER 1981: 75-92).

Acabada la guerra, el teatre patí la prohibició taxativa de representar-se públicament i, sobretot, de publicar-se, fins a 1946 (GALLOFRÉ 1991: 238). Aquest panorama desolador es completà en el conjunt del domini lingüístic amb altres factors com l'exili d'autors, la desconexió amb la producció de l'estranger, i un cert trencament de la relació entre l'escriptor i el seu públic (FÀBREGAS 1972). Tanmateix, abans de 1946 foren permeses algunes representacions folklòriques, les quals, però, no foren editades. La lletra impresa era considerada molt més perillosa que no el text oral, el qual no podia reproduir-se i circular amb les possibles lectures. A més a més, aleshores la frontera entre la representació i el text era delicada perquè en el rerefons no solament separava el discurs oral de l'escrit, sinó també el llenguatge col·loquial i el cultre. Sobretot calia prohibir les manifestacions que intentaven donar una certa dignitat a la llengua abolida.

El nou règim tractà de manera prou diferent els territoris de parla catalana. A Catalunya, la repressió franquista fou major i la censura més dura, perquè havia existit una tradició teatral molt més sòlida. No oblidem pas que l'Escola d'Art Dramàtic, anoma-

- Shepard, William P.: «Introducció», dins: *La Passion Provençale du manuscrit Didot, mystère du XIVe siècle*, ed. William P. Shepard, Paris: Honoré Champion, 1928, VII-XLIII.
- Sticca, Sandro: *The Latin Passion Play: Its Origins and Development*, New York: State University of New York Press, 1970.
- Sullivan, Sister John: *A Study of the Themes of the Sacred Passion in the Medieval Cycle Plays*, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1943.
- Young, Karl: *The Drama of the Medieval Church*, 2 vols., Oxford: The Clarendon Press, 1933.

C Referències bàsiques

- DCVB: Alcover, Antoni M^a / Moll, Francesc de B.: *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1968-1969.
- DECLLC: Corominas, Joan / Gulsoy, Joseph / Cahner, Max: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1983-1992.
- Massó Torrents, Jaume: *Repertori de l'antiga literatura catalana: la poesia, vol. I*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1932.
- Miquel Rosell, Francisco: *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, vol 3, Madrid: Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1961.
- Morel-Fatio, Alfred Paul Victor: *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, Paris: Imprimerie Nationale, 1882.

Ferran Carbó (València)

Panoràmica del teatre valencià de postguerra

1 Introducció

La guerra havia acabat l'1 d'abril de 1939. Qualsevol crònica de la cultura catalana durant els primers anys del nou règim comporta de manera obligada l'esment de la persecució de la llengua i la censura pel que fa a la producció literària, i, per tant, la resistència i la clandestinitat com a condicionaments essencials fins a la creació d'una mínima infraestructura, la qual s'aconseguí a partir d'uns esforços que havien de tenir com a acció prioritària, almenys inicialment, la recuperació lingüística abans que no l'elaboració d'unes propostes estètiques determinades (FERRER 1981: 75-92).

Acabada la guerra, el teatre patí la prohibició taxativa de representar-se públicament i, sobretot, de publicar-se, fins a 1946 (GALLOFRÉ 1991: 238). Aquest panorama desolador es completà en el conjunt del domini lingüístic amb altres factors com l'exili d'autors, la desconnexió amb la producció de l'estranger, i un cert trencament de la relació entre l'escriptor i el seu públic (FÀBREGAS 1972). Tanmateix, abans de 1946 foren permeses algunes representacions folklòriques, les quals, però, no foren editades. La lletra impresa era considerada molt més perillosa que no el text oral, el qual no podia reproduir-se i circular amb les possibles lectures. A més a més, aleshores la frontera entre la representació i el text era delicada perquè en el rerefons no solament separava el discurs oral de l'escrit, sinó també el llenguatge col·loquial i el cultre. Sobretot calia prohibir les manifestacions que intentaven donar una certa dignitat a la llengua abolida.

El nou règim tractà de manera prou diferent els territoris de parla catalana. A Catalunya, la repressió franquista fou major i la censura més dura, perquè havia existit una tradició teatral molt més sòlida. No oblidem pas que l'Escola d'Art Dramàtic, anoma-

nada Institució del Teatre a partir de 1932, funcionava des de 1913. Quan el desembre de 1939 el govern civil de Barcelona establia disposicions mitjançant les quals solament es permetien representacions en català de caire religiós i fora dels escenaris, es constatava al capdavant l'existència d'una infraestructura que calia controlar i escapar. Com afirma Xavier FÀBREGAS (1978: 267-273), el teatre en català fou prohibit fins a 1946, any de la continuació de la col·lecció Catalunya Teatral, tot i que hi hagué representacions en àmbits particulars i restringits. La represa comercial fou el 10 de maig de 1946 quan la companyia de Jaume Borràs i Josep Burguera muntà *El ferrer del tall* de Frederic Soler, al Teatre Apolo de Barcelona. El 17 d'octubre de 1946, al Teatre Romea, s'estrenà la primera obra original de postguerra, *El prestigi dels morts*, de Josep Maria de Sagarra, la qual, com que no assolí l'èxit esperat de pre-guerra, motivà que l'autor tornàs a conrear la seua temàtica anterior. Malgrat aquestes primeres representacions, la censura dificultava qualsevol iniciativa, controlava la quantitat d'estrenes, mantenia la prohibició d'obres traduïdes, limitava les edicions ... (SIRERA 1979).

Les primeres manifestacions foren de caire religiós i popular i de caràcter oral, sense edició: es tractava de les *Passions* i *Els Pastorets*, unes representacions collectives que es feien durant la Setmana Santa i el Nadal. Les primeres no tingueren cap tipus d'entrebanc, en canvi les segones inicialment foren prohibides (GALLOFRÉ 1991). Després es consentiren les obres que sovint es debatien entre el sainet i el melodrama, sense perdre el costumisme, perquè aquesta producció feia oblidar les misèries quotidianes i era, òbviament, aquella preferida pel règim i, per tant, la menys problemàtica alhora de passar la censura. Com plantejà Jordi Sarsanedas, aquestes eren les manifestacions d'un teatre absolutament desconnectat de la realitat catalana: «Si no hi ha més remei, estem disposats a veure encara la comèdia del marit calçasses i la muller tirana o el drama de la gent pobra, però honrada» (cfr. GALLÉN 1988: 200).

Com a contraposició sorgí un teatre cultre, de qualitat, ambicions i digne, vertebrebat sobretot a partir de 1955 amb la fundació de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, mitjançant l'anomenat

teatre d'autor, dels Joan Oliver, Salvador Espriu, Manuel de Pedrolo, Joan Brossa o Baltasar Porcel; el 1959 amb el Teatre Viu, i el 1960 amb l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, dirigida per Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany, que encetaren l'orientació cap a les fórmules més lliures i agosarades del teatre independent. En aquesta línia s'afegiren posteriorment l'any 1962 el Teatre Experimental Català i Els Joglars, el 1967 el Grup de Teatre Independent i l'any 1970 l'Institut del Teatre de la Diputació (FÀBREGAS 1978: 283-300).

A Mallorca, les fases esmentades es dilataven més que no al Principat per la manca de tradició forta en la pre-guerra i d'un públic afeccionat, i per l'endarreriment que caracteritzava el gènere. El teatre costumista dominà des de 1948, any de la represa comercial, amb la companyia Artis, agrupació que interrompudament actuà fins a 1969 i aglutinà la major part de la producció en català. Sols a partir de 1970 s'inicià la renovació definitiva de l'escena balear (MIR 1970: 23-127).

El País Valencià mantingué bàsicament les directrius illenques a causa de condicionaments semblants. La victòria de Franco comportà un dur colp al valencianisme i al desenvolupament de la cultura. El teatre autòcton fou reduït al silenci fins a la segona part dels anys quaranta. Dels quatre teatres existents a València, en el moment d'entrar el Cuerpo de Ejército de Galicia, Apolo, Russafa, Alkàzar i Libertad (llavors s'anomenà Princesa), cap d'ells, però, no representava obres valencianes (BLASCO 1986: 181-188). A més, en cas de representar, calia interpretar l'«himno nacional durante el descanso, con el telón echado y sin intervenir para nada los artistas» (BLASCO 1986: 181). Això òbviament afectava les representacions en castellà, gairebé les úniques que es feren en teatres comercials abans de 1946.

La postguerra valenciana s'inicià amb la curiosa autorització l'any 1939 de Lo Rat Penat, entitat anteriorment valencianista, ara caracteritzada per la seua incondicionalitat al règim dictatorial. Tres mesos després de la desfeta l'entitat convocava els *LVI Juegos Florales en valenciano*, que guanyà José Monmeneu amb un cant al conqueridor Franco, convocatòria en la qual hi havia el premi d'un lote de libros per a una composició escènica (BUR-

GUERA 1991: 26-31). Podem establir un lligam entre ratpenatisme i franquisme que durà gairebé tota la dècada dels quaranta i comportà que, en el moment de la persecució i la repressió lingüística i literària, es consentiren i manipularen aquestes manifestacions servils com a mostra de la tolerància exòtica en què es recolzava el dictador. El règim respectà l'ús de l'idioma en actes de tipus folklòric, aliens i de caire pintoresc, com foren els versets coents dels jocs i com anaven a ser les primeres representacions dramàtiques, també lamentables, de tipus costumista.

El debat que s'establí en la lírica durant els primers anys de la postguerra entre la poesia popular, ara defensada per Carles Salvador i alguns dels autors de la generació de 1930, i la poesia culta conreada pels jóvens que s'aglutinaren inicialment al voltant del projecte editorial Torre (1944), dirigit per Xavier Casp i Miquel Adlert (DOLÇ / BERNAL 1989: 113), pot ser revisat des d'una doble òptica: d'una banda, per les enveges personals del duet respecte a Carles Salvador a causa del seu protagonisme cultural com a responsable des del 12 de desembre de 1948 de la secció de literatura i filologia de Lo Rat Penat, i, d'altra banda, per les diferències estètiques que palesaven els versos populars de Salvador, partidari aleshores d'una lírica endarrerida i col·loquial per aconseguir un increment de lectors, respecte a la defensa pel duet d'una poesia culta, minoritària, i en sintonia amb la resta de la producció del domini català (BURGUERA 1991: 69-90). Al marge d'aquesta alternança, resultat al cap i a la fi de dues maneres de defensar la literatura catalana reprimida pel règim, hi havia el servilisme d'una poesia franquista i devota (CORTÉS / CATALUNYA 1988), propaganda de la ideologia dominant.

Quant al teatre, en certa manera reproduí part d'aquesta situació, amb un caire, però, singular. D'una banda, hi havia una producció devota a partir dels miracles vicentins representats popularment en català en la commemoració anual de l'onomàstica del sant. De l'altra, i gairebé simultàniament, el sainet i en menor grau la comèdia i la revista costumista jugaven el paper de consolidar per alienació la ideologia feixista: aquesta era la producció més folklòrica i servil i sintonitzava plenament amb allò del *regionalismo bien entendido* que tant aprofità el règim

anterior. I en el vessant de producció culta i normativitzada, òbviament considerada com a més perillosa, hi havia temptatives aïllades, sotmeses a censura, que maldaren per renovar i dignificar l'escena valenciana, les quals havien de competir amb la producció castellana establerta i assumida com a culta i amb millors possibilitats econòmiques i polítiques (GARCÍA TEMPLADO 1992: 14-34). En el rerefons, amb aquesta diglòssia literària que sentenciava majoritàriament el castellà com a llengua de cultura i el valencià com a parlar graciós i casolà, es recuperava l'alternança entre la literatura culta i la popular, la qual els valencians havíem debatut des de la Renaixença. D'una banda, la continuïtat autòctona popular de teatre per fer riure, en vernacle, però sense cap tipus de respecte a la normativa lingüística, certament l'únic que assolí un cert èxit comercial a partir de 1946; i, de l'altra, algun intent esporàdic que s'ajustava a la normativa, pretenia una certa ambició estètica i literària i es vinculà al món de la cultura catalana marginal durant aquests anys al nostre país: al capdavall, aquest fou l'únic teatre digne que hem tingut els valencians. Certament, el primer teatre no sofrí la persecució, sinó més aviat el vist-i-plau — i en aquelles circumstàncies el suport — perquè servia el règim (RUIZ RAMÓN 1975: 297-300): a més a més, el seu èxit podia comportar de retruc la marginalitat del segon, el culte, perquè el públic analfabet era dirigit a propòsit devers uns altres gustos molt diferents.

2 Tendències i moments del teatre al País Valencià

Hem esmentat com a tendències principals el teatre vicentí, el sainet i la comèdia costumista, i el teatre d'idees i culte.

Els miracles vicentins se celebraven anualment per commemorar l'onomàstica del sant als cadafals que s'alçaven a València. Òbviament, aquest tipus de representació fou permès perquè es tractava d'una temàtica piadosa, perquè el llenguatge era col·loquial, pel seu caire popular, la qual cosa fins i tot afavoria una certa imatge d'obertura i tolerància del règim, pel fet que es representaren un cop a l'any i puntualment, i per la consideració com a actes inofensius. Aquestes obres orals, al capdavall, folk-

lòriques, eren com un aspecte més de la llengua parlada i es representaven per la gent del poble i no per una companyia d'actors.

Pel que fa al sàinet i la comèdia costumista, el que hom ha anomenat *teatre valencià*, provenia de l'èxitós sàinet del XIX: dialectalitzant, castellanitzant, reaccionari i anacrònic. Eren majoritàriament peces curtes, humorístiques i moralitzants, d'ambient rural o menestral, que insistien sempre en els mateixos temes i recursos. El mínim bagatge cultural dels autors, sovint actors, feia que es limitaren a repetir i explotar els tòpics. Primerament, a l'inici del segle, qualsevol intent de crear un drama naturalista o una comèdia vagament europea estigué condemnat al fracàs; sols després, amb la generació dels anys trenta, amb una renovació cultural i política innegables, s'havia intentat capgirar el destí de la nostra escena, el qual però encara no s'havia aconseguit (SIMBOR 1988: 218-223). La postguerra comportà l'estancament definitiu de les formes dramàtiques: els títols eren diferents, això no obstant, el teatre era el mateix. Aquest va sobreviure majoritàriament com a espectacle d'evasió fins gairebé l'any 1960, en què fou pràcticament substituït per la revista, la qual aportava més guanys econòmics als empresaris, i per la comèdia en castellà: el públic, cada cop més castellanitzat, trobà un teatre en castellà igualment humorístic i moralitzant, sovint amb unes pinzellades de modernitat que no oferia la producció en vernacle. El sàinet es recloïa definitivament durant els seixanta als festivals de la fira de juliol, que repetien, cada vegada més degenerada, la temàtica i les situacions, i, al capdavall, la ideologia més reaccionària.

La necessitat urgent de la renovació fou plantejada a nivell de discurs teòric. Francesc de Paula Burguera clamà durant la dècada dels cinquanta en les col·laboracions de premsa per una renovació i dignificació teatral en català. Miquel Adlert fou contundent a l'hora de definir la producció escènica que dominava les representacions de la primera postguerra: «L'apogeu d'aqueix baix teatre, veritablement *immoral*, que continua infectant els nostres escenaris» (ADLERT 1951: 29).

Entre el 10 de juny i el 4 de juliol de 1959, Joan Fuster publicà al diari *Jornada* cinc col·laboracions en castellà sobre el

teatre valencià, que traduí el 1969 sota el títol *Consideracions sobre la situació del teatre valencià*. Aquell treball esdevenia el primer diagnòstic rigorós sobre els problemes que secularment arrossegava el nostre teatre. La revisió fou completada el 1966 amb *Nota complementària*. El savi de Sueca atribuï la crisi a les renúncies per part dels autors, a la incapacitat de reformar un gènere que reclamava un capgirament del seu esdevenir i dels factors preexistents. Com esbossà Fuster, els autors valencians de teatre en iniciar-se la postguerra continuaren la tradició valenciana anterior perquè «el segle XIX valencià hauria d'haver-nos donat la versió local d'un Guimerà, d'un Rusiñol i d'un Ignasi Iglésias: és a dir, el drama històric, social o rural, la tragèdia, la comèdia mesocràtica [...]. Els nostres autors s'han reduït a continuar fent riure al públic i prou» (FUSTER 1977a: 368). El conformisme i la mediocritat foren, doncs, dos factors importants per a no superar l'exclusivitat del sàinet. Segons Fuster, «el teatre per riure reiterat a l'infinit, es convertia a poc a poc en un simple joc de clixés escènics i verbals sense cap atractiu. El sàinet ho era tot. I als teatres valencians acudia incessantment un cert públic addicte al gènere, públic que continuaria acudint-hi avui, per poc que tingués l'ocasió. Hi ha gent que se la passa la mar de bé amb les brometes bilingües i la gràcia vana dels nostres sàinets, i si ha desertat les placetes autòctones, ha estat perquè els autors no han sabut retenir-la. Va implícit en tot això, doncs, que la resta dels possibles espectadors, els que s'haurien agradat més d'un drama o d'una comèdia *normals* que quedaren gairebé exclosos, automàticament, del nostre teatre» (FUSTER 1977a: 366).

Lluís Aracil enfocà l'any 1968 l'estudi del sàinet des de l'òptica sociolingüística. Tot i que les seues afirmacions es basaven en l'obra d'Escalante, el rerefons ideològic servia per a tot el discurs sàineter. Entre la burla, l'abandonament i la degeneració de l'idioma, aquest discurs feia comicitat d'unes classes determinades i de la seua llengua, al capdavall, vàlida i exclusiva per riure, mentre n'hi havia una altra de culta, la de les classes urbanes que no apareixien habitualment ridiculitzades. El sàinet, el teatre característic del *levante felix*, consagrava l'assumpció de la diglòssia lingüística i literària: si calia fer riure, resultava absurd tenir

qualsevol cura en la llengua, la qual, a més, els autors analfabets desconeixien a nivell escrit. No podem pas oblidar que aquests en cas d'escriure alguna cosa que no fos per a riure, ho feien en castellà. «Consum immediat, localisme i absència d'ambició lingüística i literària són les tres deficiències interdependents que han afligit la literatura popular valenciana» (ARACIL 1968: 86).

El reviscolament del sàinet es caracteritzà, doncs, per la seua triple limitació: la lingüística, la dramàtica i la temàtica (SIRERA 1981: 36-38). La lingüística perquè la tradició dialectalitzant feia del valencià un ús folklòric per fer riure a l'escenari, cosa que el règim devia agrair illimitadament. La dramàtica, perquè el teatre de qualitat i de cultura es feia en castellà, la qual cosa palesava que l'ús del castellà i el seguiment dels models de Madrid esdevien veritable pauta per a qualsevol aspiració literària. I temàtica, perquè el correlat d'un llenguatge no normalitzat i d'una escena per fer riure exigia una temàtica tòpica d'entreteniment i d'evasió, aliena, d'acord amb la ideologia del règim i, el que és més trist, en sintonia amb el gust i les exigències del públic.

Tanmateix, durant els anys cinquanta sorgiren intents seriosos de fer un teatre culte amb obres d'autor: hi ha Francesc de Paula Burguera, Martí Domínguez, Rafael Villar, i sobretot la creació del Teatre Estudi, l'Ateneu Mercantil i l'Aula Ausiàs Marc. Tot plegat foren uns esforços dignes que no tingueren el ressò que sens dubte es mereixien. Els intents de renovació foren d'obres que vehicularen reflexions de caràcter ètic. Val a dir que aquest teatre, tot i que era un revulsiu per a l'escena valenciana, anava endarrerit respecte al del Principat i a l'espanyol. Cap autor no tractà les conseqüències de la guerra o la vivència difícil de la postguerra ni simbòlicament ni amb paràboles del tipus Sastre, Vallejo, Espriu o Pedrolo. La veritable sintonia amb la resta del teatre ocorregué ja en els anys setanta, amb la producció sobretot de Rodolf Sirera i les representacions dels grups de teatre independent encapçalats pel Centre Experimental de Teatre i després per El Rogle.

Podem establir uns moments en el teatre valencià de postguerra a partir de la infraestructura i de la producció. En primer lloc, cal parlar de l'etapa 1939-1945 en què la producció prime-

renca fou bàsicament oral i al marge de circuits comercials. Des de 1946 s'inicià el funcionament comercial i aparegueren les primeres publicacions. Si en els anys quaranta les úniques obres permeses, excepte dos casos de tendència culta, foren de les dues primeres tendències — miraculosa i còmica —, en els cinquanta progressivament el sàinet i la revista dominaren en l'escena valenciana, i, en canvi, el teatre culte gaudí de les temptatives aïllades més dignes de tot el període, amb el sorgiment dels autors més representatius, alguns dels quals a la fi de la dècada tractaren la temàtica religiosa i fins i tot prestigiaren els miracles. Durant els anys seixanta assistim a una davallada considerable del sàinet, mentre els intents de dignificació també minvaren: tanmateix, sorgí un clima favorable a la renovació definitiva que ocorregué a l'inici dels setanta amb l'empenta de l'anomenat teatre independent.

3 La producció teatral

3.1 Les primeres manifestacions: entre la represa i la repressió

Hem establert entre l'any 1939 i el 1945 un primer moment de manifestacions escèniques en què només es permeteren unes poques obres en la línia piadosa. El 17 d'abril de 1939, coincidint amb la festa de Sant Vicent, es representaren miracles als altars alçats al Mercat i al Tossal de València. El 1941, Lo Rat Penat creà una secció de teatre, la qual patrocinà concursos de miracles en el teatre de la Casa de los Obreros. Tot plegat, es tractava d'unes obretes testimonials que no comportaven ni la renovació del repertori teatral ni estimulaven l'aparició de nous escriptors.

També hi hagué una producció còmica esporàdica: així, l'any 1939 Lo Rat Penat inclogué en els Jocs Florals un premi de teatre guanyat per Eduard Mallent Albert amb l'obra *Mals consellers són els cels*, la qual fou publicada, però no representada (BLASCO 1986: 183). En aquesta línia, el 12 de novembre de 1939 a Castelló de la Plana, l'Agrupación Artística del Sindicato Español Universitario presentà al Teatre de la Unión Musical una peça en

castellà *Las Codornices*, acompanyada de dues altres de curtes en valencià, *Els calçoncillos de Roc*, de Josep Forcada, i *Tots els pillos tenen sort* de Manuel Soto Lluch (BLASCO 1986: 185).

El castellà fou l'única llengua dominant a l'escenari, al capdavant, la guanyadora, i el català, a banda del luxe dels Jocs Florals, esdevingué la llengua reduïda a l'àmbit domèstic. Els autors consagrats de l'escena valenciana durant la pre-guerra, com Jesús Morante Borràs, Faust Hernández Casajuana, ara acceptaven submissament claudicar de l'idioma i sotmetre's al servei del triomfador.

L'únic intent digne enllestí Manuel Segarra Ribes el 1939 escrivint la farsa per a titelles titulada *La filla del Rei Barbut*, inspirada en el llibre *Tombatossals* (1930) del castellanenc Josep Pasqual Tirado. La farsa motivà una òpera còmica amb música de Matilde Salvador, estrenada el 31 de març de 1943 al Teatre Principal de Castelló de la Plana. La premsa, tot i que ressenyà el fet, qualificà l'obra amb mots tan curiosos com els següents: «La nueva obra tiene una modalidad muy especial y ultramoderna, como podía esperarse de su autora» (*Las Provincias*, 2-IV-1943). Aquesta estrena fou especialment significativa perquè trencava la prohibició franquista d'usar la nostra llengua en públic i en un escenari, i apareixia el valencià com a idioma de cultura. A més a més, palesava una voluntat estètica de desmarcar-se dels models tradicionals que havien caracteritzat el teatre valencià dominant, el sàinet, i, per tant, hi havia una clara voluntat renovadora. Tanmateix, tots els sàineters ignoraren les conseqüències que calia treure de l'esdeveniment.

3.2 Del miracle vicentí al teatre religiós

Hem esmentat que les primeres representacions permeses foren les dels miracles de Sant Vicent Ferrer. El que inicialment havia estat una mostra popular al voltant de la manifestació tradicional, posteriorment esdevingué tota una producció religiosa interessant al llarg dels anys de postguerra. Alguns dels autors més significatius hi participaren.

Entre el teatre religiós publicat que incorporà la temàtica vicentina cal esmentar *Lleida vicentina* (1947), de Josep Calatayud Bayà; el volum *Dos miracles de Sant Vicent Ferrer* (1955), *Miracles de Sant Vicent* (1956) de Josep Maria Bayarri; *El Sant Crist posà la pau entre Russafa i el Grau* (1960) i *Jofré i el pare Vicent* (1963), de Germà Gil Florència; *El miracle dels miracles* (1969), de Martí Domínguez; i, ja en els setanta, *L'aparició de Sant Vicent* (1971) i *Palau misteriós* (1972), de Bernardí Rubert Candau. Cal afegir altres obres religioses com *L'aigua de Déu* (1961), de Vicent Cervera i Grifol, les obres *¿No n'eren deu?* (1960), de Martí Domínguez, *I Sant Francesc digué* (1962), de Josep Sanç Moia, i *Arribada d'una imatge de la verge a Benidorm* (1971), de Pere Maria Orts i Bosch ((PÉREZ MORAGON 1974).

D'entre tota la nòmina hem d'esmentar Josep Maria Bayarri, que solament s'acostà al gènere amb aquests miracles; Josep Sanç Moia, que havia publicat a Torre dins la col·lecció l'Espiga, *Raïmet de pastor* (1949) i *Els pells roges* (1958); editorial en què també es publicà el seu text dramàtic. I sobretot cal fixar-se en les dues obres de Martí Domínguez, en la línia renovadora, sense cap dubte l'intent més seriós de fer un teatre de qualitat al nostre país. La resta són autors sense importància que s'acostaren a una de les directrius del teatre valencià de postguerra, el religiós, tendència que tot i ser lògica al llarg dels quaranta i cinquanta es mantingué durant els seixanta i en part dels setanta. Hi hagué un intent d'aconseguir un muntatge de cambra però vicentí: *El sembrador de prodigis* (1962).

3.3 Teatre d'evasió i d'entreteniment: el sàinet, la comèdia costumista i la revista

Cal situar la recuperació de les representacions comercials en català al País Valencià alhora que al Principat (1946 segons Fàbregas) i un poc abans que a les Illes (1948 segons Mir). El teatre valencià no tornà als escenaris fins que no passaren alguns anys des de l'acabament de la guerra. El mes de juny de 1945 se celebrà un homenatge a Escalante al Teatre Principal de València on es representaren dues de les seues obres: *Cheroni i*

Riteta i L'escaleta del dimoni. La causa d'aquesta representació fou el desgreuge pel robatori ocorregut de l'estàtua del saineter (BURGUERA 1991: 100). L'acte fou presentat per Martí Domínguez i reuní autors (com Hernández Casajuana, Peris Celda ...) i actors (Juli Espí, Pep Alba, ...).

L'1 de febrer de 1946 es va reprendre l'activitat al teatre Alkàzar amb obres com *Crusigrama familiar*, una obra còmica de Beltran i Sendín Galiana. El 20 d'abril s'estrenà *La cotorra del mercat*, una revista valenciana en dos actes, amb lletra de Francesc Barchino i música del mateix Magenti. L'autor de la lletra, Barchino, que en 1936 havia creat un teatre de guerra, escrivia deu anys més tard aquella revista folklòrica, l'èxit de la qual comportà que passàs del Serrano al Russafa i després a l'Apolo, ja el 1947. L'obra assolí més de mil representacions:

La singular longevidad de esta popular revista valenciana, fué festejada anoche en que alcanzaba el grado milenario, ofreciéndose juntas la *cotorra* y su *cria*, programación que se acogió com alborozo por el público que llenaba la sala y que mostró su complacencia con el aplauso ininterrumpido en el curso de la representación. (*Las Provincias*, 5-VII-1947).

L'obra havia estat representada també a Barcelona el mateix any en què feia delirar els valencians:

Voló *La cotorra*, y en todas partes la quisieron retener; últimamente a Barcelona, se impuso, llenando la sala de espectáculos a diario, y en pleno éxito hubo que arrancarla de allí, porque los empresarios del teatro Ruzafa de Valencia no accedieron a demorar su *reprise* en nuestra ciudad. (*Las Provincias*, 7-IX-1946).

No cal dir que l'èxit assolit motivà un estel d'intents de repetir la pruija amb sainets com *El tio Estraperlo* del col·laboracionista Jesús Morante Borràs o *La cria de la cotorra* de Barchino i Leopold Argentí. Mentrestant, la representació de *Terra Baixa* de Guimerà al teatre Alkàzar el 28 de setembre de 1946 havia passat quasi desapercibuda:

La sala se vió muy animada y el público siguió com creciente interés el firme desarrollo de la obra, aguzando la fijeza en gracia a la dificultad de captación del lenguaje catalán y saliendo complacido del halagueño comienzo de campaña tan prometedor. (*Las Provincias*, 29-IX-1946).

El signe de la represa del teatre valencià no fou el de la renovació. La bona resposta d'un públic fidel als cànons tradicionals del teatre de costums hipotecava la voluntat dels empresaris de no arriscar-se amb innovacions. A més, cap d'aquests autors de sainets i revistes dels anys quaranta tenia contacte amb els cenacles literaris de les editorials Torre, Sicània i Lletres Valencianes, cosa sospitosa, que apunta, malgrat l'èxit, la total marginalitat literària d'aquesta producció.

Durant els anys cinquanta es repetiren els models, cosa que progressivament comportà el cansament del públic i el fracàs del gènere, curiosament, quan l'anomenat teatre de cambra començava a assolir les seues màximes quotes. En la fira de juliol de 1960 es féu un Festival de Sainet Valencià, el qual es repetí l'any següent. Progressivament, sobreviuen els sainets reclosos a les festes locals com les fogueres d'Alacant, les falles de València, la Magdalena de Castelló o els Moros i Cristians d'Alcoi, allunyats definitivament de qualsevol circuit comercial. Fins i tot en aquesta darrera ciutat autors consagrats en altres gèneres participaren del sainet local, com és el cas de Joan Valls Jordà, que aplega el 1972 el volum *Sainets alcoians*, i que mai no deixà d'escriure per a les festes de la seua ciutat.

Quant a les edicions, la Societat Castellonenca de Cultura pública, l'any 1948, *Del meu raval*; el 1951, *Del mateix raval*; l'any 1952, *Les trapisondes de Tafolet*, totes tres de Josep Barberà i Ceprià, el màxim exponent del sainet local a les terres del nord, que foren aplegades després sota el títol *Tres comèdies* (1952).

A València, el 1950, Josep Maria Beltrán Pérez edità *El yayet*, a Elx Vicent Alarcón Macià publicà *El Tenòrio de Alsabares*. Durant els cinquanta s'editaren *Tio, yo vull ser gos* (1951), *Obres completes (Nelo bacora, Més allà de la lley, President de honor, Tercera part del Tenòrio, El debut de col y flor, Un fallero més)* (1953), de Peris Celda; *En la frescor de la nit* (1958), d'Enric Albi,

i *Els majorals del Corpus* (1958), un quadre de costums morellanes publicat a la capital dels Ports. En els seixanta es publicaren *La masia de Masià* (1964), premiat l'any 1952 amb el premi València—Literatura de Teatre, *València és teua* (1962), *El sol de la Bolseria* (1962), *La bella dona: Òpera flamenca* (1963), *Gildo* (1965), totes de Faust Hernández Casajuana; *La rosella* (1962), *L'últim sermó* (1968), *Gaya, el mentidor ...* (1970), *Cinquanta anys d'amor* (1970), totes de Peris Celda; *Voreta el Xúquer* (1962) de Josep Arminyana; *Primer la festa que els mobles* (1970), d'Armand Santacreu Sirvent, premiat amb el premi Sant Jordi de Teatre a Alcoi; i ja l'any 1972 els sainets de Joan Valls *El primer tro*, *La visita del Blavet*, *La filla del cop* i *El crit de la festa*, inclosos a *Sainets alcoians* (PÉREZ MORAGÓN 1974).

3.4 La dignificació dels intents renovadors

El 13 d'octubre de 1947 s'inaugurà la temporada del teatre Apolo amb la representació de *Les Malaenes* de Martí Domínguez, el primer dels pocs intents aïllats de fer un teatre digne en valencià, obra que després de la seua representació romangué inèdita. Intentar trencar l'esquema del teatre valencià per fer riure era un risc empresarial ja que aleshores la major o menor assistència de públic garantia o no la continuïtat de la representació. L'obra tingué un cert ressò a nivell de premsa, com ho palesa la ressenya que López Chavarri publicà el dia 14 d'octubre amb mots com els següents:

El público se encontró una obra con caracteres nuevos. Era otra cosa que el teatro de oficio. Ante todo era una añoranza de aquella vida valenciana que perduraba en los pueblos; aún madres, hijos, hermanos en valenciano piensan y hablan. (*Las Provincias*, 14-X-1947).

El 25 d'abril de 1952 s'intentà fer teatre valencià desmarcat del sainet amb l'obra *Tornar a voler*, de Francesc de Paula Burguera i de Rafael Duyos. Aquest 1952, el mateix Burguera havia elaborat una versió de *Medea* de Sèneca i ell mateix i Fuster (qui la traduí) prepararen la de *L'annonce faite a Marie* de Paul

Claudel que es representà a Sueca l'11 d'octubre de 1952. Ràdio València intentà emetre la transmissió, però la censura no ho consentí, argumentant que el valencià sols era permès per a obres originals i no per a traduccions (BURGUERA 1991: 106). L'any 1957 hi hagué un altre intent seriós d'un teatre digne, amb *L'home de l'aigua* de Burguera que quedà finalista al premi València convocat per la Diputació.

L'any següent, el 1958, Rafael Llorens va decidir crear a València el Teatre Estudi, com una secció de Lo Rat Penat en la línia dels teatres d'assaig o teatres de cambra per oferir al públic allò que no es representava als teatres comercials. El 15 de febrer de 1959 s'estrenà l'obra de Burguera *L'home de l'aigua* a les sales de Lo Rat Penat i els dies següents a l'Ateneu de València. La mateixa temporada, al Teatre Estudi, es representaren, en la vigília de la festa, *Misteris del Corpus de València*, peces anònimes dels segles XV i XVI, concretament aquest any foren tres misteris tradicionals: el d'Adam i Eva, el del Rei Herodes i el de Sant Cristòfor. El 5 de març de 1960 s'estrenà *Els condemnats* de Baltasar Porcel, obra guardonada amb el premi Ciutat de Palma, al saló d'actes de Lo Rat Penat, i després passà a l'Ateneu. Es feren quatre representacions sota la direcció escènica de Burguera. El mateix any, Martí Domínguez estrenà *¿No n'eren deu?*, de tema bíblic, durant la setmana de passió, representada pel grup de l'Aula Ausiàs Marc dirigit per Josep Maria Morera, grup que també interpretà el drama *Vençut per la ironia* (1959) de Rafael Villar. L'any 1961 s'organitzaren per Lo Rat Penat les conferències «Teatre d'ahir i d'avui», impartides per Jordi Carbonell, Baltasar Porcel, Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarner. El 1962 al Teatre Estudi s'estrenà *El sembrador de prodigis*, un sòlid intent de dramatitzar miracles de Sant Vicent. Tanmateix, l'any de *Nosaltres els valencians* es cloïa el projecte més important dut endavant als escenaris valencians, el de Teatre Estudi. Posteriorment, amb la creació del premi Joan Senent, s'incorporaren noves obres al teatre en català com *Barracó 62* (1963), de Juan Alfonso Gil Albers, obra que era una traducció del castellà, *Les paraules i la urgència* (1967), de Vicent Cardona i Llabata i *La pluja a les teulades* (1969), de Rafael Villar.

El 1968, Antonio Díaz Zamora muntà dues obres d'Escalante a l'antic edifici del seminari de València, obres que s'editaren, amb la introducció de Lluís Aracil. Es crearen grups com el Centre Experimental de Teatro o Grup 49, mentre d'altres com l'alcoià La Cazuela iniciaven les representacions en català. L'any següent, Fuster publicava en català la seua reflexió sobre el teatre valencià, abans referida. El 1970, el Centro passava a Centre Experimental de Teatro i, entre altres obres en català, representava a Burjassot el primer text de Rodolf Sirera: *La pau (retorna a Atenes)*. El mateix any es muntaven l'adaptació teatral de *Tirant lo Blanc* feta per Maria Aurèlia Capmany, i *Homes i no* de Manuel de Pedrolo als actes del I Congrés d'Historia del País Valencià. L'any 1971 s'atorgava per primera vegada el Premi Ciutat d'Alcoi i es guardonava l'obra *Homenatge a Florentí Monfort* dels germans Sirera, i l'any següent Rodolf guanyava el premi Ciutat de Granollers amb *Plany en la mort d'Enric Ribera*, probablement l'obra més ambiciosa del nostre teatre en l'inici de la nova dècada. L'any 1972 es creava a València el Concurs de Teatre, sobretot dirigit a grups *amateurs*. Finalment, el 5 de febrer de 1974, l'any en què es publicaren les primeres obres guanyadores dels premis Octubre, apareixia el *Manifest del Teatre Valencià* al diari *Levante*, en el qual es proclamava la necessitat d'actualitzar el nostre teatre, de fer una producció que incorporàs el present del país i els seus problemes reals, que posàs a l'abast del públic la cultura i la normalització del llenguatge, que investigàs en l'estètica. Tot plegat constata la renovació definitiva ocorreguda a l'escena valenciana perquè havia arribat, definitivament, la consagració del teatre independent.

Els tres autors més significatius de l'època foren Martí Domínguez, Francesc de Paula Burguera i Rafael Villar. Burguera (Sueca, 1928) inicià els anys quaranta la seua trajectòria valencianista que mai no ha abandonat. El 1949 publicà el poemari *Ara que sóc ací*, posteriorment es dedicà al teatre, i finalment a l'assaig amb obres com *De cara al país* (1974) i *És més senzill encara: digueu-li Espanya* (1991), premi Joan Fuster. La seua producció teatral abraça les obres *Tornar a voler* (1952), escrita en col·laboració amb Rafael Duyos, la qual es representà el 25 d'abril de

1952 a l'Alkàzar i tingué un ressò significatiu, tot i que mai no es publicà, i *L'home de l'aigua* (1957), la seua obra més important, finalista l'any 1957 del premi València de Literatura, publicada per Torre a L'Espiga l'any 1958 i que es representà el 15 de febrer de 1959 al Teatre Estudi i posteriorment a l'Ateneu de València. També realitzà adaptacions com *Medea*, estrenada parcialment a la Casa de València a Madrid el juny de 1952, *La bona nova a Maria*, basada en l'obra de Paul Claudel, representada l'11 d'octubre del mateix any a Sueca i *La barraca* sobre la novella de Blasco Ibañez, la qual mai no arribà a estrenar-se (BURGUERA 1991: 104-111). *Tornar a voler* és una comèdia que presenta la història del triomf d'un pintor valencià a París i el retorn i el retrobament de la seua antiga núvia. *L'home de l'aigua* és un drama en sis quadres que mostra la història de Lester, el barquer respectat per tothom, sobre qui circulen nombroses llegendes. Lester coneix Marta, la qual ha deixat Michael. Després de casar-se, esperen un fill, però ella és condemnada per assassinar Michael, que havia intentat posseir-la. L'obra es caracteritza per la barreja de temàtica amorosa i moral.

Rafael Villar (Canyamelar de València, 1931) també inicià la seua producció literària amb el conreu de la poesia, en la línia temàtica de Xavier Casp: l'amor, la condició humana i la poesia religiosa. Els seus poemaris han estat *Cendra* (1949), *L'alba als ulls* (1951), *Entre la set i els llavis* (1958), *Història d'unes hores* (1970), premi València de Literatura, i *La lluna dins d'un cànter* (1981), premi Ausiàs March. Les dues obres de teatre són *Vençut per la ironia* (1959) i *La pluja a les teulades* (1969). La primera, la seua obra més agosarada i innovadora, fou publicada el 1959 per Torre a la col·lecció L'Espiga i fou representada l'any 1960 pel grup de l'Aula Universitària Ausiàs Marc dirigit per Josep Maria Morera. *Vençut per la ironia* és un drama organitzat en quatre actes, on intervenen vuit personatges, quatre masculins i quatre femenins. El primer acte, el plantejament, presenta el lladre Joan i el seu servent Ramon, i la coneixença d'Elena, a qui intenten robar. El segon i el tercer acte, el nus, presenten la relació amorosa impossible que s'estableix entre Joan i Elena, a causa de l'enamorament del pare d'ella amb l'ex-muller d'ell. El quart acte, el desenllaç,

mostra l'assassinat de Joan per part d'Elena mitjançant la pistola que ella li prengué a l'inici de l'obra, com una mena d'ironia sobre la situació amorosa impossible que els ha pertocat viure i que els ha vençut. Si aquesta obra s'emmarca en els pocs intents de teatre digne i ambiciós literàriament de l'època, la seua segona obra res no aporta a les innovacions produïdes en el teatre dels setanta.

4 L'obra de Martí Domínguez

Martí Domínguez (Algemesí, 1908 — València, 1984) ha estat un escriptor prou desconnectat de les tendències dominants i dels cenacles literaris del seu temps. Si no es vinculà durant la pre-guerra a la generació valenciana de 1930, després, en la postguerra, tampoc no ho féu a la colla dels participants en l'editorial i en les tertúlies vinculades a Torre. La seua important producció periodística assolí un gran prestigi en l'àmbit valencià: participà entre molts altres en *Llevant*, *Diario de Valencia*, *Informaciones*, *El Mercantil Valenciano*, *Avance*, *Levante* i, en els anys anteriors a 1960, a *Las Provincias*: primerament com a col·laborador des de 1932, com a sub-director des del 1942 i, després, com a director entre 1949 i 1958. En aquest càrrec succeí Teodor Llorente Falcó, fill del poeta renaixencista. L'any 1959, Domínguez fou cessat pel règim a causa d'algunes manifestacions seues contra la política central i el tractament que en rebia València, i fou substituït per José Ombuena. Mai no volgué tornar a col·laborar amb aquest diari. Posteriorment participà, entre altres, en *Valencia-Fruits* i *Al dia*.

Quant a la seua producció lírica, els seus primers textos literaris, cal situar-la a partir de 1920. Primerament en castellà, després amb poemes de «paisatgisme sentimental» (FUSTER 1980), desvinculats de la modernització de la generació valenciana de 1930. Durant la pre-guerra col·laborà a la revista *El vers valencià*, i en la postguerra va publicar el poemari *Arbres* (1955), l'únic recull de poesia que ha editat, el qual guanyà la Flor Natural dels Jocs Florals de València.

Pel que fa a la seua producció en prosa narrativa, cal esmentar la novella *Els horts* (1972) i les reflexions *L'ullal* (1986). La primera es caracteritza per la temàtica amorosa i per la riquesa i el domini del llenguatge, tot i que passà prou desapercebuda en el moment de la seua publicació. La segona és una mena de memòries sobre la infantesa i la joventut. La prosa no narrativa, l'ha conreada amb treballs entre costumistes i històrics com *Els nostres menjars* (1978) i *Els Borja* (1985).

La producció dramàtica abraça obres en català i en castellà. Bàsicament, cal insistir en quatre títols: *Les Malaenes* (representada el 1947), *No n'eren deu?* (1960), *El miracle dels miracles* (1969) i *Els cignes fora de l'aigua* (1977), que tenen com a tret definitori l'allunyament del discurs saineter i el desig d'aconseguir un teatre digne i de qualitat escrit en català. Si considerem que la renovació de l'escena valenciana ocorre arran de 1970, podem afirmar que veritablement les dues obres de Domínguez que suposen un intent quasi únic de dignificar l'escena valenciana respecte al seu context i a la producció majoritària, són les dues primeres: l'una, la de 1947, un tímid intent; l'altra, la de 1960, tal vegada l'obra més significativa del teatre valencià de postguerra. Les altres dues res no innoven per al seu moment ja que la de 1969 s'inclou en la tradició valenciana de representar els miracles vicentins, intent que ja s'havia realitzat des dels anys seixanta, i la de 1977 sembla poc ambiciosa en un context en què Rodolf Sirera ja havia escrit algunes de les seues obres més agosarades, com és el cas de *Plany en la mort d'Enric Ribera* (1972).

Les Malaenes fou estrenada per la companyia de Pep Alba el 13 d'octubre de 1947 al teatre Apolo de València i romangué inèdita. Presenta al llarg dels tres actes el conflicte existent entre dues germanes a causa de l'enamorament del fill d'una d'elles respecte a la filla d'un home que havien estimat totes dues. L'obra manté en moments la tonalitat del sainet tot i que cal situar-la a cavall entre el drama rural i la comèdia de costums. *¿No n'eren deu?* fou estrenada al Teatre Eslava de València pel grup de l'Aula Ausiàs Marc sota la direcció de Josep Maria Morera durant la Setmana Santa de 1960, el mateix any en què s'edità a l'editorial Cosmos. També fou representada a Alzira i

Algemesí (SANSANO 1992: 20). *El miracle dels miracles*, editada a la impremta Villanueva, és una obra de miracles vicentins en la més fidel tradició valenciana tot i que el seu llenguatge és normatiu. *Els signes fora l'aigua*, editada per Tres i Quatre, presenta en sis taules el tema de l'educació de l'individu apartat de les pautes socials en un indret imaginari i és una meditació sobre la vida social i política.

¿*No n'eren deu?* és l'obra més important de la seua producció dramàtica. L'autor parteix de textos bíblics, de l'Evangeli de Sant Lluç, i, més concretament, de la curació dels deu llebrosos per Jesucrist (com indica i reproduïx a la nota introductòria «La fonteta evangèlica», que precedeix el text), i intentà elaborar una obra culta que traspue una reflexió ètica i moral. El text, com diu Domínguez a la nota inicial, ret homenatge a la Companyia de Jesús i, en especial, al sanatori de Fontilles, i va precedir d'un advertiment de l'autor sobre la unitat de la llengua catalana i sobre les seues preferències per les formes dialectals valencianes.

L'organització formal és en tres actes precedits d'un pròleg i amb un epíleg. Els dos primers actes tenen quatre taules cadascun. El pròleg i l'epíleg mostren l'acció present: respectivament l'arribada i la partença del personatge Eleazar, mentre els tres actes són la representació de la història del passat, la de la curació física i espiritual dels llebrosos i els esdeveniments ocorreguts aleshores. Es tracta, doncs, d'una història d'històries ja que primer és Cora qui conta la del passat (pròleg i epíleg), i dins la representació del passat (els tres actes) s'insereixen els esdeveniments particulars de cada personatge que participà en aquella curació col·lectiva. Hi intervenen catorze personatges: els deu curats, el mariner Sadoc i les tres dones.

L'espai escènic és obert. El decorat és unitari al llarg de tota l'obra. Es tracta de l'exterior d'una casa de camp, prop d'Engannim, entre Galilea i Samaria. Hi ha pòrtics blancs, un forn i un pou, amb arbres i muntanyes al fons sota un cel blau, clar i fosc, en funció del moment del dia.

El pròleg presenta un diàleg des del present entre Eleazar i Cora, mare d'Azael. Hi són també les dones Sela i Eluzai, tot i

que no intervenen. Eleazar va a veure Azael i llavors Cora comença a recordar el passat.

L'acte primer presenta a la primera taula, de dia, un diàleg en el passat quan Cora comunica a Sadoc, el mariner, la història del descobriment de la malaltia del seu fill, qui és a la vall dels llebrosos. La segona taula, de nit, quatre dies més tard, és la segona visita de Sadoc, que comunica a Cora i Azael el que ha sentit dels miracles de Jesucrist i la seua presència al dia següent pel camí d'Engannim. A la tercera taula, el dia següent, Azael conta la vivència del miracle ocorregut als deu llebrosos. La quarta taula completa les referències a la confirmació del miracle i el retorn a casa per part d'Azael. El conjunt de l'acte ha presentat la curació física dels malalts.

El segon acte ens mostra els curats i llurs històries particulars de rebuig que han patit. La primera taula mostra Abarim solitari i pobre que enyora quan era a la vall dels llebrosos. Cora refereix que Azael, l'únic feliç dels curats, fou també l'únic dels deu llebrosos que anà a agrair la curació a Jesucrist. La segona taula presenta Natahan, Ruben i Yusef, també infelços, que contenen les seues respectives tres històries de fracàs. La tercera taula, de nit, és la reunió del sopar dels curats — nou perquè falta Eleazar —; Natael i Eliasim contenen la causa de l'amargor que senten. La quarta taula presenta el diàleg entre Azael i Sadoc i la necessitat que els altres han de reveure Jesucrist i agrai-li el miracle.

L'acte tercer presenta, mitjançant el diàleg entre Cora i Eluzai, la realitat d'Osén, un dels curats. Mitjançant el diàleg d'Azael i els altres hom refereix la mort de Jesucrist i la redempció espiritual dels que l'han contemplat. Ara tots, els nou, se'n van a la vall a ajudar els malalts. L'epíleg és, com el pròleg, el present que emmarca l'obra: Eleazar, el desè curat, coneix la història contada per Cora i decideix anar-se'n també.

Podem afirmar que l'obra palesa amb un llenguatge ric i acurat una estructura emmarcada, en què s'insereixen els tres actes que funcionen com a plantejament, nus i desenllaç. El primer mostra la curació col·lectiva; el segon, les històries particulars dels personatges; i el tercer, el desenllaç amb un plantejament també col·lectiu.

5 Cloenda

Fou Fuster qui havia plantejat obertament els mals seculars del teatre valencià de postguerra. Certament, no tots motivats pels condicionaments poc favorables i adversos, per la tradició nefasta, per la manca de suport o per la vigilància amenaçant del règim. La mediocritat dels autors fou també inqüestionable. Sols Burguera, Villar o Domínguez tingueren una mínima ambició literària i una exemplar dignitat lingüística, en un context valencià desèrtic i absolutament desconnectat de la producció del Principat. Cal buscar les seues relacions en el fet de conrear amb dignitat altres gèneres literaris, sobretot la poesia: foren escriptors que també provaren el teatre. Els dos primers ho encertaren dignament quan s'acostaren de tant en tant al gènere sense tenir una ferma voluntat dramàtica. El darrer, l'únic que tingué una clara voluntat d'esdevenir dramaturg, perquè aspirava a construir una producció teatral sòlida en castellà, també ho aconseguí en el conreu de la seua llengua. Quant a les representacions fou el grup de l'Aula Ausiàs Marc, i el Teatre Estudi i l'Ateneu Mercantil els que sortosament possibilitaren aquestes úniques manifestacions rellevants de la nostra postguerra.

Bibliografia

- Adlert, Miquel (1951): «La literatura valenciana com a excepció i com a normalitat», dins: *Ariel* 21, pàgs. 29-31.
- Aracil, Lluís (1968): «Introducció» a Escalante, Eduard: *Les xiques de l'entresuelo / Tres forasters de Madrid*, València: Garbí, pàgs. 9-88.
- Bartomeus, Antoni (1976): *Els autors de teatre català: testimoni d'una marginació*, Barcelona: Curial.
- Blasco, Ricard (1986): *El teatre al País Valencià durant la Guerra civil (1936-1939)*, vol. 2, Barcelona: Curial.
- Burguera, Francesc de P. (1991): *És més senzill encara: digueu-li Espanya*, València: Tres i Quatre.

- Carbó, Ferran / Simbor, Vicent (1993): *La recuperació literària en la postguerra valenciana*, València: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Cortés, Santi / Catalunya, Anna (1988): «La poesia franquista valenciana», dins: *Caplletra* 5, pàgs. 109-123.
- Dolç, Mavi / Bernal, Assumpció (1989): «El moviment poètic de la postguerra valenciana», dins: *Els Marges* 41, pàgs. 110-120.
- Escrivà, Vicent (1992): «Els miracles de Sant Vicent com a text teatral específic en la dramàtica del País Valencià (segles XVIII-XIX)», dins: *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. 5, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 121-169.
- Fàbregas, Xavier (1972): *Aproximació a la història del teatre català modern*, Barcelona: Curial.
- Fàbregas, Xavier (1978): *Història del teatre català*, Barcelona: Millà.
- Fàbregas, Xavier (1984): «La sàtira política al teatre», «El drama realista» i «El teatre d'avantguarda», dins: *Història de la literatura catalana*, vol. 3, Barcelona: Ed. 62; Orbis, pàgs. 213-248.
- Ferrer, Enric (1981): *Literatura i societat: País valencià, segle XX*, València: Tres i Quatre.
- Fuster, Joan (1975): «Plantejaments històrics del teatre valencià», dins: *Els Marges* 5, pàgs. 11-63.
- Fuster, Joan (1977a): «Consideracions sobre la situació del teatre valencià», dins: *Obres completes*, vol. 5, Barcelona: Ed. 62, pàgs. 359-377.
- Fuster, Joan (1977b): «Nota complementària», dins: *Obres completes*, V, Barcelona: Ed. 62, pàgs. 379-390.
- Fuster, Joan (1980): *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, València: Tres i Quatre.
- Gallén, Enric (1988): «El Teatre», dins: Riquer, Martí de / Comas, Antoni / Molas, Joaquim: *Història de la literatura catalana*, vol. 11, Barcelona: Ariel, pàgs. 191-220.
- Gallofré, Maria Josep (1991): *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- García Templado, José (1992): *El teatro español actual*, Madrid: Anaya.
- Mir, Gregori (1970): *Literatura i societat a la Mallorca de postguerra*, Mallorca: Moll, en especial pàgs. 23-127.
- Oleza, Joan / Sirera, Josep Lluís (1985): *Història i literatures*, València: Diputació Provincial.
- Pérez Moragon, Francesc (1974): *Publicacions valencianes (1939-1973)*, València: Caixa d'Estalvis.
- Pérez Moragon, Francesc (inèdit): «Cultura catalana al País Valencià (1939-1974)».
- Ruiz Ramón, Francisco (1975): *Historia del teatro español: siglo XX*, Madrid: Cátedra.
- Sanchis Guarner, Manuel (1980): *Els inicis del teatre valencià modern (1884-1974)*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sanchis Guarner, Manuel (1982): *Renaixença al País Valencià*, València: Tres i Quatre.
- Sansano, Biel (1988): «Obra teatral valenciana de Martí Domínguez Barberà (1908-1984): Les Malaenes», tesi de llicenciatura, Universitat d'Alacant.
- Sansano, Biel (1992): «Martí Domínguez o la voluntat de renovació teatral», introducció a *¿No n'eren deu?*, Alzira: Bromera, pàgs. 7-25.
- Simbor, Vicent (1988): *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sirera, Josep Lluís (1979): *El fet teatral dins la societat valenciana*, València: Lindes.
- Sirera, Josep Lluís (1981): *Passat, present i futur del teatre valencià*, València: Diputació Provincial.

Enrique J. Nogueras Valdivieso / Lourdes Sánchez Rodrigo (Granada)

Els poetes com a traductors: Kavafis en català, Kavafis en castellà

Del ja nombrós conjunt de traduccions al català i al castellà del poeta grec Konstantin Kavafis¹ n'hi ha moltes que no són versions directes del grec,² enfront d'aquelles que sí ho són però no han estat fetes per especialistes en «Filologia Neohel·lènica», llevat d'alguna excepció,³ sinó per coneixedors del grec clàssic:

¹ La primera va ser la de Carles Riba (*Poemes de Kavafis*, nota preliminar de Joan Triadó, Barcelona: Teide, 1962), més tard reeditada a cura d'Alexis E. Solà com *K. P. Kavafis, Poemes II*, Barcelona: Curial, 1977) i, fins ara, i per les nostres notícies, en català només n'han aparegut dues més, la de Joan Ferraté (*Vuitanta-vuit poemes de Kavafis*, Barcelona: Edicions 62, 1975), completada més tard per *Les poesies de C. P. Cavafis*, Barcelona: La Gaia Ciència, 1978, i amb el mateix títol a Barcelona: Quaderns Crema, 1987, i la d'Alexis E. Solà, que completa la de Riba (*K. P. Kavafis: Poemes*, [en posteriors edicions: *Poemes I*], Barcelona: Curial, 1975), encara que ambdues només ens donen 142 poemes. En castellà, la primera és la d'Elena Vidal i José Ángel Valente (*Veinticinco poemas*, Màlaga: Cafarena, 1964), a la qual n'han continuat moltes més, gran part d'elles breus reculls antològics, com l'últim de Silván Rodríguez. A Sud-Amèrica només tenim notícia d'una edició deguda a M. Castillo Didier (Caracas: Embajada de Grecia en Venezuela, 1983).

² Podem veure una bona relació d'elles, a gran part de les quals ens ha estat lògicament impossible d'accedir, en la bibliografia que inclouen les següents edicions: Luis de Cañigral: *Cavafis*, estudi i antologia bilingüe, Madrid: Júcar, 1981; C. P. Cavafis: *Poesía Completa*, 1991 [1982], introducció i notes de Pedro Bádenas de la Peña, Madrid: Alianza, 1991 [1982] i K. V. Kavafis: *Prosas*, traducció de José García Vázquez i Horacio Silvestre Landrobe, pròleg i notes de Horacio Silvestre Landrobe, Madrid: Tecnos, 1991.

³ Remarcablement, l'última obra apareguda, que es deu a Alfonso Silván Rodríguez, C. P. Cavafis: *Obra Poética completa*, Madrid: La Palma, 1991, des del punt de vista estrictament filològic la més rigurosa i completa, encara que la traducció sigui, al nostre parer, una mica pretensiosa.

- García Templado, José (1992): *El teatro español actual*, Madrid: Anaya.
- Mir, Gregori (1970): *Literatura i societat a la Mallorca de postguerra*, Mallorca: Moll, en especial pàgs. 23-127.
- Oleza, Joan / Sirera, Josep Lluís (1985): *Història i literatures*, València: Diputació Provincial.
- Pérez Moragon, Francesc (1974): *Publicacions valencianes (1939-1973)*, València: Caixa d'Estalvis.
- Pérez Moragon, Francesc (inèdit): «Cultura catalana al País Valencià (1939-1974)».
- Ruíz Ramón, Francisco (1975): *Historia del teatro español: siglo XX*, Madrid: Cátedra.
- Sanchis Guarner, Manuel (1980): *Els inicis del teatre valencià modern (1884-1974)*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sanchis Guarner, Manuel (1982): *Renaixença al País Valencià*, València: Tres i Quatre.
- Sansano, Biel (1988): «Obra teatral valenciana de Martí Domínguez Barberà (1908-1984): Les Malaenes», tesi de llicenciatura, Universitat d'Alacant.
- Sansano, Biel (1992): «Martí Domínguez o la voluntat de renovació teatral», introducció a *¿No n'eren deu?*, Alzira: Bromera, pàgs. 7-25.
- Simbor, Vicent (1988): *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sirera, Josep Lluís (1979): *El fet teatral dins la societat valenciana*, València: Lindes.
- Sirera, Josep Lluís (1981): *Passat, present i futur del teatre valencià*, València: Diputació Provincial.

Enrique J. Nogueras Valdivieso /
Lourdes Sánchez Rodrigo (Granada)

Els poetes com a traductors:
Kavafis en català, Kavafis en castellà

Del ja nombrós conjunt de traduccions al català i al castellà del poeta grec Konstantin Kavafis¹ n'hi ha moltes que no són versions directes del grec,² enfront d'aquelles que sí ho són però no han estat fetes per especialistes en «Filologia Neohel·lènica», llevat d'alguna excepció,³ sinó per coneixedors del grec clàssic:

- ¹ La primera va ser la de Carles Riba (*Poemes de Kavafis*, nota preliminar de Joan Triadú, Barcelona: Teide, 1962), més tard reeditada a cura d'Alexis E. Solà com *K. P. Kavafis, Poemes II*, Barcelona: Curial, 1977) i, fins ara, i per les nostres notícies, en català només n'han aparegut dues més, la de Joan Ferraté (*Vuitanta-vuit poemes de Kavafis*, Barcelona: Edicions 62, 1975), completada més tard per *Les poesies de C. P. Kavafis*, Barcelona: La Gaia Ciència, 1978, i amb el mateix títol a Barcelona: Quaderns Crema, 1987, i la d'Alexis E. Solà, que completa la de Riba (*K. P. Kavafis: Poemes*, [en posteriors edicions: *Poemes I*], Barcelona: Curial, 1975), encara que ambdues només ens donen 142 poemes. En castellà, la primera és la d'Elena Vidal i José Ángel Valente (*Veinticinco poemas*, Málaga: Cafarena, 1964), a la qual n'han continuat moltes més, gran part d'elles breus reculls antològics, com l'últim de Silván Rodríguez. A Sud-Amèrica només tenim notícia d'una edició deguda a M. Castillo Didier (Caracas: Embajada de Grecia en Venezuela, 1983).
- ² Podem veure una bona relació d'elles, a gran part de les quals ens ha estat lògicament impossible d'accedir, en la bibliografia que inclouen les següents edicions: Luis de Cañigral: *Cavafis*, estudi i antologia bilingüe, Madrid: Júcar, 1981; C. P. Cavafis: *Poesía Completa*, 1991 [1982], introducció, traducció i notes de Pedro Bádenas de la Peña, Madrid: Alianza, 1991 [1982] i K. V. Kavafis: *Prosas*, traducció de José García Vázquez i Horacio Silvestre Landrobe, pròleg i notes de Horacio Silvestre Landrobe, Madrid: Tecnos, 1991.
- ³ Remarcablement, l'última obra apareguda, que es deu a Alfonso Silván Rodríguez, C. P. Cavafis: *Obra Poética completa*, Madrid: La Palma, 1991, des del punt de vista estrictament filològic la més rigurosa i completa, encara que la traducció sigui, al nostre parer, una mica pretensiosa.

Carles Riba o Joan Ferraté, per exemple, poetes a més a més, en l'obra dels quals la presència de la cultura grega és àmpliament coneguda i evident.⁴ Fet que no ha estat estrany, segurament, al seu apropament a Kavafis, malgrat les diverses «visions» del món grec que caracteritzen tots dos poetes.⁵ Si la preparació en filologia clàssica ha permès que aquests poetes s'apropin d'una manera molt rigurosa a l'obra de l'Alexandri, malgrat les diferències de llengua,⁶ el seu coneixement de la llengua de destí, enriquit per la seva experiència creadora, sembla haver compensat favorablement el possible desconeixement relatiu del «grec modern».

Les diferències metodològiques entre ambdós grups de traductors — «filòlegs» i «poetes» — semblen centrar-se entorn de dos eixos: la naturalesa de la tria que en els primers respon a criteris

⁴ Deixant de banda la seva feina estrictament filològica i la seva importància com a traductor dels clàssics, en el cas de Riba, pot veure's E. Noguera: *Tradición clásica y poesía contemporánea: tres visiones románicas de Grecia: Pessoa, Riba, Cernuda*, Granada: Universidad, 1990 (edició en microfites), amb una abundant bibliografia.

⁵ La visió del món grec de Carles Riba s'inscriu dins allò que s'ha anomenat l'«Humanisme cristià» (vegeu Mn. Balasch: *Carles Riba: humanista i hellenista*, Barcelona: Barcino, 1984, pàgs. 115-153); sobre l'«humanisme cristià» es pot veure José Lasso de la Vega: *Ideales de la formación griega*, Madrid: Rialp, 1966, per exemple), i, malgrat la presència de Hölderlin a les *Elegies de Bierville*, té més a veure amb la tradició simbolista francesa i amb les idees de Xénius tan presents al món cultural del noucentisme, on es formarà intel·lectualment Carles Riba, i als ideals nacionalistes del qual sempre va sentir-se molt fidel (vegeu Jaume Medina: *Carles Riba*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989). Kavafis, al contrari, s'identificarà més amb el decadent món de l'hellenisme.

⁶ S'ha discutit molt sobre el problema de la llengua de Kavafis i les seves relacions amb la llengua «popular» (δημοτική) o «purificada» (καθαρεύουσα), dins el marc de la encara avui complexa situació lingüística de Grècia (cfr. A. Mirambel: *Grammaire du grec moderne*, Paris: Klincksieck, 1977, pàgs. IX-XII, i Peter Mackridge: *The Modern Greek Language*, Oxford: Clarendon Press, 1985, pàgs. 6-11). En no tenir paral·lel en castellà o en català, aquest aspecte no pot de manera alguna ser reflectit pels traductors. Sobre la llengua poètica de Kavafis pot veure's, concretament, el pròleg a l'esmentada edició de *Prosas*, pàgs. XIV-XVI, i Luís de Cañigral: *Cavafis*, estudi i antologia bilingüe, Madrid: Júcar, 1981, pàgs. 83-84.

de representativitat, d'història literària o de divulgació, i en els segons a criteris estètics i de receptivitat personal;⁷ i els esforços per mantenir l'exactitud i la literalitat de l'original.⁸ Així, tant Riba com Ferraté, tot aollint-se al criteri de màxima fidelitat a les coses que el text «diu»,⁹ d'acord amb la mateixa opinió del poeta traduït,¹⁰ tradueixen, però, el vers de Kavafis per vers català o castellà,¹¹ i no intenten reproduir la complexa estructura mètrica de l'original,¹² preocupació que sí manifesta l'altre grup de traductors: «si me decidí a emprender la tarea fue porque me sentí provocado por la sensación de que existían ciertos aspectos de la poesía cavafiana que se podía intentar reproducirlos en cierta medida [...] los relativos a la métrica y al tono, al colorido [...]», escriu en presentar la seva edició en castellà Alfonso Silván Rodríguez.¹³ D'altra banda, en castellà o en català, al contrari que

⁷ Vegeu el pròleg d'Alexis Solà a l'edició dels poemes de Kavafis feta per Carles Riba (Barcelona: Curial, 1987), pàgs. 7-19) on es parla de problemes de criteri moral.

⁸ Per al concepte de literalitat en Riba, vegeu E. Valentí i Fiol: *Els clàssics i la literatura catalana*, Barcelona: Curial, 1972.

⁹ Vegeu l'edició d'Alexis E. Solà (Barcelona: Curial, 1987), pàg. 32.

¹⁰ Sobre la literalitat en Kavafis, vegeu Luís de Cañigral: *Cavafis*, estudi i antologia bilingüe, Madrid: Júcar, 1981, i cfr. les lletres que Kavafis mateix va trametre al seu germà John sobre les traduccions que aquest feia dels seus poemes a l'anglès, recollides dins K. P. Kavafis: *Prosas*, traducció de José García Vázquez i Horacio Silvestre Landrobe, pròleg i notes de Horacio Silvestre Landrobe, Madrid: Tecnos, 1991, pàgs. 83-90.

¹¹ Sèries polimètriques blanques de ritme iàmbic en el cas de Riba; versicles lliures en el de Ferraté.

¹² Vegeu Luís de Cañigral: *Cavafis*, pàgs. 84-85, sobre la mètrica de Kavafis; cfr. també K. P. Kavafis: «Algunas palabras sobre métrica», dins *Prosas*, traducció de José García Vázquez i Horacio Silvestre Landrobe, pàgs. 85-90.

¹³ C. P. Cavafis: *Obra Poética completa*, Madrid: Editorial La Palma, 1991, pàg. XIX.

en altres llengües,¹⁴ mai no s'han publicat versions que facin un esforç per mantenir la rima.¹⁵

El perill de les traduccions del segon grup es troba quan el poeta traductor és més poeta que traductor, i no renuncia a reescriure l'original d'acord amb els seus criteris estètics o les seves vivències.¹⁶ Advertència que va fer Mn. Balasch quan escriví que: «En les seves versions poètiques Carles Riba se sentia especialment creador, i obligat envers el seu poble; a la FBM no podia oblidar la seva tasca professoral [...]».¹⁷ Paraules que vénen a confirmar les de Josep Pla sobre la traducció al català de Kavafis feta per Carles Riba, on llegim que és «el seu millor llibre de poesies: el llibre que hauria hagut de fer, el de la seva precisa i autèntica cultura [...]»,¹⁸ opinió detingudament refusada per Alexis E. Solà.¹⁹ Sense arribar a tot això, cal dir que les traduccions d'aquests poetes, sens dubte, són mediatitzades per la seva experiència poètica, cosa que no redundarà, però, en perjudici de la traducció, perquè un filòleg, o un «tècnic», no té perquè estar menys condicionat pels seus prejudicis ideològics o conviccions morals.²⁰

¹⁴ Vegeu una relació de traduccions a unes altres llengües a les bibliografies esmentades a la nota 2.

¹⁵ Sobre els efectes que l'esforç per mantenir la rima té sobre la literalitat de la traducció vegeu uns quants exemples en l'edició d' Alexis E. Solà, pàg. 37-46.

¹⁶ Cfr. la traducció del poema «Desigs» de Carles Riba, per exemple.

¹⁷ Mn. Balasch 1984: 113. Si Riba s'apropa a Cavafis per l'atmosfera cívica que fan transmetre els poemes de l'escriptor grec, no és estrany que triés poemes com «Esperant els bàrbars» o «En una colònia grega: 200 a. C.».

¹⁸ Josep Pla: «El poeta grec modern Cavafis», dins: *Notes a Sílvia*, vol. 26 de l'Obra Completa, Barcelona: Destino, 1974 (edició d' Alexis E. Solà, Barcelona: Curial, 1987, pàg. 26).

¹⁹ Pàgs. 26-27 de la seva edició dels poemes de Kavafis.

²⁰ Sobre la moral de Carles Riba en el moment de fer les traduccions de Kavafis, vegeu l'edició esmentada de Solà, pàg. 13.

De les traduccions al castellà, conjunt molt més nombrós que en català, per la seva difusió és la de José María Álvarez,²¹ en primer lloc — i després la de Pedro Bádenas de la Peña, més rigorosa i completa — la més coneguda, i a la qual, d'alguna manera, es deu sobretot la imatge dominant i la fama del poeta alexandrí entre els lectors castellanoparlants.²² Malgrat l'interès que tenen unes altres traduccions a l'espanyol, el nostre treball s'hi centrarà per raons de divulgació i d'espai.

Per la part catalana, ens hem limitat a considerar la versió de Carles Riba, no sols per la importància del poeta traductor, sinó perquè, completada per la versió del professor Alexis E. Solà, ofereix el corpus gairebé sencer de l'obra (els «poemes canònics») de l'Alexandrí, i constitueix, al costat de l'esmentada versió de Solà, la «vulgata» en català de Kavafis.²³ Va ser, a més, la primera mostra suficient, tant per extensió com per la seva difusió, del poeta neohel·lènic, la primera que es va publicar en una llengua peninsular i que contribuï molt al seu coneixement a la resta de l'Estat: com tantes altres coses en aquells anys Kavafis va entrar a Espanya per Catalunya. D'altra banda, no s'han fet altres traduccions extenses de l'obra kavafiana en català,²⁴ al contrari del

²¹ Konstantino Kavafis: *Poesías completas*, traducción y notas de José María Álvarez, Madrid: Hiperion, 1991 (primera edició conjunta de *Poesías completas y 65 poemas recuperados*, publicats per primera vegada el 1976 i 1979 respectivament).

²² Entre 1971 i 1991 van aparèixer 15 edicions de la *Poesía completa* i cinc dels *65 poemas recuperados*: un total de 21 edicions, si s'hi afegeix l'última i recent edició conjunta. Enfront d'això, entre el 1982 i el 1991 s'han fet, entre edicions i reimpressions, vuit tiratges de la de Pedro Bádenas.

²³ Entre 1977 i 1987 van publicar-se sis edicions de la traducció de Riba preparada per Solà.

²⁴ Llevat, a més de la d'A. E. Solà, la ja esmentada de Joan Ferraté. Almenys no n'hem tingut notícia de cap altra. Aquesta traducció, destinada en un principi a completar la de Riba, tasca que, al nostre parer, realitza més encertadament que Solà, potser tingui l'avantatge de que l'apropament al poeta alexandrí sigui per a Ferraté més espontani que el de Riba. Encara que tots dos tradueixen en vers lliure, Riba és més rigorós amb la mètrica i la llengua, actitud que d'altra banda comparteix amb l'autor dels originals. En el pròleg

que va passar en castellà, llengua en la qual les mostres són molt més nombroses. De fet, l'altra versió ja esmentada de Solà no repeteix la de Carles Riba, que considera «una de les traduccions més belles — potser la més bella de totes les que s'han donat en el món — dels poemes de Kavafis i no cal dir-ho, davant la més bella de totes les que ja existeixen en la nostra llengua catalana»,²⁵ sinó que la completa, tot afegint-hi els poemes que Riba — per diverses raons — no va decidir-se de traduir.²⁶

Així, la cultura catalana sembla haver considerat, potser pel prestigi del traductor, innecessària una nova traducció dels poemes de Kavafis. Però també perquè aquestes traduccions, fetes amb un criteri rigorós, i directament del grec, on es lliga la preocupació per la fidelitat, una exquisida sensibilitat i el domini precís i segur de la llengua de destí, han fet probablement innecessari l'intent de millorar-les.²⁷

---

a la seva versió declara Ferraté que s'ha adonat de què «tant per part de Riba com per la meua part, Cavafis havia sofert l'empremta d'un gust i d'una manera de fer personals que, a desgrat de la nostra coincidència en el propòsit de ser literalment fidels a l'original, ens havien dut inevitablement a resultats de conjunt molt sovint força divergents» (pàg. 28), per la qual cosa completa la seva versió amb «l'objectiu de fer que hi hagi a l'abast del lector una versió catalana de Cavafis a la vegada completa i coherent de cap a cap» (pàg. 29).

²⁵ Edició de Solà, pàg. 46.

²⁶ Vegeu l'edició de Solà, pàgs. 7-13.

²⁷ La possible diferència de criteri i sensibilitat entre Kavafis i Carles Riba queda compensada per la selecció que fa aquest dins el conjunt de l'obra de Kavafis (cal tenir en compte que Carles Riba traduí abans de l'edició de Savidis, considerada actualment com la definitiva, si bé Solà incorporà el text d'aquell en reeditar-la). En tot cas, Riba tradueix el Kavafis amb què més fàcilment s'identifica, deixant de banda els aspectes més eròtics sense embuts o més decadents de l'Alexandri. Això pot suposar una lleugera traïció al conjunt de l'obra, però a canvi d'una més gran fidelitat als poemes traduïts. Malgrat les diferències de tots dos poetes, remarcables tant ideològicament com estilística, és convenient recordar que tots dos es mouen dins el camp de l'estètica simbolista en sentit ampli. Cal recordar també que, a part de la traducció catalana, devem a Riba algunes versions castellanques que van quedar inèdites, de les quals A. E. Solà reproduïx una bona mostra.

José María Álvarez també és poeta, si no comparable a Riba, conegut i estimat, i a qui no falten entusiastes. Establirem, doncs, la nostra comparança, preferentment, entre José María Álvarez i Carles Riba. En la seva exposició de motius, no deixa, si de cas per via figurada, d'ésser explícit José María Álvarez: «No fueron ajenos al fervor que enmarca el mucho tiempo dedicado a este libro, cierta lectura de Tácito, una ardiente madrugada de 1972, el momento en que Falstaff asegura 'My lord, the man I know', la inapreciable ayuda de Mercedes Belchí, un cuerpo suavísimo gozado bajo los cielos de La Habana, la pasión que siempre me embargara ante las páginas de Stevenson, los estimables juicios del ingeniero y narrador Juan Benet Goitia y, sobre todo, la contemplación serenísima de Istambul».²⁸

La poètica expressió de la relació entre traductor i traducció queda expressa en termes que poden ser més que una altra cosa sorprenents, fins i tot per al coneixedor de *Museo de Cera*. No tenim una declaració directa dels motius que van portar Carles Riba a l'enfrontament com a traductor a l'obra de Kavafis, un poeta que en més d'un aspecte li resultaria, almenys d'entrada, incòmode, quan no estrany, encara que potser menys del que pot resultar aparentment. Sabem que va descobrir-lo i s'hi va interessar gràcies a Gabriel Ferrater, primer, i, després, per una escriptora grega, Júlia Iatridi.²⁹ En qualsevol cas, sense una poderosa raó «interior» (i no solament com s'ha suggerit, encara que sempre hi fóra present,³⁰ la vocació de servei a la seva llengua), el que va portar-li a traduir Homer dues vegades, els tràgics grecs, també doblement, Hölderlin ... És a dir, una traducció que no neix de les seves preocupacions filològiques, ni tan sols de la seva vocació humanística — l'humanisme de Riba va molt malament, ja ho hem dit, amb la poesia de Kavafis — o de les necessitats

---

²⁸ Konstantino Kavafis: *Poesías completas*, traducción y notas de José María Álvarez, Madrid: Hiperion, 1991, pàg. 9.

²⁹ Carles Miralles: «Pròleg» a l'edició de les *Tragèdies d'Eurípides*, traduïdes per Carles Riba, Barcelona: Curial, 1977, vol. I, pàgs. 12-13, citat en l'edició de Solà, pàg. 24.

³⁰ Joan Triadú, a la nota preliminar dins la primera edició de les versions.

econòmiques, el que no vull dir que aquestes siguin inexistents, sinó que aquestes queden subordinades a una pulsio més poderosa, d'ordre superior o diferent.

És conegut que Riba sempre va posar esment a mantenir el més estricte respecte pel text traduït, dins aquesta actitud que va tenir de no sostreure el lector de l'original; en aquest sentit és un encert d'A. E. Solà que incorporés el text grec. José María Álvarez a la seva edició en espanyol no ho fa, ni tampoc sembla compartir l'esmentat respecte ni pel text original, ni pel lector, si s'ha de jutjar pels extravagants comentaris que acompanyen moltes vegades a la traducció. Potser és més fidel al conjunt del corpus, perquè tradueix l'obra (suposadament) completa³¹ de Kavafis i no selecciona poemes com fa Riba portat per criteris de diferent mena dels quals ja hem parlat.

En aquest punt hem de parlar, també, del problema de la literalitat en Riba, com tots els crítics han fet a l'hora de enfrontar-se a les traduccions ribianes i repetir les paraules de Jaume Medina:

Traduir fou per a Riba una tasca que anava més enllà del simple fet de mostrar una obra d'altri: semblant al viatge de retorn d'Ulisses (en el qual d'altra banda objectivà també el seu ofici de crític i de poeta), l'operació mitjançant la qual es traslladen uns continguts d'una llengua a una altra no és sinó un «exercitar la valentia dins l'aventura i l'orgull dins l'adaptament». D'aquí que en ell hi hagués una perfecta identitat entre la traducció i la creació.³²

³¹ En realitat no ho és. D'altra banda, és poc seriós i pot portar a la confusió del lector no distingir entre els diferents components del corpus kavafià: els «poemes canònics» (o sia, aquells que Kavafis mateix havia seleccionat com la seva obra definitiva), els «inèdits» i els «poemes rebutjats», segons s'han publicat per Savidis: Ποιήματα, I-II (Athenas: Íkaros, 1963), Ανέκδοτα ποιήματα (Athenas: Íkaros, 1968) i Αποκηρυγμένα ποιήματα και μετάφρασεις («i traduccions») (Athenas: Íkaros, 1983).

³² Jaume Medina: *Carles Riba*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, pàg. 62.

És a dir, Carles Riba va voler arribar al mateix moment de creació que el poeta que es proposava traduir, i volia fer-ho tot escrivint, però en la seva llengua catalana, les mateixes coses. El problema rau en què el jo d'origen és distint al jo que fa la traducció i, per tant, els moments de creació també són diferents. Així, Riba no intenta reproduir la mètrica grega, sinó que adapta a la mètrica catalana els versos originals; no podia ser d'una altra manera, perquè sinó la seva versió seria molt artificiosa i no acostaria al lector al món original on va néixer el poema.³³ Per això, Riba no guarda l'estructura dels hemistiquis en poemes com «Jura», encara que tampoc no ho fa Álvarez, davant de traduccions més filològiques, com les de Silván, Cañigral o Bádenas.³⁴ Aquesta traducció provoca que unes quantes de les versions ribianes dels poemes de Kavafis tinguin més versos que l'original, com, per exemple, «Jònica».

Altrament, i en un altre nivell de llengua, en el lèxic, per traduir certes coses Riba utilitza un llenguatge molt més suau, i d'aquesta manera evita paraules que neguitegen la seva moral cristiana. Així, Riba no tradueix el grec *ἡδονή* per *plaer*, sinó per *goig* al seu poema «Desigs», escriu el verb *esmenar* en «Jura», verb que té un contingut moral que no sempre té el verb *rebacer* que fa servir Álvarez i que tampoc no tenen ni *comenzar*, *iniciar* o *empezar*, que llegim, respectivament, en les versions de Cañigral, Silván o Ferraté;³⁵ així mateix, també a «Jura», Riba escriu a l'últim vers *alegria fatal*, mentre que J. M. Álvarez tradueix directament del grec *fatal placer*; però és que el mot *plaer*, del grec *ἡδονή*, mai no és traduït per Riba sinó per *goig*, *alegria*, etc., com si volgués no acostar-se massa a una paraula moralment més forta. «I goig passat — quin atrevir-se al goig!» escriure en el poema titulat «Des de les nou»; en fi, com diu Alexis E. Solà,

³³ En qualsevol cas no per comoditat o per incapacitat: pensem que les *Elegies de Bierville* estan escrites en una adaptació del díctic elegíac i en l'esplèndida adaptació de l'hexàmetre homèric en què, vers a vers, traduí la seva *Odissea*.

³⁴ Riba, pàg. 99; Álvarez, pàg. 69; Silván, pàg. 1915; Cañigral, pàg. 145; Bádenas, pàg. 80.

³⁵ Pàg. 68; pàg. 144; pàg. 1915, respectivament.

«Riba manifesta una certa tendència a no traduir les paraules gregues ἡδονή i ἡδονικός per plaer o voluptuositat i voluptuós. Preferia, em sembla, altres mots de significat més atenuat ...»;³⁶ i per citar un altre exemple, també molt significatiu, a «Jònica» Riba tradueix de l'original grec ἐφηβική no per *efebo* com fa Álvarez: *efebo inasible*, i gairebé tots els altres traductors de Cavafis al castellà, llevat de Ferraté que utilitza el terme *adolescense* molt prop de la traducció de Riba que diu *jovenívola forma*.³⁷

La traducció de José María Álvarez, malgrat la seva difusió, no ha tingut sempre grans elogis, així Pedro Bádenas n'escriu que no és una traducció del grec, sinó una adaptació de les versions anglesa, italiana i francesa,³⁸ i així també s'expressa Luís de Cañigral:

El Cavafis publicado hasta ahora en España — exceptuadas las versiones catalanas — lo era a través de otras versiones o son ediciones remanidas de una supuesta versión directa del griego que a ciertos poetas entregan para que, tras remodelarlas, alterarlas e insuflarlas su estro, publiquen con el nombre y apellido del adaptador. Así ocurre, por ejemplo, con la publicada por José María Álvarez (Madrid, 1976), con el título de poesías completas, que cuida la palabra castellana, «pero desafortunadamente se aleja a menudo del original, y deja de entender más de un pasaje que también alguna vez comporta que no entiende algún poema», con el decir de Carles Miralles, y que suscribimos nosotros. Hay que señalar que las mejores ediciones son

³⁶ Edició de Solà, pàg. 13.

³⁷ A la seva versió catalana, Ferrater escriu *figura juvenil*. Sembla clar que, en castellà o català normals, aquestes solucions són preferibles al cultisme «efebo».

³⁸ C. P. Cavafis: *Poesía Completa*, 1991 [1982], introducció, traducció i notes de Pedro Bádenas de la Peña, Madrid: Alianza, 1991, pàg. 31: «Más recientemente, en la traducción española de la biografía de Robert Lindell, realizada por Carles Miralles Solà se traducen del griego numerosos poemas ... Salvo estos dos casos de Miralles y Ferraté [Joan Ferraté: *Veinticuatro poemas de Kavafis*], lo demás que ha aparecido de Cavafis en español son selecciones muy reducidas y con el problema de no partir del griego.»

las de Alexis E. Solà, Carles Riba y Joan Ferraté en catalán.³⁹

A les quals cal afegir la versió castellana de Joan Ferraté. Es tracta d'una versió de gran fidelitat i bellesa (una bellesa realçada per les característiques materials de l'edició) encara que molt reduïda, només vint-i-quatre poemes. No pot posar-se, doncs, al mateix nivell que les versions completes i anotades de Bádenas o Silván, deixant ja de banda la versió tan discutida de José María Álvarez. Tanmateix, deixant a part alguna qüestió de detall, els vint-i-quatre poemes traduïts per Ferraté mai no han estat superats, si el producte d'una traducció ha d'ésser també una cosa que agradi al lector habitual (i aquest hauria d'ésser, creiem, el seu objectiu principal). Ferraté, autor d'una magnífica versió dels lírics grecs arcaics,⁴⁰ és menys rigorós amb la mètrica que Riba, però tradueix en general amb uns criteris paral·lels, tal com els va exposar a la versió de lírics abans esmentada: «A mi entendre, el primer deber de un traductor, en su función mediadora entre un original remoto y el público al que se dirige, estriba en la fidelidad

³⁹ Luís de Cañigral: *Cavafis*, estudi i antologia bilingüe, Madrid: Júcar, 1981, pàg. 86. Les versions de C. Miralles es troben incloses dins la seva traducció de Robert Lindell: *Kavafis: una biografía crítica*, Barcelona: Ultramar, 1980.

⁴⁰ Joan Ferraté: *Líricos griegos arcaicos*, Barcelona: Sirmio, 1991 [Barcelona: Seix Barral, 1968]. Com que la traducció de Kavafis no té pròleg ni una explicació de criteris (una cosa natural pel caràcter de l'edició i l'accidental de la selecció, segons llegim en una breu nota preliminar) ens servim de la introducció al llibre dels lírics grecs, que dedica algunes pàgines als problemes de la traducció i els criteris seguits. Cal remarcar, però, que d'acord amb la breu nota que precedeix als poemes de l'Alexandri, algunes d'aquestes versions castellanes de Kavafis són anteriors a les de Carles Riba.

estricta al texto del que parte»,⁴¹ opinió que coincideix amb les de Riba i Kavafis.

Las presentes traducciones tienen, pues, el valor de un documento, en la medida en que se atienen al tenor de los originales [...]. Pero además [...] pretenden valer también por sí mismas, con independencia de los originales [...]. Pues además el segundo deber fundamental de un traductor puesto a mediar entre un original inaccesible para la mayoría y el lector al que se dirige estriba precisamente en llevar a cabo dicha mediación [...] específicamente, en el caso de la poesía, el traductor debe ofrecer al lector un texto provisto de recursos suficientes para forzar la atención del lector a ajustarse a los requerimientos del texto en cuestión. El texto mismo debe persuadir al lector de que debe leerse como poesía y con la atención peculiar y sostenida por la poesía.»⁴²

Per acabar, volem dir que les traduccions de Kavafis fetes a Catalunya han anat per davant de les de la resta de l'Estat, fins i tot les fetes en castellà. Si els criteris semblen imprecisos o massa «literaris», més que estrictament lingüístics (traductològics), els

⁴¹ Pàg. 20. Tot seguit matisa i aclara l'exigència de rigor: «El lector de traducciones no tiene por qué verse obligado a prestar ninguna atención a la persona del traductor, a sus rasgos de vanidad o de petulancia, a los caprichos de su gusto o a los hábitos temperamentales adquiridos y sostenidos fuera de su negocio estricto, que es el de entender unos textos con el fin de reproducirlos adecuadamente en la lengua de su elección. El traductor no debe, por consiguiente, introducirse a sí mismo en la traducción. Específicamente, no debe rehacer el texto en ningún sentido que no esté garantizado por reglas objetivas de interpretación. Por supuesto, en una medida considerable, las dotes de inteligencia, saber, tacto e imaginación son dotes que al traductor le pertenecen como persona y no como un aparato mecánico, y, por consiguiente, son dotes subjetivas. Pero el traductor debe proponerse la objetividad en el sentido descrito. No es ése, en ningún sentido razonable, el caso del traductor que pone el original, desde el comienzo a su servicio, o del traductor que empieza por elegir un original apenas confiable y a partir del mismo exhibe sus dotes de mistificación del público lector» (pàgs. 19-20).

⁴² Pàg. 20-21, i afegeix: «Es por eso que he empleado el verso en estas traducciones. Pero, nótese, el verso castellano [...]» (pàg. 22).

resultats semblen confirmar-los, per més que la declaració d'intencions no sempre és corresposta amb allò aconseguit. Però, potser, són degudes a una zona d'inseguretat que afecta sempre a la traducció, quan traduïm textos literaris, i molt especialment poesia, qualsevol que sigui la conjuntura concreta en què es faci, perquè afecta en realitat a tot exercici de lectura i hermenèutica, en igual mesura que la lectura sempre és traducció, segons la sortosa expressió de Steiner.⁴³ Els poetes no són, així, més bons traductors *a priori*, i els bons traductors, parafrasejant a Curtius, són més estranys que els bons escriptors o els sants, sinó en la mesura en què en tractar de poesia solen ser més bons lectors.⁴⁴ Cal preguntar-se, no obstant, si el lligam a una traducció poètica com la catalana, tan rica i versàtil, i tan desitjosa d'omplir-se de tota la tradició cultural europea des de finals del segle XIX, que la col·loquen en aquest aspecte per sobre de l'espanyola, no serà també la causa de què els catalans tradueixin més bé Kavafis i no sols en català, sinó, paradoxalment, també en castellà. Serà també, potser, el bilingüisme un avantatge per traduir d'una tercera llengua, en la mesura que el traductor bilingüe ha de tenir, per força, una percepció més rica de les llengües i de les seves implicacions literàries o culturals? Al capdavant, no són tan estranys els casos de poetes que han conreat diverses llengües: Kavafis i Carles Riba,⁴⁵ per exemple. I si només han estat grans poetes en una llengua — en el cas de Kavafis una llengua apresada a més a més — aquesta pràctica, sens dubte, ha enriquit prou els seus recursos i les seves possibilitats.

⁴³ George Steiner: *Después de Babel: aspectos del lenguaje y la traducción*, Madrid: F. C. E., 1980 (traducció d'Adolfo Castañón).

⁴⁴ Sempre és clar que puguin llegir el text amb rigor i honestat: aquesta és la diferència entre Riba i José María Álvarez.

⁴⁵ Vegeu a les *Obres Completes*, I, *Poesia*, els seus esbossos en francès i gallec. Curiosament, mai no va intentar escriure en castellà, potser pel seu nacionalisme.

Buchbesprechungen / Recensions

Marició Janué i Miret:

La Junta Revolucionària de Barcelona de l'any 1868,

Vic: Eumo, 1992,

ISBN 84-7602-485-1, 143 S.

Die Revolution von 1868 in Spanien und das darauf folgende «sexenio» waren der letzte Versuch einer klassischen bürgerlichen Revolution auf dem «jakobinischen» Weg «von unten». Ihr Scheitern führte dann in der Folgezeit dazu, daß sich insbesondere das katalanische Bürgertum von Madrid abwandte und ein eigenes 'nationales Projekt' für das Principat entwickelte.

Aufgrund dieser unbestreitbaren Bedeutung ist die Revolution von 1868 durchaus zum Gegenstand einer umfangreichen Bibliographie geworden. Jedoch beschäftigte sie sich eher mit der 'großen' Politik; Detail-, vor allem Lokalstudien bildeten da die Ausnahme. Die auf eine *Tesina de llicenciatura* an der Autònoma in Barcelona zurückgehende Studie von Marició Janué liefert nun einen willkommenen Beitrag bei der Schließung dieser Lücke. Ursprünglich als Gesamtanalyse für die Provinz Barcelona gedacht, konzentriert sich ihre Arbeit auf die Revolutionsjunta in der Stadt, die Ende September 1868 zunächst eingesetzt, dann zwei Wochen darauf auf Grundlage des durch die Revolution eingeführten allgemeinen und gleichen Männerwahlrechts gewählt wurde. Ende Oktober löste sie sich zugunsten der provisorischen Regierung in Madrid auf. (Vergleichbare Lokalstudien der Revolutionsjuntas von 1868 liegen — zu Katalonien — bisher nur über Reus und Girona vor.)

Ihre knappe Studie liefert eine genaue Beschreibung der Mitglieder (nach sozialem Hintergrund, Berufen, politischen Einstellungen usw.) und analysiert ihre wichtigsten Maßnahmen, die auch über die Stadt hinaus in der ganzen Provinz Bedeutung hatten. Ein weiterer Abschnitt ist der Rolle der Junta und ihrer Mitglieder für die Formierung der politischen Kräfte gewidmet.

In ihrem Nachwort umreißt sie die Bedeutung der Junta für das gesamte Sexenio. Beigefügt ist ein dreißigseitiger Dokumententeil.

Auch wenn der von der Autorin erfaßte Zeitraum nur wenige Wochen ausmacht und damit auch nur erst den Beginn der Revolution umfaßt, ist seine Bedeutung doch nicht zu bestreiten. Wie die Autorin klarmacht, umfaßte die Junta einen Gutteil der politischen Elite der Stadt, die nicht nur in den folgenden Jahren des «Sexenio» diverse wichtige Ämter bekleidete. Da zu Beginn der Revolution noch die gemäßigten Kräfte dominierten, finden sich unter ihren Mitgliedern auch solche Personen, die sich nach 1874 mit den Verhältnissen der Restauration gut zu arrangieren wußten. Doch auch wenn die Revolution schließlich in einer Niederlage endete: die Verhältnisse, wie sie vor 1868 bestanden hatten, konnten trotz aller Repression nach 1874 nie wiederhergestellt werden.

Reiner Tosstorff
(Frankfurt am Main)

Klaus-Jürgen Nagel:

*Arbeiterschaft und nationale Frage in Katalonien
zwischen 1898 und 1923,*

Saarbrücken; Fort Lauderdale: Breitenbach, 1991

(Forschungen zu Spanien; 7),

ISBN 3-88156-526-4, 798 S.

Inwieweit die Arbeiter in der Geschichte des katalanischen Nationalismus die Basis eines breiten «Volkskatalanismus» darstellten oder eine prinzipiell antinationalistische Kraft — vor allem in Gestalt der jahrzehntelang dominierenden anarchistischen Gewerkschaften — waren, ist eine seit langem erörterte Frage unter spanischen Historikern, die — das sei nicht vergessen — ihre Brisanz vor allem daraus gewonnen hat, daß die entsprechenden historischen Thesen auch immer wieder der

Zeitschrift für Katalanistik 7 (1994), 132-136
ISSN 0932-2221

politischen Instrumentalisierung dienen sollten. In seiner auf eine Bielefelder Dissertation⁴⁶ zurückgehenden Arbeit entzieht sich Klaus-Jürgen Nagel den Dilemmata einer allzu ideologisierten Diskussion, indem er das Verhältnis von katalanischer Arbeiterschaft und Nationalismus in einem viel breiteren Rahmen, als dies bisher oft geschah, analysiert. Er beschränkt sich nicht auf die Arbeiterbewegung, also auf die organisierten Arbeiter, sondern macht ebenso neben den sozioökonomischen Voraussetzungen auch die kulturellen Aspekte zu einem gleichberechtigten Forschungsgegenstand.

Der von ihm behandelte Zeitraum beginnt mit dem Ende Spaniens als imperialer Macht und endet mit der Etablierung der Primo de Rivera-Diktatur. Er umfaßt also die Jahre, in denen einerseits die CNT entstand und zur dominierenden Arbeiterorganisation Kataloniens wurde, andererseits der katalanische Nationalismus nicht länger nur die Beschäftigung einiger Intellektueller war, sondern eine das gesamte politische Gefüge des monarchistischen Spaniens erschütternde Massenbewegung wurde.

Ausgehend von einer Skizze der ökonomischen Struktur geht Nagel somit zunächst ausführlich der kulturellen Identität der Arbeiter Kataloniens nach — anhand von Fragen etwa nach dem Sprachverhalten, dem Erziehungssystem, dem Freizeitverhalten und den Kulturorganisationen. Erst dann folgt eine vielleicht allzu knappe Skizze der Streikkämpfe und der Gewerkschaftsorganisationen.

Das Kernstück der Arbeit — mit über 250 Seiten — bildet die detaillierte Darstellung der Arbeiterbewegung und der nationalistischen Bewegung und ihres Wechselverhältnisses. Dies ist zunächst das Jahrzehnt des sich formierenden großbürgerlichen Nationalismus der *Lliga* einerseits und der wachsenden republikani-

⁴⁶ Parallel zu dieser Arbeit entstand in Bielefeld auch eine Dissertation, die das auf Grund der historischen Voraussetzungen so ganz andere Verhältnis von baskischem Nationalismus und Arbeiterbewegung vergleicht. Vgl. Ludger Mees: *Nacionalismo vasco: movimiento obrero y cuestión social (1903-1923)*, Bilbao: Fundación Sabino Arana, 1992.

schen («lerrouxistischen») und anarchistischen, aber auch sozialistischen Agitation. Es entstand 1910 die CNT (die in ihren Ursprüngen, wie Nagel zurecht verweist, durchaus keine exklusive anarchistische Gewerkschaft war); aber es kam auch zu schnell scheiternden Versuchen eines *linken* Katalanismus. Nach 1917 war Katalonien das Zentrum der politischen und sozialen Agitation im spanischen Staat. Barcelona war der Ausgangspunkt für die Bewegung zur Staatsreform, es kam zu Autonomiekampagnen. Vor allem aber stellte Katalonien das Terrain für einen veritablen Klassenkrieg dar. Auf die Streiks der AnarchosyndikalistInnen reagierten die Unternehmer mit 'weißem Terror'. Die Katalanisten der Lliga orientierten sich jetzt vor allem an ihren großbürgerlichen Klasseninteressen und stellten ihre nationalen Forderungen diesen hinten an.

Seiner Analyse der politischen Sphäre hat Nagel noch einige ergänzende Kapitel beigefügt: Das Wahlverhalten der verschiedenen Klassen wird, so weit dies heute noch möglich ist, untersucht. Die fast zwangsläufige Barcelona-Konzentriertheit gleicht er durch einige zusätzliche Lokalstudien (Sabadell, Terrassa, Reus, Empordà) aus, die bei allen lokalen Besonderheiten nachweisen, daß dort zumindest die Entwicklungsrichtung im großen und ganzen dieselbe war wie in der katalanischen Metropole. In einem abschließenden Kapitel synthetisiert er die Einstellung von Arbeitern und Katalanisten zu den wichtigsten Problemen der spanischen und internationalen Politik.

Mit seiner äußerst materialreichen, durch profundes Quellenstudium abgesicherten Arbeit — sie basiert hauptsächlich auf den zeitgenössischen Publikationen, seine Bibliographie führt allein vier Seiten Presseorgane auf —, kann Nagel somit manche geläufigen Geschichtsbilder korrigieren. Die Arbeiter waren keine 'antinationale' Kraft per se, sondern bekämpften nur eine bestimmte Form des Nationalismus, eben den großbürgerlichen der Lliga, und diesen wiederum vor allem als 'Klassengegner'. Daß die Arbeiter Kataloniens somit nicht zur Massenbasis einer nationalistischen Bewegung wurden bzw. die nationalen Forderungen nicht Bestandteil des Programms der Arbeiterorganisationen wurden, lag also an der konkreten politischen Konstellation

und ihren unmittelbaren historischen Voraussetzungen. Alle Versuche eines linken Katalanismus in dem hier behandelten Zeitraum erweisen sich als sehr brüchig; sie gewannen keine Massenbasis unter den Arbeitern. Trotz punktueller Bündnisse konnten sie kein glaubwürdiges politisches Angebot präsentieren.

Allerdings erwies sich auch die Arbeiterklasse als sehr heterogen, wie er vor allem anhand der Arbeiterkultur nachweist. Es gab keine ausgeprägte *Klassenkultur*, sie war statt dessen von einem sehr diffusen Bewußtsein geprägt, in dem die Unterschiede zwischen Industriearbeitern, Handwerkern und Kleinbürgern im allgemeinen durch Vorstellungen der gemeinsamen Zugehörigkeit zum «Volk» (in Abgrenzung zu den Herrschenden) eher eingeebnet waren. Hinzuzufügen ist hier, daß dies sicher auch etwas mit dem industriellen Entwicklungsgrad Kataloniens zu tun hat. Interessanterweise war diese Arbeiterkultur objektiv 'katalanistischer' — etwa in der Verwendung der Sprache oder von Symbolen —, als das ihren Trägern subjektiv bewußt war. Zu recht kann man im Fortdauern dieser Situation eine der Gründe für den Aufstieg der Esquerra nach 1931, in der Republik, sehen.

Wenn er so die Heterogenität des Arbeiterbewußtseins unterstreicht, so tritt allerdings vielleicht doch zu sehr in den Hintergrund, daß es in dem von ihm behandelten Zeitraum auch die gegenläufige Tendenz gab, die Spaltung der Arbeiter *im Kampf* aufzuheben. Dies geschah in Gestalt der 'Sindicatos únicos', also der CNT. Die in ihr dominante syndikalistische Ideologie — überzeugend weist er nach, daß der Einfluß der 'eentlichen' Anarchisten vielfach überschätzt wird und sie nur eine Minderheit in ihr darstellten — räumte jedoch, im Unterschied zum Marxismus, bewußt einen politischen 'Freiraum' ein, indem sie 'Politik' schlichtweg ablehnte. Dies hatte dann auch die Folge, den verschiedenen Versuchen zur Bildung einer katalanischen Arbeiterpartei ein fast unüberwindliches Hindernis zu errichten (was später, im Jahre 1931, der linksbürgerlichen Esquerra — auf der Basis des vorhandenen 'Volkskatalanismus' — den Durchbruch erleichterte).

Man könnte das von ihm entworfene Bild sicher noch durch manches ergänzen, etwa um die zwischen den gesellschaftlichen

Hauptkräften stehende, aber deshalb nicht unwichtige Bewegung auf dem Lande (Rabassaires) oder die Berufsvereinigung der für Barcelona so wichtigen Angestellten (CADCI). Aber zweifellos sind der Aufstieg der Arbeitergewerkschaften einerseits und des Nationalismus andererseits das beherrschende Moment dieser beiden Jahrzehnte, ohne welche die spätere Entwicklung, bis hin zum Ausbruch des Bürgerkriegs und noch darüber hinaus, nicht zu verstehen ist, und die sie zu einer Schlüsselzeit machen. Klaus-Jürgen Nagel hat jedenfalls mit seinem gewichtigen Beitrag diese Grundzüge überzeugend herausgearbeitet.

Reiner Tosstorff
(Frankfurt am Main)

Wolfgang Seitter:
*Volksbildung und Educación popular:
Systembildungsprozesse und Vereinskulturen
in Barcelona und Frankfurt am Main
zwischen 1850 und 1920,*
Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1993
(Dokumentationen zur Geschichte der Erwachsenenbildung),
ISBN 3-7815-1112-X, 320 S.

Im Jahr 1910 hielt sich Eugeni d'Ors, seines Zeichens Journalist von *La Veu de Catalunya*, einige Zeit in München auf. Seine Münchner Eindrücke formulierte er, wie er das auch sonst tat, nahezu täglich in seinen mit Xènius unterzeichneten «Glossen», die schon damals berühmt waren; der heutige Leser kann sie im Schlußteil des *Glosari 1906–1910* gesammelt einsehen, und sie lesen sich wie die Einleitung (oder das Nachwort!) zu dem hier zu rezensierenden Buch. Ors war wie kaum ein anderer an dem kulturpolitischen Projekt des *Noucentisme* beteiligt, und nicht nur als Literat: er war unter anderem pädagogischer Berater der «Frauenuniversität» in Barcelona, des *Institut de Cultura i Bi-*

biblioteca Popular per la Dona, war ab 1911 Generalsekretär des *Institut d'Estudis Catalans* und ab 1917 Generaldirektor für öffentlichen Unterricht der *Mancomunitat*. Sein Interesse für deutsche Bildungseinrichtungen war demnach besonders ausgeprägt, war geradezu professionell, eben weil er nach Anregungen für die eigenen Projekte in Barcelona suchte. Die Lektüre der Münchner Glossen läßt den (heilsamen) Schock erkennen, den Ors in München erfuhr; trotz der erheblichen Vorbehalte des Mediterranen Ors gegenüber der germanischen Welt muß er immer wieder den vollbrachten Leistungen Anerkennung, ja Bewunderung zollen. Es wird deutlich, wie tiefgreifend und umwälzend die Wandlungen sind, die sich in Deutschland im Bildungssektor innerhalb weniger Jahrzehnte vollzogen haben, und Ors ist der faszinierte, wenn auch immer wieder sehr kritische Beobachter dieser Veränderungen.

Es ist das Verdienst der Arbeit von Wolfgang Seitter, in einer umfassenden bildungshistorischen Untersuchung die Prozesse transparent gemacht zu haben, die zu diesen Unterschieden geführt haben. Seitters Arbeit (hervorgegangen aus einer Frankfurter Dissertation) ist komparatistisch angelegt, und das ist in einer Disziplin, in der ideengeschichtliche und monographische Darstellungen überwiegen, besonders zu begrüßen. Mit Barcelona und Frankfurt am Main werden zwei großstädtische Regionen konfrontiert, die ihrerseits als paradigmatisch für die jeweiligen nationalspezifischen Entwicklungen stehen sollen: hier die preußisch-deutsche, dort die katalanisch-spanische. Im Kontrast soll das jeweils Partikulare hervortreten. Ein weiterer Grund zur Wahl gerade dieses Vergleichspaares war natürlich auch die Tatsache, daß die spanische Bildungsgeschichte bislang in unserem Raum noch kaum gewürdigt worden ist.¹

¹ Siehe auch Wolfgang Seitter: «Katholizismus und freidenkerisch-laizistische Gegenkultur in Katalonien: zu den Schul- und Vereinsaktivitäten des ehemaligen Piaristenpriesters Bartolomé Gabarró i Borràs», in: Brigitte Schlieben-Lange / Axel Schönberger (Hrsg.): *Polyglotte Romania: homeriatge a Tilbert Didac Stegmann*, Bd. 1: *Beiträge zu Sprache, Literatur und Kultur Kataloniens sowie zur Geschichte der deutschsprachigen Katalanistik*, Frankfurt

Der Leser wird sich fragen, wieweit es berechtigt ist, gerade Barcelona als Paradigma für die *spanische* Bildungsgeschichte zu wählen. Gewiß: als spanische Stadt unterstand Barcelona der zentralistischen Unterrichtsbehörde, und gerade in Barcelona wurde das eklatante Unvermögen der staatlichen Schulpolitik besonders offenkundig. Andererseits würde aber der Vergleich etwa zwischen Barcelona und Madrid² wohl auch im pädagogischen Bereich sichtbar machen, was aus dem Vergleich von Literatur und Kultur um 1900 klar hervorgeht, nämlich die kulturelle Aufbruchsstimmung Kataloniens im Zeichen von *Modernisme* und *Noucentisme*, der Versuch, sich gerade von Spanien abzusetzen. Symptomatisch dafür ist auch die pädagogische Erneuerungsbewegung in Barcelona, die *Renovació Pedagògica*,³ die zur Rezeption wichtiger moderner Pädagogen wie Montessori, Decroly oder Claparede führte. Trotz der eingestandenermaßen «elitären» Tendenz dieser Bemühungen: man hätte gewünscht, daß diese Seite in Seitters Untersuchung stärker hervorgehoben würde.

Daß die Geschichte der «Volksbildung» (der im 19. Jahrhundert so populäre Begriff wird ausführlich erläutert) nur auf dem Hintergrund der gesellschaftlichen Entwicklungen angemessen untersucht werden kann, bedarf kaum einer Begründung; Bildungsgeschichte ist immer auch Sozialgeschichte. Jeweils ein Kapitel ist der Gesellschaftsgeschichte in Spanien und Deutschland im angegebenen Zeitraum gewidmet; es sind dies syntheseshafte und höchst brauchbare Überblicksdarstellungen, wie man sie in dieser konzisen Form nicht eben häufig finden wird. Auf spanischer Seite wird die geringe «Penetrationskraft» staatlicher

---

am Main: Domus Editoria Europaea, 1991, S. 51-74.

² Zu diesem antagonistischen Aspekt vgl. Horst Hina: *Kastilien und Katalonien in der Kulturdiskussion 1714-1939*, Tübingen: Niemeyer, 1978 (erweiterte spanische Fassung 1986).

³ Vgl. dazu Gabriele Berkenbusch: *Sprachpolitik und Sprachbewußtsein in Barcelona am Anfang dieses Jahrhunderts: Versuch einer Rekonstruktion auf der Grundlage mündlicher und schriftlicher Quellen am Beispiel des Erziehungswesens*, Frankfurt am Main: Lang, 1988, S. 86-110.

Politik aufgewiesen, wie auch die Probleme, die daraus für den Erziehungssektor erwachsen, vor allem im Hinblick auf «das Grundproblem der spanischen Unterrichtslandschaft, den Analphabetismus» (S. 43). Nicht nur die Mängel im Volksschulbereich, im Bereich der Fachschulbildung und im Erwachsenen-sektor werden mit einer Fülle von Material aufgezeigt, auch die geringe Kontinuität der Erziehungspolitik und das Fehlen einer leistungsfähigen Beamtenschaft werden als Gründe für die Misere im öffentlichen spanischen Bildungssystem faßbar. Ebenso überzeugend wird auf deutscher Seite die erstaunliche Kontinuität und Folgerichtigkeit einer Entwicklung beschrieben, die zu einem nahezu lückenlosen System öffentlicher Erziehung geführt hat.⁴

Die spanische Antwort auf die Defizite des staatlichen Schulwesens bestand in der Verstärkung der privaten Initiativen, in der Schaffung bzw. Ausgestaltung eines «weitverzweigten privaten Vereinsnetzes» (S. 51), dessen Analyse einen der zentralen Aspekte der Arbeit darstellt. Drei verschiedene «Sozialmilieus» werden hierbei in Barcelona herausgearbeitet: das des Katholizismus, des Lerrouxismus und des Katalanismus. Es versteht sich, daß die katholische Kirche im Kampf gegen den liberal-laizistischen Staat verlorenes Terrain zurückzugewinnen suchte; sie hatte dabei mit ihren vorwiegend für das Bürgertum gedachten Einrichtungen auch großen Erfolg. Unter «Lerrouxismus» versteht der Verfasser eine «lokal gefärbte Arbeiterorganisation» (S. 78); sie war vorwiegend auf den Raum Barcelona beschränkt, wo Alejandro Lerroux um die Jahrhundertwende die bis dahin zersplitterte Arbeiterschaft zusammenzufassen suchte. Interessant ist hierbei vor allem auch die Beziehung zwischen Lerroux und dem berühmten und umstrittenen Pädagogen Francesc Ferrer i Guàrdia. Seitters Arbeit macht deutlich, wie wichtig für alle drei untersuchten Bewegungen eben nicht nur die ideologischen Inhalte, sondern die konkreten sozialen Hilfen, das Bildungs- und

---

⁴ Zur Beurteilung der Darstellung der Frankfurter Verhältnisse vgl. die Rezension von Axel Schönberger in *Hispanorama* 64 (Juni 1993), S. 80-81.

Freizeitangebot waren. «Das weitgespannte Vereinsnetz wirtschaftlicher, sozialer und kultureller Art» — schreibt Seitter — «war der beste Ausweis für die Stärke und die soziale Bedeutsamkeit der eigenen Bewegung.» (S. 50). Dies gilt seiner Meinung nach auch für den Katalanismus der Epoche, dessen Institutionen und Vereinsbildungen sehr detailliert dargestellt werden; ganz ohne Zweifel muß die Stärke des Katalanismus der Jahrhundertwende auch aus dieser Perspektive gesehen werden. Allerdings sind Bedenken angebracht, den Katalanismus primär in dieser «privaten» Funktion zu sehen; seine eindeutig nationalitäre Tendenz ist seit Prat de la Riba offenkundig, und seine Absicht war, die Rolle des Zentralstaats in Katalonien zu übernehmen und damit eine «öffentliche» Funktion zu erreichen. Dies geht aus der politischen Konstellation im Katalonien der Jahrhundertwende klar hervor.⁵

Der Vergleich zwischen Barcelona und Frankfurt zeigt nach Seitter, wie sehr bildungshistorische Entwicklungen von den jeweiligen Traditionen, von den bildungshistorischen Voraussetzungen abhängig sind. Der Verfasser weist darauf hin, daß die einzelnen Errungenschaften nicht direkt übertragbar sind, und deshalb sollte man sich auch vor einem Schwarz-Weiß-Bild hüten. Vielleicht hätte man stärker auf die dem privaten Vereinswesen, dem Assoziationismus innewohnende Initiativkraft, den Unternehmergeist hinweisen dürfen, der bei staatlich verordneten Inhalten nicht immer faßbar wird und der gerade für das Katalonien der Jahrhundertwende charakteristisch ist. Gewisse Schattenseiten des preußisch-deutschen Systems, etwa im Volksschulbereich, werden denn auch vom Verfasser angedeutet. Diese Aspekte werden übrigens auch von dem eingangs erwähnten Eugeni d'Ors zum Gegenstand kritischer Überlegungen gemacht; Ors bemängelt auf oft polemische Art den Schematismus und Perfektionismus der pädagogischen Methoden wie auch die von

⁵ Klaus-Jürgen Nagel bemerkt in seiner Rezension, daß «die Dynamik der letzten Jahre des Untersuchungszeitraums in Barcelona» in Seitters Darstellung etwas zu kurz komme [Rezension in den *Mitteilungen der Deutsch-Katalanischen Gesellschaft* 25 (Juli 1993), S. 12-14, hier S. 14].

ihm festgestellte Tendenz zu Unterordnung und Gehorsam, eine Kritik, die ja am Vorabend des Ersten Weltkriegs durchaus von Aktualität war.⁶

Seitters begrifflich gut durchgearbeitete und gut dokumentierte Studie eröffnet also Perspektiven, die weit über den engeren pädagogischen Bereich hinausgehen. Gerade beim Studium katalanischer Literatur, Kultur und Geschichte kann das Buch außerordentlich hilfreich sein. Darüber hinaus wird es natürlich im Zeichen Europas zu einer verstärkten Annäherung und einem vertieften Verständnis der beiderseitigen Unterrichts- und Bildungssysteme führen können.

Horst Hina
(Freiburg im Breisgau)

⁶ Zu Ors' Münchner Glossen und zu seinem Deutschlandbild überhaupt vgl. Horst Hina: «'Oh amiga, com us coneixem mal per aquí!' — La imatge d'Alemanya en l'obra (catalana) d'Eugeni d'Ors», in: *L'Aiguadolç: Revista de Literatura* 14 (Primavera de 1991), S. 27-48.

Josep Termes i Agustí Colomines:

Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme,

Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992

(Textos i documents, 10),

ISBN 84-393-1976-2, 185 S.

Albert Balcells:

Història del nacionalisme català:

dels orígens al nostre temps,

Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992

(Textos i documents; 11),

ISBN 84-393-2139-2, 265 S.

Afers: Fulls de recerca i pensament 13 (1992):

Cent anys de catalanisme

(coordinació i presentació Josep Termes),

ISBN 84-86574-08-0, 268 S.

Unter den vielen mehr oder weniger feierlichen Ereignissen des «Spanien-Jahres» 1992 befand sich auch das hier erst gar nicht zur Kenntnis genommene hundertjährige Jubiläum der «Bases de Manresa». Im «Ajuntament» dieser katalanischen Industriestadt fand Ende März 1892 eine Versammlung der Unió Catalanista statt, auf welcher «Bases per a la constitució regional catalana» beschlossen wurden, die dann im allgemeinen Sprachgebrauch nach dem Verabschiedungsort bezeichnet wurden. Dies war zwar nicht die erste öffentliche Manifestation eines katalanischen Nationalismus. Als Programm, in dem die Wiederherstellung eigener politischer Strukturen des Landes gefordert wurde, hatte es jedoch eine ungeahnte Breitenwirkung und wurde in der Folgezeit der Bezugspunkt eines gemäßigten bürgerlichen Nationalismus. Die drei hier vorzustellenden Veröffentlichungen sind Teil der durch das Jubiläumsjahr ausge-

lösten Publikationsflut, die ähnlich wie etwa zum *Quinto Centenario*, wenn auch in viel bescheidenerem Ausmaß, durch öffentliche Subventionen möglich wurde.

Termes und Colomines geben in ihrem Buch, dem ein kurzes Vorwort von Jordi Pujol vorangestellt ist, vor allem eine Darstellung der Gründe, die zur Herausbildung des katalanischen Nationalismus in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhundert geführt haben und der dann in den «Bases» seinen Ausdruck fand. So werden die ökonomische und demographische Entwicklung, die Herausbildung der katalanischen Hauptstadt sowie das politische System der Restauration geschildert. Das kulturelle «Umfeld», die Entwicklung einer eigenständigen katalanischen Kultur von der *Renaixença* bis zum Modernismus, wird umrissen. Schließlich werden die verschiedenen politischen Organisationen dargestellt, in denen sich seit den 70er Jahren der erwachende Nationalismus bis hin zum lockeren Zusammenschluß in der Unió Catalanista Anfang 1891, die dann im folgenden Jahr die Versammlung in Manresa einberief, formierte.

Leider beschränkt sich die Darstellung somit fast gänzlich auf die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts, verzichtet also auf die Entwicklung seit dem Unabhängigkeitskampf gegen Napoleon. In den darauf folgenden Jahrzehnten scheiterten immer wieder Versuche, einen liberalen *gesamtspanischen* Staat zu gründen. Dieses Scheitern war aber eine der wichtigsten Voraussetzungen dafür, daß sich schließlich ein katalanischer Nationalismus gegen Madrid herausbildete.

Den Abschluß ihrer Darstellung bilden die Schilderung der Versammlung in Manresa und Angaben zum Echo, welches die «Bases» fanden. Dem Buch beigelegt sind eine Reihe von Illustrationen, u.a. Porträts wichtiger Akteure, und eine photomechanische Reproduktion einer zeitgenössischen Veröffentlichung der «Bases».

Das Bild, das auf diese Weise entsteht — und Termes steht mit diesen Thesen für eine ganze Richtung in der Historiographie des katalanischen Nationalismus —, ist das eines fest in seiner «Volksbasis» verankerten Bewegung, auf der gründend der Katalanismus nicht zufällig entstanden ist. Allerdings macht die

Darstellung der beiden Autoren auch klar, daß er in jenen Jahren eine stark konservativ-katholisch geprägte Bewegung war, dominiert von Bildungs- und Besitzbürgern, die nur einen kleinen Ausschnitt der katalanischen Gesellschaft verkörperten, womit er für jenen Zeitraum nur in einem sehr eingeschränkten Ausmaß als repräsentativ zu bezeichnen wäre. Wer unmittelbar an den «Bases» interessiert ist, findet hier eine komprimierte Einführung in dieses Ereignis und seine Vorgeschichte.⁷

Demgegenüber ist Balcells Abriss viel umfassender angelegt und an diejenigen adressiert, die einen Gesamtüberblick über den katalanischen Nationalismus suchen. Beginnend mit einer Skizze der mittelalterlichen Ursprünge Kataloniens folgt er den verschiedenen Entwicklungsetappen, die der Katalanismus seit dem vorigen Jahrhundert nahm, skizziert seine sozialen Wurzeln wie die verschiedenen politischen Programme und Strömungen zwischen einem «linken» und einem «rechten» Nationalismus, wobei auch das Verhältnis zur katalanischen Arbeiterbewegung berücksichtigt wird. Die Darstellung wird bis zur allerjüngsten Zeit fortgeführt, also über die verschiedenen Phasen des antifranquistischen Widerstandes, der Wiederherstellung der Autonomie bis hin zu den 80er Jahren, die politisch durch die von der *Convergència i Unió* geführte Generalitat bestimmt wurden. Eingestreut finden sich auch immer wieder Hinweise auf historische und politische Kontroversen um wichtige Deutungen des Katalanismus. Das Buch verzichtet zwar auf einen Anmerkungsapparat, enthält allerdings eine nach Themen gegliederte sechszwanzigseitige Bibliographie. Auf diese Weise ist eine prägnante, bei aller notwendigen Zusammenfassung aber niemals verkürzende Darstellung entstanden, die einen ausgezeichneten Überblick liefert.

Beide Bücher, zwar von Fachhistorikern geschrieben, richten sich aber, ihrer ganzen Darstellungsweise nach, an ein breiteres

⁷ Siehe auch meine Besprechung von Josep M. Gasol: *Les «Bases de Manresa»: 1ª Assemblea de la Unió Catalanista (Manresa, 25-27 març de 1892)*, in: *Zeitschrift für Katalanistik* 2 (1989), 201-202.

Publikum. Demgegenüber orientiert sich die den «100 Jahre(n) Katalanismus» gewidmete und von Josep Termes zusammengestellte Nummer der in Catarroja erscheinenden Zeitschrift *Afers* an einem Leserkreis, der stärker in die wissenschaftliche Diskussion über dieses Thema eindringen will.

Nach einer Einleitung von Termes, in der er darauf verweist, daß der Katalanismus eigentlich älter ist als die «Bases de Manresa» und die Erforschung seiner Massenbasis, also des «soziologischen Katalanismus», noch immer viele Lücken aufweist, sowie die Beiträge kurz vorstellt, folgen dreizehn Artikel, in denen die Autoren, auf der Basis zum Teil langjähriger Forschungen, Aspekte der Geschichte des katalanischen Nationalismus zusammenfassend darstellen.

In einem methodologischen Beitrag kritisiert Pere Anguera den «Endozentrismus» in der katalanischen Historiographie, wobei er an die seit einigen Jahren geführte Diskussion über eine «Nationalgeschichte», d. h. über die Wechselbeziehung der «nationalen» Geschichte der verschiedenen Völker im spanischen Staat zur «spanischen» Geschichte anknüpft. Die weiteren Beiträge beschäftigen sich mit verschiedenen politischen Organisationen und Strömungen (*Unió catalanista*, Anarchismus), den Unternehmern, der Kirche und den verschiedenen Autonomieprojekten und -entwürfen. Des weiteren wird der Regionalgeschichte (in der katalanischen Provinz) bzw. dem «Valencianismus» (als Echo auf den Katalanismus) nachgegangen. In zwei weiteren Beiträgen werden demgegenüber vergleichsweise spezielle Aspekte behandelt (das Wirken eines Bischofs und die *Assemblea de Catalunya* in der Endphase des Franco-Regimes). Als Dokument ist eine Rede von Amadeu Hurtado, einem Führer der *Acció catalana*, aus dem Jahre 1933 über die Aushandlung des katalanischen Autonomiestatuts in den Cortes zu Beginn der zweiten Republik abgedruckt. (Im übrigen finden sich in dieser Nummer abschließend noch ein Rezensionsteil zu anderen Aspekten der Geschichte der *Països Catalans* sowie einige Tagungsberichte.)

Vielleicht ist die Themenauswahl etwas zufällig. Es ließen sich leicht Bereiche des Katalanismus aufzählen, die hier nicht

vertreten sind. Leider fehlt auch jeder Bezug auf andere Nationalismen, obwohl es ja schon seit geraumer Zeit eine breite komparatistische Nationalismus-Forschung gibt. Auch sind die Beiträge nicht alle auf dem gleichen Niveau. Wer jedoch einen Einstieg in die heute geführten wissenschaftlichen Debatten um den Katalanismus sucht, findet in dieser Nummer durchaus eine Reihe von Ausgangspunkten.

Reiner Tosstorff
(Frankfurt am Main)

Hank Johnston:

Tales of Nationalism: Catalonia, 1939-1979,
New Brunswick: Rutgers University Press, 1991,
ISBN 0-8135-1705-2, 243 S.

Als Anfang 1939 Katalonien von den Franco-Truppen besetzt wurde, verkündeten die Besatzer stolz die endgültige Vernichtung des «separatismo». Tatsächlich gab es in den nächsten zwei Jahrzehnten keine größere Bewegung, die Ausdruck davon gewesen wäre, daß der katalanische Nationalismus noch immer über eine Massenbasis verfügte. Um so überraschender war dann der trotz aller Bemühungen der Diktatur nicht aufhaltbare Aufschwung zu einer breiten, die ganze Gesellschaft prägenden Bewegung seit den frühen 60er Jahren. Diesen Weg nachzuzeichnen und dabei auch zu allgemeinen Aussagen über ethnische Mobilisierungen in Situationen der Repression zu gelangen, ist das Thema der Arbeit von Johnston.

Daß solche Aufschwünge für den Beobachter oftmals unerwartet gekommen sind, beruht für ihn darauf, daß entsprechende Analysen — so unterschiedliche theoretische Voraussetzungen und Zielstellungen sie auch haben — zumeist von objektivierbaren Daten, von Strukturen usw. ausgehen und dabei den

ganzen Bereich des Privaten auslassen. Dies ist nun wiederum sein Ausgangspunkt. Seine Darstellung beruht auf 82 Interviews mit Teilnehmern an den politischen und gesellschaftlichen Bewegungen in Katalonien unter dem Frankismus. Hier steht nicht die Rekonstruktion von Ereignissen im Vordergrund, sondern, ausgehend von dem individuellen Akteur, die Verschiebungen in den die katalanische Gesellschaft bestimmenden Auffassungen.

Nachdem er in drei Einleitungskapiteln die methodischen Voraussetzungen seiner Arbeit sowie die Beziehungen zwischen Spanien und Katalonien kurz umrissen hat, entfaltet er seine Analyse anhand längerer Zitate aus seinen Interviews, die er in einen breiten kommentierenden Rahmen stellt. So beschreibt er die nach 1939 noch (zumeist in Bereichen der katholischen Kirche) bestehende oppositionelle Subkultur, aus der heraus sich dann im Verlaufe der 50er Jahre politische Oppositionsgruppen entwickelten. Zum einen radikalisierten sich Teile dieser katholischen Gruppen unter dem Einfluß der Neuen Linken und wandten sich dem Marxismus zu. Es entstand, was er «Left ethnicity» nennt. Aber auch in Teilen des Bürgertums bildeten sich nationalistische Gruppierungen. Entscheidend dafür, daß der Katalanismus die gesamte Gesellschaft erfaßte, war aber das Verhalten der Immigranten, die sich neben ihren besonderen Forderungen auch an der entstehenden katalanistischen Mobilisierung beteiligten, so daß diese die 70er Jahre prägen konnte. Die Symbole der «Kultur der Mobilisierung», ausgedrückt in der *Nova Cançó*, wurden dominierend. In seinem Schlußkapitel skizziert er anhand der wichtigsten politischen Ereignisse, wie sich die katalanische Autonomie in den 80er Jahren entwickelte und welche politischen Konflikte sie beeinflusste, und versucht, den katalanischen Prozeß zu verallgemeinern. Davon ausgehend vergleicht er ihn mit der Entwicklung in Osteuropa, speziell im Baltikum (auch wenn dort die Entwicklung noch längst nicht abgeschlossen ist). Zu Recht kann er auf die parallele Rolle von «oppositionellen Subkulturen» als Voraussetzung für die ethnischen Mobilisierungen verweisen.

Alles in allem gibt Johnston in dieser auf einer soziologischen Dissertation beruhenden Arbeit wertvolle Hinweise, wie ethnische Identitäten entstehen und weitergegeben werden. Wer eine Geschichte von Organisationen und Ereignissen, der mehr oder weniger «großen Politik», sucht, wird hier bestenfalls einige Hinweise finden. Hier geht es um die Entwicklung von Einstellungen und Verhaltensweisen, wie sie sich über einen längeren Zeitraum entwickelt haben.

Reiner Tosstorff
(Frankfurt am Main)

Robert Hughes:

Barcelona,

New York: Alfred A. Knopf, 1992,

ISBN 0-394-58027-3, 573 S.

Der New York-Besucher konnte im Sommer 1992, wenn er in den Buchläden der Fifth Avenue stöberte, zu seiner Überraschung gleich stapelweise ein Buch entdecken, dessen Beziehung zum *V Centenario* und zum Olympiajahr bereits im rot-gelben Schutzumschlag mit dem perspektivischen Photo der Barceloniner Kolumbussäule augenfällig wurde. Der lakonisch vieldeutige Titel des Buches lautet schlicht *Barcelona*, der Autor ist Robert Hughes, als Kunstkritiker des *Time*-Magazines nachgerade eine bekannte Persönlichkeit der New Yorker intellektuellen Szene. Der Bestseller just zum rechten Augenblick? Schon der erste Blick in das umfangreiche Werk macht jedoch deutlich, daß es sich hier nicht um ein schnell fabriziertes Produkt für einen günstig erscheinenden Markt handelt, sondern um das Ergebnis längerer Forschungsarbeit, wobei der Name des Autors wie auch die amerikanische und gar, wie sich herausstellen wird, australische Perspektive die Neugierde auf das Buch noch erhöhen können.

Inzwischen sind zum Teil überschwengliche Kritiken zu dem Buch erschienen; Pere Ortís hat es in *Serra d'Or* gar als «potser la millor (imatge de Catalunya) que s'hagi escrit des de fora»¹ apostrophiert. Zunächst einmal sollte man sich über den Status des Werks verständigen. Der Autor betont, es sei kein «wissenschaftliches» Werk im engeren Sinne, sondern viel eher eine «general introduction», ein Buch für den «intelligent general reader» (S. XI), wobei mit dieser Zielgruppenbezeichnung zweifelsohne auf die gerade im angelsächsischen Bereich noch lebendige humanistische Tradition der *nonfictional literature* verwiesen wird. Wenig Klarheit über die Absicht des Autors vermittelt der Buchtitel selbst, zumindest auf den ersten Blick hin. Erste Hinweise kann man indes den Bemerkungen des Autors zur Entstehungsgeschichte seines Buches, die in der Einleitung enthalten sind, entnehmen: demnach handelt es sich hier um das Werk eines Gaudí-Liebhhabers, dessen geplante Monographie immer weitere Ausmaße annahm, bis schließlich ein mehr als fünfhundertseitiges Buch über Barcelona daraus wurde; der Synthesecharakter des Werkes von Antoni Gaudí war sicher eine allzu große Verlockung. Geblieben ist von diesem ursprünglichen Ansatz das abschließende Gaudí-Kapitel, in dem die *Sagrada Família* wie von selbst zum — wenn auch umstrittenen — Symbol von Barcelona schlechthin wird.

In der Tat ist das Werk zunächst einmal Architekturgeschichte, und in diesem Sinne ist der Werktitel ganz wörtlich zu nehmen: Barcelona als bauliche Konkretheit, als steingewordene Geschichte oder jedenfalls als der «Text», anhand dessen die Geschichte der Stadt gelesen werden kann. Architektur erscheint, um einen vom Autor auf deutsch zitierten Ausdruck aufzunehmen, als «Gesamtkunstwerk», als zentraler Ort in einem System der Kultur, dessen Aufriß für eine katalanische Architekturgeschichte unabdingbar ist. Gerade auch die katalanische Literaturgeschichte spielt in diesem Werk eine bemerkenswerte Rolle, wie

¹ Pere Ortís: «Un llibre titulat 'Barcelona'», in: *Serra d'Or* 391-392 (Juli-August 1992), 540.

etwa die Abschnitte über die Lyriker Ausiàs March, Aribau, Verdaguer oder Maragall zeigen. Überraschend sind die mehrfach konkret auszumachenden Überschneidungen von Architektur und Literatur, etwa im Bereich des Urbanismus: so erfährt der Leser, daß bei der Planung des *Eixample*, dieses größten städtebaulichen Projekts im Spanien des 19. Jahrhunderts, der Schriftsteller Víctor Balaguer mit der Konzeption der Straßennamen beauftragt wurde, die zu einem wahren Manifest der *Renaixença* gerieten. Literaturgeschichte läßt sich nicht nur hier am Barceloniner Urbanismus ablesen.

Eine so gesehene Architekturgeschichte ist ein Moment der übergreifenden Kultur- und Sozialgeschichte, wobei die Großstadt als Zentrum schlechthin der modernen Kultur in Erscheinung tritt. Hierbei wäre an das Bild der Großstadt in der amerikanischen Stadtsoziologie zu denken, die Klassiker wie Lewis Mumfords *The City in History* oder Jane Jacobs' *The Death and Life of American Cities* hervorgebracht hat. Die Großstadt als kulturelle Totalität, als Kunstwerk letztendlich — das gilt natürlich ganz besonders von Barcelona, obwohl der Autor nie vergißt, daß es auch außerhalb von Barcelona katalanische Kultur gibt, ja daß diese Kultur von außerhalb in hohem Maße Barcelona selbst geprägt hat.

Einer der Glanzpunkte des Buches ist die Beschreibung der Weltausstellung von 1888 und deren Vorgeschichte. Das erfolgt aus der Sicht der Architektur, mit dem neu zu gestaltenden Gelände der abgerissenen *Ciudadella* sozusagen als der Schaubühne und den nacheinander wirkenden Architekten Josep Fontseré i Mestres und Elias Rogent i Amat als den Zeremonienmeistern. Bei diesem Thema trifft Hughes auf einen anderen Berühmten der Barcelona-Literatur der letzten Jahre, auf Eduardo Mendoza mit seinem aus diesem Anlaß von Hughes zitierten Roman *La Ciudad de los Prodigios*. Die Parallelität der beiden Werke ist in vieler Hinsicht verblüffend und bezeugt die oft erstaunliche Verwandtschaft von Geschichtsschreibung und Roman im Zeichen der Postmoderne. Das Werk von Hughes hat stellenweise durchaus «mendocinische» Aspekte, etwa bei der Beschreibung der ans Phantastische grenzenden U-Boot-Experimente von

Narcís Monturiol im Barcelona von 1860. Neben Mendoza² werden vor allem katalanischsprachige Autoren zitiert, deren Werk ebenfalls auf eine soziokulturelle Totalität Barcelona abzielt: Narcís Oller mit *La febre d'or*, diesem Meisterroman der katalanischen «Belle Époque», sowie Josep Pla, von dessen umfassendem Œuvre hier besonders *Homenots* und *Un senyor de Barcelona* zu erwähnen wären. Es sind dies literarische Vorbilder, die für die kaum auszuschöpfende Vielgestaltigkeit des Themas verpflichtend werden mußten. Nicht von ungefähr ist wohl auch die gewählte zeitliche Zäsur: das Werk von Hughes wie das von Mendoza endet am Vorabend der Zweiten Republik; die historische Abgeschlossenheit war sicher eine Vorbedingung für die narrative Bewältigung des Themas.

Die Frage nach der Gattung des Werks, die sich angesichts der vielfältigen literarischen Parallelen noch nachdrücklicher stellt, läßt sich wohl am ehesten mit jenem Begriff beantworten, der im romanischen wie auch angelsächsischen Kulturbereich immer häufiger für diese Art von Büchern verwendet wird: dem des Essays. Der Verwendung des Begriffs im Sinne von Montaigne widerspricht zwar der Umfang des Werks; mit dem Essay gemein hat das Buch jedoch die offen zur Schau getragene Subjektivität, die aus eigener Anschauung gewonnene, persönlich geprägte, urteilende und wertende Darstellung. Mit diesem Willen zur Subjektivität ist auch der Humor verbunden, der immer wieder in diesem Buch zum Ausdruck kommt. Die Erfahrung des Autors als Kunstkritiker kommt dem Werk in vielfacher Hinsicht zugute; sie bildet eine ideale Ergänzung zu der bloß historisch referierenden Darstellung. Solche Qualitäten lassen sich in der brillanten Interpretation von Joan Miró — «the greatest artist Catalonia has produced since the twelfth century» (S. 16) — ebenso feststellen wie bei der nicht weniger eindrucksvollen Deutung hochgotischer Kirchenräume in Barcelona: «[...]»

² Zitiert wird natürlich auch Cristina und Eduardo Mendoza: *Barcelona Modernista*, Barcelona: Planeta, 1989.

there is no grander or more solemn architectural space in Spain than Santa Maria del Mar» (S. 149).

Die wissenschaftliche Diskussion des Buches wird sich jedoch nicht zuletzt an dem epistemologischen Aspekt der Studie entzünden. Diese Totalschau von Katalonien ist, wie der Autor selbst mehrfach erkennen läßt, in der Dichotomie von Provinzialität und Internationalität begründet. Das Begriffspaar wird nicht theoretisch explizit gemacht, so daß eine kritische Reflexion unumgänglich erscheint. In der Einleitung verweist Hughes auf die persönlichen Motive zu seiner Arbeit, und er betont seine australische Herkunft, an die er sich in Barcelona erinnert fühlt. Denn Australien war für ihn «Provinz», und in Barcelona fühlte er sich mit einer ähnlichen Problemstellung konfrontiert. In der Tat unterscheidet Hughes zwei Typen von Großstädten: die Großstadt zentralistischen Zuschnitts, die der «Provinz» ihren Stempel aufdrückt (das gilt für das antike Rom wie für das New York der Jahrhundertmitte), und jene andere Form von Großstadt, die in gewisser Weise beides ist, «Provinz» und ihr Gegenteil, und in der das provinzielle Element fortgesetzt transzendiert wird. Dem ersteren Typ gehört offenbar Madrid an, für den letzteren steht Barcelona. Der postmoderne Prototyp der Großstadt?

Barcelona lebt nach Hughes aus jener Spannung, an der auch der Autor selbst teilhat, wenn er unumwunden erklärt: «I am a provincial» (S. X). Mit Lust arbeitet er die «lokalen», die traditionalistischen Seiten des katalanischen Bewußtseins heraus, die Rolle der *casa pairal* etwa und deren Spiegelungen in der Architektur. Mit Bewunderung spricht er von katalanischer Handwerkskunst, jenem «craftmanship», dem ja auch in den Formen der hohen Kunst eine nicht zu leugnende Bedeutung zukommt, und nicht nur bei Gaudí. «Such brickwork will never be done again» (S. 395) — das ist etwa der nostalgische Kommentar des Autors zu den New Yorker Arbeiten der Gustavinos. Aber nicht auf die Affirmation dieses Traditionalismus kommt es Hughes an, sondern auf dessen Transzendierung in der großen Kunst, auf dessen «internationale» Bedeutungsdimension. Der Antagonismus zwischen Barcelona und Madrid spielt hier eine positive Rolle,

die Hughes klar herausarbeitet (genauso wie die negativen Aspekte): durch die beständige Rivalität fühle sich Barcelona zur permanenten Demonstration der eigenen «Internationalität» aufgerufen. Nicht immer sei dies gelungen, und oft werde die eigene Bedeutung auch maßlos überschätzt, wie etwa im Fall des von Hughes kritisierten Ricard Bofill. Um so bemerkenswerter aber seien die Werke von wirklich internationalem Rang wie etwa der *Palau de la Música Catalana*, ein eklatanter Beweis dafür, «[...] that a regionalist culture does not have to be a provincial one, in Barcelona or anywhere else» (S. 463).

Internationalität durch Affirmation des «provinziellen» Erbes: entscheidend für Hughes ist demnach die sich kulturell manifestierende distinktive Katalanität, die Differenz in Opposition zur zentral verordneten Kultureinheit. Dies könnte der Sinn des australischen Modells sein, das diesem Barcelona- und Katalonienbild zugrunde gelegt ist. Die Frage der sprachlich vermittelten nationalen Identität ist demgegenüber für Hughes weniger relevant. Er zitiert hierbei den von ihm geschätzten Pasqual Maragall, der sich in seiner Oxforder Rede zwar als «Katalanist» bezeichnete, aber «[who] does not like nationalism» (S. 35).

Die Lektüre des Barcelona-Buches von Thomas Hughes will uns schon deshalb als «must» für den an Katalonien interessierten Leser erscheinen, weil sich hier ein Katalonien-Bild artikuliert, das die Bewußtseinswandlungen der letzten Jahre reflektiert. Ein Mangel des Buches soll jedoch hier nicht unerwähnt bleiben: die oft fehlerhafte Wiedergabe der katalanischen Bezeichnungen, seien es nun Eigennamen oder Zitate.³ Sie beeinträchtigt ohne Zweifel den Lesegenuß dieses ansonsten höchst anregenden

³ Dies gilt ebenso für die deutsche Fassung des Buches; schon die Durchsicht des ersten Kapitels läßt erkennen, daß hier noch weitere Fehler dazugekommen sind. Ein charakteristisches Beispiel: während im amerikanischen Original der Name des katalanischen Präsidenten, Jordi Pujol, fehlerhaft wiedergegeben ist (S. 19, 20), ist in der deutschen Übersetzung dazuhin auch der Name des spanischen Präsidenten Felipe González falsch geschrieben (S. 54)! (Robert Hughes: *Barcelona: Stadt der Wunder*, aus dem Amerikanischen von Enrico Heinemann, Ulrike Wasel und Klaus Timmermann, München: Kindler, 1992, 639 S.).

Werks, und es bleibt nur zu wünschen, daß sich der Verlag bei einer Neuauflage zu einer sprachlichen Überarbeitung entschließt.

Horst Hina
(Freiburg im Breisgau)

Diccionari d'història de Catalunya
(Director: Jesús Mestre i Campi;
Assessors: Josep M. Salrach / Josep Termes),
Barcelona: Edicions 62, 1992,
ISBN 84-297-3521-6, 1147 S.

In dieser Zeitschrift sind bereits mehrere Bände der von Pierre Vilar herausgegebenen, insgesamt achtbändigen *Història de Catalunya* besprochen worden (vgl. *ZfK* 2 [1989], 3 [1990] und 5 [1992]), die — vergleichsweise luxuriös ausgestattet — so etwas wie eine repräsentative Nationalgeschichte für eine breitere «bildungsbürgerliche» Interessentenschicht darstellen soll.

Zur Ergänzung dieses bereits abgeschlossenen Werks liegt nun noch eine veritable Enzyklopädie zur katalanischen Geschichte in ihrem gesamten Verlauf vor, die von ihrem Anspruch her bei weitem jeden Vorläufer übertrifft.¹ Dies macht allein schon der Umfang deutlich. Auf über 1100 Seiten finden sich insgesamt 4500 Eintragungen. Zieht man davon die etwas über 1200 Verweise ab, so bleiben über 3000 inhaltliche Artikel sowie 250 kurze terminologische Erklärungen. Von den Artikeln sind wiederum fast 1500 Biographien. Knapp 300 Beiträge befassen sich mit Institutionen jeglicher Art; etwas über 200 mit historischen Ereignissen. Jeweils mehr als hundert betreffen geographische bzw. administrative Gebiete und Periodika jeglicher Art,

¹ Z.B. das in der *ZfK* 5 (1992), S. 223-224, besprochene *Diccionari Barcanova d'Història de Catalunya*.

aber auch andere Veröffentlichungen (z.B. Gesetzessammlungen).

Alle Artikel sind namentlich gekennzeichnet und, wo nötig, mit Literaturverweisen versehen, wobei es dem Herausgeber gelungen ist, unter den katalanischen Historikern (und weiteren Sozialwissenschaftlern) eine breite Anzahl von Spezialisten zu gewinnen. Die Zahl von insgesamt 156 Autoren zeigt den weitgespannten Umfang des Werks an, das praktisch kein Gebiet ausgelassen hat. Der behandelte Zeitraum erstreckt sich im allgemeinen bis zum Jahre 1979 (Autonomiestatut), wobei für Personen oder Institutionen, die eine Geschichte auch noch nach diesem Jahr haben, der Beitrag entsprechend fortgeführt wird. In ähnlicher Weise sind auch die Biographien einiger weniger, noch heute wichtiger Politiker aufgenommen worden, obwohl ansonsten als Grenze das Geburtsjahr 1920 festgelegt wurde.

Es ist natürlich unmöglich, hier im einzelnen auf die Artikel einzugehen. Bei einem so umfangreichen Werk, das im Detail zu beurteilen auch ein enzyklopädisches Wissen verlangen würde, wären Anmerkungen zu einzelnen Beiträgen rein zufällig. Wenn das Werk auch vom Preis her nur für die wenigsten erschwinglich sein wird, sollte es als unverzichtbares Nachschlagewerk in keiner Bibliothek, die Katalonien betreffende Bücherbestände enthält, fehlen.

Bescheiden spricht der Herausgeber vom «caràcter de provisionalitat». Sicher gibt es kein «Ende der Wissenschaft», und auch in den nächsten Jahren wird die katalanische Historiographie wichtige Erkenntnisfortschritte machen. Doch als solch ein verlegerisches Wagnis wird dieses *Diccionari* gewiß auf Jahre hinaus unübertroffen sein.

Reiner Tosstorff
(Frankfurt am Main)

Gabriele Berkenbusch (Tübingen)

Neuere unveröffentlichte Studien zur katalanischen Soziolinguistik

Neuere soziolinguistische Forschungen werden in Katalonien häufig als Magisterarbeiten oder als Forschungsaufträge an kleinere Teams vergeben, die Ergebnisse werden dann aber nicht publiziert und sind wenig bekannt, weil sie sich in Spezialbibliotheken «verstecken». Das ist bedauerlich, da so ein Teil der aktuellen Forschung und deren Ergebnisse nicht bekannt werden. Eine wahre Fundgrube für solche Studien ist das Centre de Documentació de Política Lingüística der Generalitat de Catalunya in Barcelona, Carrer de Mallorca, 272, Tel. 00 34 3 / 4 82 56 74 (-75, -76, -77), das ich allen Studierenden und Forschenden sehr empfehlen kann, auch besonders deshalb, weil sie hier bei ihrer Suche kompetent und freundlich unterstützt werden. Zwei Untersuchungen aus dessen Beständen möchte ich hier kurz vorstellen.

Balanzó i Guerendiain, Fèlix / Ballús i Molina, Carme /
Jansana i Duran, Anna Maria /
Taulats i Martín, Maria Dolors:
«Motivacions que portarien
a l'ús de la llengua catalana
els subjectes no-catalanoparlants» (1986/87)

Ziel dieser Untersuchung war es, die sprachliche Situation eines Stadtteils von Granollers, dem Barri del Congost, darzustellen, und zwar die allgemeine Situation und insbesondere die Einstellungen der Bewohner, die mehrheitlich Immigranten aus kastilischsprachigen Regionen sind, zum Katalanischen.

Drei Mitglieder des Forscherteams stammen aus Granollers, zwei hatten Erfahrungen im Bereich der Erwachsenenbildung in einem ähnlichen Viertel wie das untersuchte. Es wurde eine Vorstudie durchgeführt, um Kriterien für die spätere Auswahl der Informanten zu gewinnen, außerdem wurde teilnehmende Beobachtung im Viertel praktiziert. (Die Ergebnisse wurden auf einem Kongreß vorgestellt.)

Nach der Darstellung der geographischen Randlage und der tristen Architektur der Häuserblocks und der ärmlichen Ausstattung des Viertels («d'un estil sense estil») wird das Untersuchungsdesign vorgestellt. Von 3500 Bewohnern wurden 1000 in der oben genannten Vorstudie erfaßt, die ergab, daß die Sprache des Viertels fast ausnahmslos das Kastilische ist. Gleichzeitig wird jedoch betont, daß die Bewohner des Viertels in kultureller Hinsicht ihrer eigenen Herkunftskultur (Andalusien, Extremadura) in gewissem Maße entfremdet sind. Sie sind also nicht mehr Andalusier, aber eben auch nicht Katalanen. Die Befragten kleideten diesen Sachverhalt in die Worte: «No somos de aquí, pero tampoco de allà». Also eine für Immigranten typische Erscheinung der Entwurzelung, «nicht von hier, aber auch nicht von dort» zu sein, drückt sich hier aus.

Auf der Suche nach den Einstellungen wurden offene Interviews als das Instrument betrachtet, das der Befragung vorzuziehen sei. Die Interviews, die auf die Einstellungen zur katalanischen Sprache und Kultur abzielten, lancierten vordergründig das Thema der Einwanderung. Direkte Fragen zum Katalanischen wurden bewußt vermieden. Wenn der Interviewer jedoch spürte, daß der Befragte etwas dazu zu sagen habe, sollte er einen Spielraum für weitere Äußerungen in diese Richtung schaffen («donant-los corda»). Die Arbeitsgruppe hatte gemeinsame Fragenkomplexe als Orientierung vereinbart, außerdem wurden die näheren Umstände der Befragung in einem Protokoll festgehalten.

Mit den so gewonnenen Daten wollen die Autoren natürlich keinen Anspruch auf Objektivität und Vergleichbarkeit erheben. Ihr Ziel ist eine qualitative Auswertung, die dieser Studie wohl auch angemessener ist. Sie postulieren eine selbstkritische Analyse

ihrer Daten: «Tot això comporta un elevat grau de subjectivitat que acceptem de manera crítica (encara que hi estem d'acord per a treballar d'aquesta forma) i doncs, les nostres observacions no tenen sovint el suport d'una xifra estadística», sehen aber gleichwohl die Untersuchung dieses Stadtviertels als paradigmatisch an.

Die Befunde ihrer Studie sind die folgenden:

1. In dem untersuchten Viertel gibt es wenig bis gar keine Sensibilisierung für die sprachliche Realität des Katalanischen. Dieser Punkt wird als der wichtigste betrachtet, der alle weiteren in gewisser Weise determiniere.
2. Es herrscht ein verbreitetes Gefühl der Fremdheit gegenüber der katalanischen Kultur im allgemeinen und starkes Heimweh nach den eigenen Bräuchen und Traditionen. Damit einher geht die Abstinenz, was katalanische Massenmedien betrifft, teils aus selbstdiagnostiziertem Unvermögen, teils aus offener Ablehnung. (Eine gewisse Ausnahme stellt TV3 dar.)
3. Das Gefühl, in geographischer, kultureller und ökonomischer Hinsicht an der Peripherie zu sein bzw. eine Randexistenz zu führen, wird deutlich zum Ausdruck gebracht.
4. Es gibt nur eine minimale Bereitschaft, Katalanisch zu lernen, sofern damit ein Aufwand an Zeit, Geld oder Energie verbunden ist.
5. Eine gewisse Befangenheit gegenüber der Tatsache, daß die Kinder der Befragten katalanisch sprechen, wird deutlich. Die Autoren regen an, für das Programm der «Immersió» schon im Vorfeld eine größere Akzeptanz zu schaffen. Dem muß man aus der heutigen Sicht (sieben Jahre später) und Eingedenk der in neuerer Zeit steigenden Konfliktivität (vgl. die Presseschlacht um das Immersionsprogramm im September und Oktober 1993) unbedingt zustimmen (auch hierüber findet sich eine umfangreiche Dokumentation in oben genannter Bibliothek).
6. Durch das Bewußtsein, der spanischen Nation anzugehören, ergibt sich für die Befragten keinerlei Verpflichtung, das Katalanische zu erlernen.

7. Festgestellt wurde auch eine gewisse, allerdings nicht sehr verbreitete Ablehnung gegenüber dem Katalanischen in öffentlichen Institutionen (z.B. im Krankenhaus).

Die Schlußfolgerungen

Die Autoren stellen die Frage, was die Sprachpolitik in einem solchen, für die Situation der Immigration durchaus typischen Kontext leisten bzw. nicht leisten kann. Die nüchterne These ist, daß, solange die Katalanisierung sich darauf beschränkt, in primitiven, ungemütlichen und im Winter nicht richtig beheizbaren Räumen Sprachkurse abzuhalten, die kaum besucht werden, von Integration kaum die Rede sein kann. Katalanisierung habe nicht nur eine sprachliche, sondern auch eine soziale Seite, und solange diese Bevölkerungsteile in kultureller, sozialer und ökonomischer Hinsicht eine Randexistenz führen, könne auch die soziale Integration nur eine Illusion bleiben. Also keine Katalanisierung ohne soziale Integration, keine Sprachpolitik ohne eine entsprechende Sozialpolitik. Hier gibt es besonders an den städtischen Peripherien viel zu tun.

Abschließend sei noch gesagt, daß in dieser Arbeit einige umfangreiche Interviews abgedruckt sind, die das oben Beschriebene eindrucksvoll illustrieren.

Freixa i Aymerich, Judit:

«Anàlisi de la interacció lingüística amb parlants no-nadius»,
 tesi de llicenciatura dirigida per la Dra. Carme Muñoz,
 Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana,
 Febrer de 1993

Diese Studie kann man vielleicht als einen Beleg für die neueren Tendenzen in der katalanischen Soziolinguistik der letzten Jahre werten. Es handelt sich um eine empirische Studie mit experimentellem Design zum Thema «foreigner-talk», auf katalanisch «parla als estrangers» oder kurz PAE genannt.

Die Autorin gibt zunächst einen Überblick über vor allem deutsche und anglo-amerikanische Forschung in diesem Bereich,

der sie auch die Kriterien für das zu etablierende Register im Katalanischen entnimmt. Ihr Anliegen ist es, einerseits das Register «foreigner talk» für das Katalanische zu beschreiben und andererseits einen Beitrag zur allgemeinen Sprachwissenschaft zu leisten.

Vor allem möchte sie die bisher gefundenen charakteristischen Züge der PAE auf der quantitativen Ebene bestätigen. Dazu scheint mir ihre Datenbasis allerdings zu schmal zu sein. Insgesamt wurden 56 Aufnahmen gemacht. Das Untersuchungsdesign war folgendes: Ein mittel- bzw. nordeuropäisch aussehender Katalanischsprecher simulierte einen Ausländer (Polen), der weder Kenntnisse des Englischen, des Französischen noch des Spanischen besaß, aber über geringfügige Katalanischkenntnisse verfügte. Er erfragte auf einer belebten Straße (*Passeig de Gràcia*) den Weg zur *Sagrada Família* und je nach sprachlicher Entfaltung auch das zu wählende Verkehrsmittel, die geschätzte Entfernung und die Öffnungszeiten. Dabei hatte er ein Aufnahmegerät, für den jeweiligen Passanten nicht sichtbar, in der Tasche versteckt. Die Dauer der Aufnahme ist zwischen drei und acht Minuten. Für die quantitative Auswertung werden jeweils nur die ersten 35 Sprecherwechsel nach der Herstellung des Katalanischen als Kommunikationssprache ausgewertet.

Es werden nacheinander die verschiedenen Ebenen des zu erstellenden Registers beschrieben. Die Ergebnisse:

1. Phonetik/Phonologie (umfaßt auch suprasegmentale Elemente):
  - Der PN (*parlant nadiu*=Muttersprachler) hebt und moduliert die Stimme stärker im Gespräch mit NN (*non-nadiu*=Nichtmuttersprachler) als mit anderen PN (dazu wurde eine Kontrollgruppe erhoben). Er spricht langsamer, aber es gibt keine Befunde für deutlichere Artikulation.
2. Morphosyntax:
  - Mehr Fragesätze, bzw. geschlossene Fragen, Entscheidungsfragen,
  - höherer Anteil an verwendeten Infinitiven wie in anderen Sprachen konnte nicht festgestellt werden, hingegen ein hoher Anteil an Präsensformen,

- höherer Anteil an nicht obligatorischen Pronomina,
  - Auslassung funktionaler Elemente (Auxiliar, Artikel, Präposition)
  - Bevorzugung analytischer Formen.
3. Lexik und Semantik:
    - Fremdwörterverwendung (obwohl der NN deutlich gemacht hat, daß er z.B. kein Englisch versteht, der Versuch, mit englischen Wörtern zu kommunizieren), die Autorin verweist hier auf FERGUSON 1975, der diese Tendenz ebenfalls beobachtet hat;
    - häufigeres Vorkommen von Verba und Nomina als in der Kontrollgruppe,
    - Vermeidung von Wörtern, die als zu kompliziert empfunden werden (die angeführten Beispiele sind allerdings wenig überzeugend, vgl. S. 95-97),
  4. Konversationelle Anpassungen (*Ajustaments conversacionals*):
    - häufigeres Vorkommen deiktischer Adverbien *aquí/allà* und Demonstrativa *aquesta/aquella*;
    - häufigeres Vorkommen von Wiederholungen (*auto-* versus *heterorepeticions*), die in ihrer Funktion variieren können (Reparatur, Reaktion, Prävention),
    - mehr Verständniskontrollen (*m'entens?*)
    - Verständnisfragen (Wörterklärungen)
    - Bestätigungskontrolle (*controls de confirmació*), der Begriff ist nicht klar definiert, sie meint wohl Nachfragen des PNN;
    - mehr Gestikulation.
- Es schließt sich noch ein Kapitel über psychosoziolinguistische und psychosoziale Aspekte an. Dabei geht es vor allem um die Situierung des Experiments auf seinem sozialen Hintergrund (Katalonien mit seinen diglossischen / bilingualen Ausgangsbedingungen).
- Insgesamt kann man sagen, daß es sich um eine sorgfältig ausgeführte Arbeit handelt, welche die aktuelle Bibliographie über das Thema einbezieht. Allerdings ist die vorwiegend quantitative Orientierung bei der Auswertung des Materials etwas enttäuschend, denn sie scheint dem Material nicht gerecht zu werden. Man könnte sich vorstellen, daß gerade die Anfangs-

passagen der Interaktion, in denen sich die Sprache der Kommunikation etabliert, ein sehr spannender Aushandlungsprozeß sind, der aber hier der Schere zum Opfer gefallen ist. Es wird nach vergleichbaren Segmenten Ausschau gehalten, segmentiert und klassifiziert, aber der besondere Charakter dieses Interaktionstyps geht verloren.

Die Autorin ist sich der Schwierigkeiten der Quantifizierung durchaus bewußt und thematisiert sie hin und wieder, wenn sie Probleme hat, die zu zählenden Einheiten voneinander abzugrenzen. Besonders auffällig wird das Problem, wenn sie die Elemente der Interaktion isoliert, um sie zu zählen, oder wenn sie bestimmte Äußerungen ausklammert, da sie für die Kommunikation nicht relevant seien, wie z.B.: «ara no sé com explicar-t'ho». Dem liegt wohl ein sehr eingeschränktes Konzept von Kommunikation zugrunde, bei dem nur die Elemente als relevant betrachtet werden, die neue Informationen übermitteln, aber phatische und selbstreflexive Elemente ausgesondert werden. Ich halte es für problematisch, einerseits auf die Abhängigkeit der Kommunikation von der Interaktion zu verweisen und andererseits die Elemente der Kommunikation zu zerstückeln, die nicht klassifizierbaren auszusondern und die restlichen zu zählen. Die ausgesonderten Fälle erweisen sich als wenig problematisch, wenn man sich eine umfangreichere Perspektive zu eigen macht und Methoden anwendet, welche die Interaktion systematisch in die Untersuchung einbeziehen.

Diese Kritik ist natürlich nicht der Verfasserin einer «Tesi de Llicenciatura» anzulasten, sondern ein Vorschlag, die quantitative Ausrichtung in der Forschung für diesen Untersuchungstyp doch generell zu überdenken.

passagen der Interaktion, in denen sich die Sprache der Kommunikation etabliert, ein sehr spannender Aushandlungsprozeß sind, der aber hier der Schere zum Opfer gefallen ist. Es wird nach vergleichbaren Segmenten Ausschau gehalten, segmentiert und klassifiziert, aber der besondere Charakter dieses Interaktionstyps geht verloren.

Die Autorin ist sich der Schwierigkeiten der Quantifizierung durchaus bewußt und thematisiert sie hin und wieder, wenn sie Probleme hat, die zu zählenden Einheiten voneinander abzugrenzen. Besonders auffällig wird das Problem, wenn sie die Elemente der Interaktion isoliert, um sie zu zählen, oder wenn sie bestimmte Äußerungen ausklammert, da sie für die Kommunikation nicht relevant seien, wie z.B.: «ara no sé com explicar-t'ho». Dem liegt wohl ein sehr eingeschränktes Konzept von Kommunikation zugrunde, bei dem nur die Elemente als relevant betrachtet werden, die neue Informationen übermitteln, aber phatische und selbstreflexive Elemente ausgesondert werden. Ich halte es für problematisch, einerseits auf die Abhängigkeit der Kommunikation von der Interaktion zu verweisen und andererseits die Elemente der Kommunikation zu zerstückeln, die nicht klassifizierbaren auszusondern und die restlichen zu zählen. Die ausgesonderten Fälle erweisen sich als wenig problematisch, wenn man sich eine umfangreichere Perspektive zu eigen macht und Methoden anwendet, welche die Interaktion systematisch in die Untersuchung einbeziehen.

Diese Kritik ist natürlich nicht der Verfasserin einer «Tesi de Llicenciatura» anzulasten, sondern ein Vorschlag, die quantitative Ausrichtung in der Forschung für diesen Untersuchungstyp doch generell zu überdenken.

Gerhard Schönberger (Frankfurt am Main)

**Katalanische Themen an den Hochschulen
des deutschen Sprachbereichs
im Wintersemester 1992/93,
im Sommersemester 1993
und im Wintersemester 1993/94**

Die folgende Aufstellung verzeichnet katalanistische Lehrveranstaltungen an Hochschulen des deutschen Sprachbereichs im Wintersemester 1992/93, im Sommersemester 1993 und im Wintersemester 1993/94. Aufgeführt werden Veranstaltungen des Bereichs Romanistik (Katalanistik).¹ Die Auflistung bemüht sich um Vollständigkeit; Änderungen der gedruckten Angabe durch die Vorlesungspraxis (zusätzliche, ausgefallene, im Titel geänderte Veranstaltungen) werden bei Benachrichtigung der Redaktion durch die jeweiligen Lehrenden berücksichtigt. Die katalanistisch tätigen Hochschullehrer und Lektoren werden gebeten, Photokopien aus den jeweiligen Vorlesungsverzeichnissen an das Katalanische Kulturbüro, Jordanstraße 10, D-60486 Frankfurt am Main, einzusenden.

¹ Es können auch Themen aus den Bereichen der Geographie, Geschichte, Kunstgeschichte, Politologie, Rechtswissenschaft u.a. angeführt werden, sofern die Redaktion diesbezügliche Vorlesungsverzeichnisse bzw. Kopien erhält. An dieser Stelle sei allen denjenigen gedankt, die durch rechtzeitige Einsendung von Photokopien aus den jeweiligen Vorlesungsverzeichnissen diese Aufstellung erleichtert und ermöglicht haben.

Bundesrepublik Deutschland

Aachen

Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule / Institut für Romanische Philologie

Nachtrag SS 1991:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Sònia Alfonso-Fort

Nachtrag WS 1991/92:

— Katalanisch für Anfänger: Sònia Alfonso-Fort

Nachtrag SS 1992:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Sònia Alfonso-Fort

WS 1992/93 — WS 1993/94:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Augsburg

Universität / Sprachenzentrum

WS 1992/93:

— Einführung in die katalanische Sprache I: Adelina Xandri i Heinrichs

SS 1993:

— Einführung in die Katalanistik: Günther Haensch

— Die historischen Anfänge der iberoromanischen Sprachen: Reinhold Werner

— Argots, Slangs, Jergas, Gerghi etc.: Wesenszüge der Sondersprachen: Günther Haensch

— Äquivalenz in der Sprachwissenschaft: Reinhold Werner

— Einführung in die katalanische Sprache II: Mercè Colomer

WS 1993/94:

— Einführung in die katalanische Sprache I: Mercè Colomer

Bamberg

Universität / Romanische Sprach- und Literaturwissenschaft

WS 1992/93:

— Typologie der romanischen Sprachen: Miorița Ulrich

— Sprache als öffentliches Problem im heutigen Spanien: Miorița Ulrich

— Katalanisch I: Dolors Sabaté i Planes

— Katalanisch III: Dolors Sabaté i Planes

SS 1993:

— Katalanisch II: Dolors Sabaté i Planes

— Katalanisch IV: Lektürekurs: Dolors Sabaté i Planes

WS 1993/94:

— Katalanisch I: Dolors Sabaté i Planes

— Katalanisch III: Dolors Sabaté i Planes

Berlin

Freie Universität / Institut für Romanische Philologie

WS 1992/93:

— Maragall, Riba, Vinyoli: influències alemanyes a la poesia catalana del segle XX: Ramon Farrés

— Kultur, Kunst und Politik in Katalonien vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zum Bürgerkrieg: Víctor Millet

— Català I: Josep Tèrmens

— Català II: Josep Tèrmens

— Català III: Josep Tèrmens

SS 1993:

— Die sprachliche Gliederung der Iberischen Halbinsel: Volkman

— Katalanische Literatur der Gegenwart: Conxa Moreno i Bàguena

— Die Avantgarden in Katalonien: Josep Tèrmens

— Katalanisch I: Josep Tèrmens

— Katalanisch II: Josep Tèrmens

— Katalanisch III: Josep Tèrmens

WS 1993/94:

— Generative Grammatik - Studien zum Spanischen und Katalanischen: Rolf Kailuweit

— Die romantische Lyrik in Katalonien: Josep Tèrmens

— Einführung in die Buchgeschichte Spaniens: Von der Handschrift zum Druck: Víctor Millet

— Katalanisch I: Josep Tèrmens

— Katalanisch II: Josep Tèrmens

— Katalanisch III: Josep Tèrmens

Humboldt-Universität / Romanisches Seminar

Nachtrag SS 1991:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1992/93:

— Katalanische Kurzprosa: Sabine Harmuth

SS 1993:

— Katalanische Kurzprosa: Sabine Harmuth

WS 1993/94:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Bielefeld

Universität / Fakultät für Linguistik und Literaturwissenschaft /

Sprachenzentrum

WS 1992/93 — WS 1993/94:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Bochum

Ruhr-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

— Die katalanische Renaixença: Mario Horst Alsen

— Einführung in das Katalanische: Wolfgang Schlör

— Elementarkurs Katalanisch: Wolfgang Schlör

— Probleme der katalanischen Syntax: Analyse von «per» und «per a»: Mario Horst Alsen

SS 1993:

— Katalanische Landeskunde: Mario Horst Alsen

— Aufbaukurs Katalanisch: Wolfgang Schlör

— Die Negation in der katalanischen Sprache: Mario Horst Alsen

WS 1993/94:

— Einführung in das Katalanische: Wolfgang Schlör

— Probleme der katalanischen Sprache: die unbetonten Pronomina: Mario Horst Alsen

— Das katalanische Theater: Mario Horst Alsen

— Lektüre ausgewählter katalanischer Texte vom Bürgerkrieg bis zur Gegenwart: Visió de la dona catalana (Rodoreda, Capmany, Roig): Pilar Arnau i Segarra

— Katalanische Lektüre und Konversation: Wolfgang Schlör

— Kommunikationskurs Katalanisch I: Pilar Arnau i Segarra

Bonn

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

— Katalanisch für Anfänger: Carolina Trinxeria i Boix

— Oberkurs: Carolina Trinxeria i Boix

SS 1993:

— Katalanisch für Anfänger: Isabel Oltra i Massuet

— Oberkurs: Isabel Oltra i Massuet

WS 1993/94:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Isabel Oltra i Massuet

— Oberkurs Katalanisch: Isabel Oltra i Massuet

Braunschweig

Technische Universität Carolo-Wilhelmina / Romanische Sprachen und Sprachenzentrum

WS 1992/93:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

SS 1993:

— Katalanisch I: Eva Solé

WS 1993/94:

— Katalanisch: Eva Solé

Bremen

Universität / FB 10 Sprach- und Kulturwissenschaften (Romanistik)

WS 1992/93:

— Katalanisch für AnfängerInnen: Trinitat Margalef i Boada

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Trinitat Margalef i Boada

— Katalanisch Mittelstufe: Trinitat Margalef i Boada

— Die katalanische Kultur heute: Trinitat Margalef i Boada

SS 1993:

- Einführung in die Iberoromanistik: Katalanisch, Spanisch, Portugiesisch: Josep Maria Navarro
- Katalanisch für Anfänger: Trinitat Margalef i Boada
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Trinitat Margalef i Boada
- Katalanisch Mittelstufe: Trinitat Margalef i Boada
- Curs de traducció alemany-català / català-alemany: Trinitat Margalef i Boada

WS 1993/94:

- Diglosia y bilingüismo en Cataluña: Josep Maria Navarro
- Einführung in die Sozialgeschichte Kataloniens: Gesellschaft, Literatur und Kunst des «Modernisme»: Trinitat Margalef i Boada
- Katalanisch für AnfängerInnen: Trinitat Margalef i Boada
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Trinitat Margalef i Boada
- Katalanisch Mittelstufe: Trinitat Margalef i Boada
- Intensivkurs Katalanisch: Trinitat Margalef i Boada

Eichstätt

Katholische Universität / Fachgebiet Romanistik

WS 1992/93 — WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Erlangen-Nürnberg

Friedrich-Alexander-Universität / Institut für Romanistik und Sprachenzentrum

WS 1992/93 — SS 1993:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1993/94:

- Einführung ins Katalanische: Kurt Süß

Frankfurt am Main

Johann Wolfgang Goethe-Universität / Institut für Romanische Sprachen und Literaturen

WS 1992/93:

- Katalanische Lexikographie (I): Ricard Wilshusen

— Katalanisch: Anfängerkurs: Ferran Ferrando Melià

— Katalanisch: Oberkurs: Ferran Ferrando Melià

SS 1993:

- Einführung in die Literaturwissenschaft (Literaturen der Iberischen Halbinsel: Spanisch, Katalanisch, Portugiesisch): Tilbert Dídac Stegmann
- Vielsprachige Romania: ein Zugang zu allen romanischen Sprachen: Horst G. Klein / Tilbert Dídac Stegmann
- Katalanische Literatur der Gegenwart: Lektüre und Analyse: Tilbert Dídac Stegmann
- Katalanische Lexikographie (II): Ricard Wilshusen
- Katalanisch: Mittelkurs: Ferran Ferrando Melià
- Katalanisch: Oberkurs: Ferran Ferrando Melià

WS 1993/94:

- Vielsprachige Romania: ein Zugang zu allen romanischen Sprachen: Horst G. Klein / Tilbert Dídac Stegmann
- Katalonien erzählt: katalanische Novellen und Erzählungen: Tilbert Dídac Stegmann
- Katalanisch: Anfängerkurs: Iolanda Plans i Llopart
- Katalanisch: Oberkurs: Ferran Ferrando Melià
- Katalanisch: Aufbaukurs (Katalanisch-Abschluß): Ricard Wilshusen

Freiburg im Breisgau

Albert-Ludwigs-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- La literatura catalana duta al cinema: Mar Ainaud i Escudero
- Die katalanische Avantgarde: Mar Ainaud i Escudero
- Katalanisch für Anfänger: Mar Ainaud i Escudero
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Mar Ainaud i Escudero
- Deutsch-katalanische Übersetzung: Mar Ainaud i Escudero

SS 1993:

- Katalanisch für Anfänger: Mar Ainaud i Escudero
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Mar Ainaud i Escudero
- Preparació Certificat de Català: Mar Ainaud i Escudero
- Übersetzung deutsch-katalanisch: Mar Ainaud i Escudero
- Katalanisch: Konversationskurs: Mar Ainaud i Escudero

- Poesia catalana de postguerra: Mar Ainaud i Escudero
  - Wortbildung im Spanischen und Katalanischen: Andreas Wesch
  - Barcelona, capital?: Mar Ainaud i Escudero
  - Literatura catalana medieval: Mar Ainaud i Escudero
- WS 1993/94:
- Katalanisch für Anfänger: Mar Ainaud i Escudero
  - Katalanisch für Fortgeschrittene: Mar Ainaud i Escudero
  - Katalanisch vs. Spanisch?: Mar Ainaud i Escudero
  - Übersetzung deutsch-katalanisch: Mar Ainaud i Escudero
  - Katalanisch lesen: Mar Ainaud i Escudero
  - Hölderlin, Rilke, Trakl a la poesia catalana de postguerra: Mar Ainaud i Escudero
  - Normalització del català: Mar Ainaud i Escudero

Göttingen

Georg-August-Universität / Seminar für Romanische Philologie
WS 1992/93:

- Einführung in die romanische Sprachwissenschaft: Spanisch, Portugiesisch, Katalanisch
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Mercè Costa Nicolau

SS 1993:

- Katalanisch für Anfänger: Montserrat Figueras i Capdevila

WS 1993/94:

- Katalanisch für Fortgeschrittene: Montserrat Figueras i Capdevila

Halle-Wittenberg

Martin-Luther-Universität

Nachtrag WS 1991/92:

- Katalanisch für Anfänger: N.N.
- Fortsetzung Katalanisch für Anfänger: N.N.
- Landeskunde Katalonien: N.N.

WS 1992/93:

- Katalanisch für Fortgeschrittene: N.N.
- Grundkurs Katalanisch: N.N.

SS 1993 — WS 1993/94:

- Die Vorlesungsverzeichnisse konnten bis Redaktionsschluß nicht eingesehen werden

Hamburg

Universität / Ibero-Amerikanisches Forschungsinstitut

WS 1992/93:

- Einführung in die nicht-lineare Phonologie: Conxita Lleó
- Recepció de la literatura alemanya a Catalunya: Enric Pagès
- Història de la literatura catalana segle XX.: Enric Pagès
- Katalanisch Intensivkurs I: Enric Pagès
- Übungen zum Katalanisch Intensivkurs I: Gemma Farrero
- Katalanisch Intensivkurs II: Enric Pagès
- Lectura i conversa: Gemma Farrero

SS 1993:

- Generative Morphologie: Conxita Lleó
- Temas de fonología no lineal en castellano / Temes de fonologia no lineal en català: Conxita Lleó
- Colloqui per a candidats/candidates a l'examen: Conxita Lleó
- La narrativa catalana actual: Enric Pagès
- Katalanisch Intensivkurs I: Enric Pagès
- Übungen zum Katalanisch Intensivkurs I: Gemma Farrero
- Katalanisch Intensivkurs II: Enric Pagès
- Lectura i conversa: Gemma Farrero
- Curs de traducció alemany-català: Enric Pagès

WS 1993/94:

- Generative Phonologie des Spanischen und des Katalanischen: Conxita Lleó
- Sociolingüística catalana: Conxita Lleó
- Derivación y composición en castellano y en catalán: Conxita Lleó
- La novellística de Manuel de Pedrolo: Enric Pagès
- Katalanisch Intensivkurs I: Enric Pagès
- Übungen zum Katalanisch Intensivkurs I: Gemma Farrero
- Katalanisch Intensivkurs II: Enric Pagès
- Lectura i conversa: Gemma Farrero
- Curs de traducció alemany-català: Enric Pagès

Heidelberg

Ruprecht-Karls-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- Einführung in die romanische Sprachwissenschaft: Katalanisch: Botho Müller
- La nova poesia aragonesa: Artur Quintana
- Katalanisch für Anfänger: Artur Quintana
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Artur Quintana

SS 1993:

- Einführung in die Literaturwissenschaft Katalanisch: Frauke Gewecke
- Phonetik und Phonologie der iberoromanischen Sprachen: Elke Grab-Kempf
- Els trobadors catalans: Artur Quintana
- Katalanisch I: Enric Traveset
- Katalanisch II: Enric Traveset
- Katalanisch III: Artur Quintana

WS 1993/94:

- Einführung ins Altkatalanische und Altokzitanische: Elke Grab-Kempf
- Einführung in die Literaturwissenschaft: Katalanisch: Wolfgang Rothe
- Das Volkslatein auf dem Weg zu den romanischen Sprachen: für alle romanischen Sprachen: Hubert Petersmann
- Castellano, catalán, vasco, gallego y occitano: cinco lenguas para España: Enric Traveset
- La decadència a Mallorca: Artur Quintana
- Katalanisch I: Enric Traveset
- Katalanisch II: Enric Traveset
- Katalanisch III: Artur Quintana

Kiel

Christian-Albrechts-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93 — WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Köln

Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- «Les avantguardes»: Bewegungen der Avantgarde in der katalanischen Kultur: Carolina Trinxeria i Boix
- Katalanisch: Fortgeschrittenenkurs: Carolina Trinxeria i Boix
- Katalanisch: Oberkurs: Carolina Trinxeria i Boix

SS 1993:

- Història de la música catalana: Isabel Oltra i Massuet
- Katalanisch: Anfängerkurs: Isabel Oltra i Massuet
- Katalanisch: Oberkurs: Isabel Oltra i Massuet

WS 1993/94:

- Katalanisch: Anfängerkurs: Isabel Oltra i Massuet
- Katalanisch: Fortgeschrittenenkurs: Isabel Oltra i Massuet
- Übersetzung deutsch-katalanisch: Isabel Oltra i Massuet

Konstanz

Universität / Sprachlehrinstitut

WS 1992/93:

- Katalanisch: Anfängerkurs: Josep Grau i Colell

SS 1993:

- Katalanisch: Anfängerkurs II: Josep Grau i Colell

WS 1993/94:

- Lectura i conversa: Josep Grau i Colell

Leipzig

Universität / Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft und Sprachenzentrum

Nachtrag WS 1991/92:

- Grundkurs Katalanisch I: Núria Borda
- Katalanisch II Aufbaukurs: Núria Borda
- Einführung in die katalanische Sprache: Núria Borda

WS 1992/93:

- Grundkurs Katalanisch I (Intensivkurs): Núria Borda
- Katalanisch: Mittelkurs: Núria Borda
- Katalanisch: Oberkurs: Núria Borda

SS 1993:

- Grundkurs Katalanisch I (Intensivkurs): Núria Borda
- Katalanisch: Mittelkurs: Núria Borda
- Katalanisch: Oberkurs: Núria Borda
- Übersetzung deutsch-katalanisch: Núria Borda
- Civilització catalana: Núria Borda

WS 1993/94:

- Geschichte der deutschen Romanistik: Alfonso de Toro / Klaus Bochmann / Karimi
- Literatura Catalana: Núria Borda
- Civilització catalana: Núria Borda

Mainz

Johannes-Gutenberg-Universität
 Fachbereich 15 / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- Katalanischer Sprachkurs: Wolf Lustig
- Contes de Mercè Rodoreda: Wolf Lustig

SS 1993:

- Literatura pirinenca: Wolf Lustig
- Katalanischer Sprachkurs: Wolf Lustig

WS 1993/94:

- Katalanisch I: Wolf Lustig
- Velles i noves cançons catalanes: Wolf Lustig

Fachbereich 23 / Germersheim²

WS 1992/93:

- Katalanisch: Einführungskurs: Manfred Betz

SS 1993:

- Katalanische Sprache: Einführungskurs: Manfred Betz

WS 1993/94:

- Katalanische Sprache: Einführungskurs: Manfred Betz

Mannheim

Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

SS 1993:

- Die Sprachen der Iberischen Halbinsel: Georg Bossong
- Catalunya, una cultura entre España y Francia: Enric Traveset
- Intensivkurs Katalanisch I: Enric Traveset
- Intensivkurs Katalanisch II: Enric Traveset

WS 1993/94:

- Sprache im sozialen Raum: Georg Bossong
- Textos Catalans I: Enric Traveset
- Intensivkurs Katalanisch I: Enric Traveset
- Intensivkurs Katalanisch II: Enric Traveset

München

Ludwigs-Maximilians-Universität / Institut für Romanische Philologie

WS 1992/93:

- Die ältesten Sprachdenkmäler der romanischen Sprachen: Wulf Oesterreicher
- L'obra de Josep Pla: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Anfänger: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Xavier González-Vilaltella

SS 1993:

- La poesia de Joan Vinyoli: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Anfänger: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Xavier González-Vilaltella

WS 1993/94:

- La poesia de Carles Riba: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Anfänger: Xavier González-Vilaltella
- Katalanisch für Fortgeschrittene: Xavier González-Vilaltella

² Die in ZfK 6 (1993), S. 264-265, genannten Übungen von Hauck und Sánchez bezogen sich auf das Kastilische.

Münster

Westfälische Wilhelms-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

— Katalanisch für Anfänger: Josep Maria Bella

SS 1993:

— Katalanisch für Fortgeschrittene: Josep Maria Bella

WS 1993/94:

— Katalanisch für Anfänger: Josep Maria Bella

Paderborn

Universität / Gesamthochschule / Fachgebiet Romanistik

Nachtrag SS 1991:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Nachtrag WS 1991/92:

— Einführung in die katalanische Sprache und Literatur I: Pere Juan i Tous

Nachtrag SS 1992:

— Einführung in die Katalanistik II: Pere Juan i Tous

— Identitätsproblematik im spanischen, lateinamerikanischen und katalanischen Roman der Gegenwart (Luis Landero, Ángeles Mastretta, Montserrat Roig): Pere Juan i Tous

WS 1992/93 — SS 1993:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1993/94:

— Die Soziolinguistik in den romanischen Ländern (mit besonderem Schwerpunkt auf der katalanischen Soziolinguistik): Johannes Kabatek

Passau

Universität / Institut für Romanische Philologie

Nachtrag SS 1991:

— Katalanisch: Allgemeiner Sprachkurs I: Adelina Xandri i Heinrichs

— Katalanisch: Allgemeiner Sprachkurs II: Adelina Xandri i Heinrichs

Nachtrag WS 1991/92:

— Katalanisch: Allgemeiner Sprachkurs I: Adelina Xandri i Heinrichs

— Katalanisch: Allgemeiner Sprachkurs II: Adelina Xandri i Heinrichs

Nachtrag SS 1992:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

WS 1992/93 — WS 1993/94:

— Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Regensburg

Universität / Institut für Romanische Philologie

WS 1992/93:

— Katalanische Literatur in deutschen Übersetzungen: Johannes Höhle

— Katalanisch I: Robert Beier

SS 1993:

— Katalanisch II: Robert Beier

WS 1993/94:

— Das lyrische Werk des Valencianers Vicent Andrés Estellés: Johannes Höhle

— Katalanisch I: Robert Beier

Siegen

Universität / Gesamthochschule / FB Sprach- und Literaturwissenschaften

WS 1992/93:

— Katalanisch: Josep Maria Taberner

SS 1993:

— Katalanisch: Josep Maria Taberner

WS 1993/94:

— Katalanisch: Josep Maria Taberner

Stuttgart

Universität / Sprachenzentrum

WS 1992/93 — WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Trier

Universität / Fachbereich II — Romanistik

WS 1992/93:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

SS 1993:

- Katalanisch für Fortgeschrittene (Katalanischer Lektürekurs):
Frank Hirschmann

WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Tübingen

Eberhard-Karls-Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93:

- Einführung in das Studium des Katalanischen: Gabriele Berkenbusch

- Katalanisch: Anfängerkurs: Olga Steinke

- Katalanisch: Mittelkurs: Olga Steinke

SS 1993:

- Geschichte der katalanischen Sprache: Brigitte Schlieben-Lange

- Katalanisch: Anfängerkurs: Olga Steinke

- Katalanisch: Fortgeschrittenenkurs: Rosina Nogales

- Literarische Übung für Fortgeschrittene: Olga Steinke

WS 1993/94:

- Einführung in die Sprachwissenschaft: Brigitte Schlieben-Lange

- Katalanisch: Anfängerkurs: Olga Steinke

- Katalanisch: Mittelkurs: Olga Steinke

- Literarische Übung: Rosina Nogales

- Einführung in die Soziolinguistik am Beispiel Kataloniens:
Gabriele Berkenbusch

Österreich

Graz

Karl-Franzens-Universität / Institut für Romanistik

WS 1992/93:

- Katalanisch: Maria Pega

SS 1993:

- Katalanisch: Übersetzungsübungen: Maria Pega

WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Salzburg

Universität / Institut für Romanistik

WS 1992/93:

- Einführung ins Katalanische: Kristin A. Müller

SS 1993:

- Katalanische Literatur: Kristin A. Müller

- Einführung ins Katalanische: Kristin A. Müller

- Sociolingüística en España: el ejemplo del catalán: Antoni Ferrando

- El catalán entre las lenguas iberorrománicas y las lenguas galorrománicas: Maria Josep Cuenca

- Morfosintaxis comparada del español y del catalán: Júlia Todolí

WS 1993/94:

- Einführung ins Katalanische: Kristin A. Müller

Wien

Universität / Institut für Romanistik

WS 1992/93:

- Probleme sprachlicher Domination in der Romania: Georg Kremnitz

- Arbeitskreis: Literaturwissenschaft: Fritz Peter Kirsch

- Sprachkurs Katalanisch I: Carles Batlle i Enrich

- Sprachkurs Katalanisch II: Carles Batlle i Enrich

SS 1993:

- Neuere Forschungen zur kastilisch-katalanischen und zur kastilisch-baskischen Sprachkontaktsituation: Georg Kremnitz
  - Sprachkurs Katalanisch I: Carles Batlle i Enrich
  - Sprachkurs Katalanisch II: Carles Batlle i Enrich
- WS 1993/94:
- Sprachkurs Katalanisch I: Carles Batlle i Enrich
  - Sprachkurs Katalanisch II: Carles Batlle i Enrich

Deutschsprachige Schweiz

Basel

Universität / Romanisches Seminar

Nachtrag SS 1992:

- Problemas de alcance iberorrománico general: Germà Colon i Domènech

WS 1992/93:

- Einführung ins Katalanische: Beatrice Schmid
- Català: curs mitjà: Beatrice Schmid

SS 1993:

- Katalanisch II: Beatrice Schmid
- Lectures catalanes: Beatrice Schmid

WS 1993/94:

- Einführung ins Katalanische: Beatrice Schmid

Freiburg

Universität / Institut de Langues Romanes

WS 1992/93:

- Katalanisch: Pere Ramírez Molas

SS 1993:

- Katalanisch: Pere Ramírez Molas

WS 1993/94:

- Katalanisch: Pere Ramírez Molas

St. Gallen

Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften / Kulturwissenschaftliche Abteilung (Sprachen)

WS 1992/93 — WS 1993/94:

- Keine katalanistischen Lehrveranstaltungen

Zürich

Universität / Romanisches Seminar

WS 1992/93

- Einführung ins Neukatalanische I: Jaume Sans
- Curs superior de català: Jaume Sans

SS 1993

- Die ältesten Sprach- und Literaturdenkmäler der Galloromania, der Iberoromania und der Rätoromania: Gerold Hilty
- Einführung ins Neukatalanische II: Jaume Sans
- Curs superior de català: Jaume Sans

WS 1993/94

- Einführung ins Neukatalanische I: Jaume Sans
- Curs superior de català: Jaume Sans

Klaus-Jürgen Nagel (Frankfurt am Main)

Moviment catalanista i societat entre 1898 i 1939

Tot i la manca d'estudis comparatius, Catalunya podria tenir un interès especial per les recerques comparatives sobre moviments nacionals minoritaris. Sorgit en el territori econòmicament més desenvolupat de l'Estat espanyol, l'heterogeni moviment catalanista va arribar a adquirir en determinats moments històrics la unitat d'acció necessària per assolir institucions pròpies catalanes. Amb vista a possibles comparacions, l'article se centra en el temps entre la imposició del catalanisme com a moviment de masses organitzat, i la pèrdua de les institucions nacionals a conseqüència de la Guerra Civil espanyola, per:

- 1) posar en relleu les diferències estructurals econòmiques i socials entre Catalunya i els altres territoris de l'Estat;
- 2) analitzar breument la diferenciació en partits, d'una banda, i la col·laboració nacional interclassista de l'altra, tendències contradictòries ambdues, però molt característiques del cas català en aquell període;
- 3) comparar la persistència i els canvis culturals en les diferents classes socials. Així, es pretén de superar la distància entre les interpretacions «polítiques» i «culturals» del nacionalisme català, amb l'esperança de millorar la nostra comprensió de les relacions entre qüestions nacionals i socials.

---

¹ Es werden nur zu denjenigen Aufsätzen Zusammenfassungen abgedruckt, zu welchen die Verfasser selbst eine Zusammenfassung eingereicht haben.

Guillem Calaforra (Benaguasil)

Die «Einheit der katalanischen Sprache»
als *wissenschaftliche* Tatsache
und als *argumentum ex auctoritate*:
kritische Überprüfung

Die «Einheit der katalanischen Sprache» ist seit 1975 eines der umstrittensten Themen im Land València. Die katalanische und internationale Sprachwissenschaft hat diese «Einheit» — unter einem nicht-soziologischen und diachronischen Blickwinkel von strukturellen und historischen Überlegungen ausgehend — immer postuliert. Diese Argumentation ist teilweise dem alten *argumentum ex auctoritate* gleichwertig. Der Verfasser fordert eine Kontextualisierung der Polemik und eine kritische Beurteilung des «wissenschaftlichen» Diskurses; er vertritt die These, daß das von der Sprachwissenschaft auf rein struktureller Ebene begründete *argumentum ex auctoritate* für die wissenschaftliche Diskussion ungeeignet sei und an der wirklichen Schaffung der katalanischen Sprachgemeinschaft keinen Anteil habe. Darüber hinaus betrachtet er, ausgehend von seinem spezifischen soziologischen und epistemologischen Standpunkt, diese traditionelle Art der Argumentation für nachteilig für die wissenschaftliche Forschung.

Enrique J. Nogueras Valdivieso /
Lourdes Sánchez Rodrigo (Granada)

Dichter als Übersetzer:
Kavafis auf katalanisch und spanisch

Dieser Aufsatz untersucht die von Dichtern vorgenommenen Übersetzungen der Lyrik des modernen griechischen Schriftstellers Konstantinos Kavafis. Die Verfasser entscheiden zwischen technischen und lyrischen Übersetzungen; bei der Entwicklung

letzterer spielte die griechische Kultur eine entscheidende Rolle. Die Unterschiede zwischen beiden Arten der Übersetzung sind methodologischer und ästhetischer Natur. Der «Dichter-Übersetzer» bleibt immer Dichter und muß sich daher hüten, den Originaltext zu weit zu verändern. Die wichtigsten Kavafis-Übersetzungen der Dichter J. M. Álvarez (ins Spanische) und Carles Riba (ins Katalanische) werden miteinander verglichen; ihnen liegen verschiedene Kriterien wie Wörtlichkeit bzw. treue Wiedergabe zugrunde.